Aurora
Liiceanu
Viața nu-i croită
după calapod
POLIROM

Aurora Liiceanu

Viaţa nu-i croită după calapod

Editura Polirom
2011

© 2011 by Editura POLIROM

www.polirom.ro
Editura POLIROM

Iaşi, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506
Bucureşti, Splaiul Unirii nr. 6, Bl. B3A, sc. 1, et. 1,
sector 4, cod 040031,
O.P 53, P.O. BOX 1-728, 030174

ISBN eBOOK: 978-973-46-2207-8
ISBN: 978-973-46-2130-9

Coperta: Radu Răileanu

Această carte în format digital (e-book) este protejată prin copyright şi este destinată exclusiv utilizării ei în scop privat pe dispozitivul de citire pe care a fost descărcată. Orice altă utilizare, incluzând împrumutul sau schimbul, reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea, închirierea, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informației, altele decât cele pe care a fost descărcată, revânzarea sau comercializarea sub orice formă, precum şi alte fapte similare săvârşite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale şi se pedepseşte penal şi/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Lectura digitală protejează mediul

Versiune digitală realizată de elefant.ro

Viața lasă impresia că a fost croită pentru toți pe un singur calapod, la care nu se mai poate umbla.

Julian Barnes

Memoria înseamnă identitate. Cred asta de când... o, de când mă ştiu. Eşti ceea ce ai făcut; ceea ce ai făcut se regăseşte în tine în memorie; şi ceea ce-ți aminteşti defineşte exact cine

eşti; când îți uiți viața, încetezi să mai exişti, înainte chiar să mori.

Julian Barnes

Cuvânt-înainte

Am aflat că scriitorul american Adam Ross a folosit atunci când şi-a scris prima carte metoda lui Nabokov. Evident, Vladimir Nabokov.

Nabokov scria pe fişe, pe care nu le păstra într-o ordine anume, nu ținea la cronologie. Nici la cea a scrisului şi nici la cea a întâmplărilor povestite de el. Totul era întâmplător, punea fişele într-o cutie de pantofi, cum i se năzărea. Apoi le scotea şi, amestecându-le, căuta o ordine şi legături între fişe.

Eu nu am folosit fişe, ci fişiere. Îmi place Nabokov, îmi place şi metoda lui, „metoda cutiei de pantofi”, şi m-am gândit să intitulez această carte *Cutia de pantofi*. Am stat însă puțin pe gânduri şi mi-am dat seama că într-o cutie de pantofi pot sta pantofi cu acelaşi număr. Ceea

ce am adunat în cutie sunt vieți diferite, notate pe fişe, care nu pot fi întinse pe acelaşi calapod şi nici puse în aceeaşi cutie de pantofi.

De aceea am renunțat cu regret la acest titlu şi am optat pentru *Viața nu-i croită după calapod*.

I. ÎNTÂMPLĂRI

Sub fusta Medgidiei

Nu poți să treci curat prin vremuri.

Bunicul Elenei Siupiur

Cele mai grele încercări ale omului încep din clipa în care poate să facă ce vrea.

T.H. Huxley

Am văzut odată trei lucrări ale unui pictor francez care voia ca imaginile sale să transmită privitorului spiritul operei unui gânditor, autor al unor teorii. Să citeşti cărţile este dificil, se gândea pictorul, dar dacă vezi un tablou e mai simplu. Acel tablou, acea imagine, credea el, putea să-i redea privitorului ceea ce a vrut să spună cel care a scris. Putea să-l facă să înţeleagă spiritul vorbelor cuiva. Aşa că a pictat trei tablouri.

Unul dintre acestea se referea la Jung şi la teoria lui despre inconştientul colectiv. Imaginea arăta astfel: o femeie uriaşă, cu un corp zvelt, suplu şi mlădios, cu mâinile întinse orizontal, cu o fustă lungă şi largă, uşor vălurită la poale, sub care se afla o mică lume, un sat, o aşezare cu case şi acareturi; era ca şi cum acea lume ar fi trăit sub fusta femeii.

Imaginea aceasta mi-a venit în minte când am terminat de citit cartea lui Cristian Teodorescu, al cărei titlu îţi face cu ochiul: *Medgidia, oraşul de apoi*. Este un roman, iar Medgidia pare să fie un personaj a cărui viaţă face obiectul unei descrieri pline de frânturi nespus de vii.

Medgidia, mi-am spus eu, când am terminat de citit cartea, este această femeie, cu fusta ei lungă, largă la poale, încăpătoare, sub care ascunde o lume. Sub fustă sunt cei care-şi duc viaţa în Medgidia, acel târg dobrogean ce devine emblematic pentru orice orăşel, unde trăiesc oameni cu dorinţe, ambiţii, dezamăgiri, suferinţe, pofte trupeşti şi aspiraţii ierarhice, tainice gânduri de mărire, gelozii şi invidii atât de lumeşti, atât de umane, toate mergând în timp ca o lume aplecată

spre trăiri până la „exasperare”, conform spuselor unui comentator.

Am trecut adesea prin Dobrogea şi chiar am traversat de multe ori Medgidia. N-aş fi crezut nicio clipă că ceea ce văd, ceea ce se vede, ar avea o istorie atât de fascinantă, că acolo au trăit oameni care s-au mistuit în timp, dar pe care Cristian Teodorescu îi însufleţeşte, îi face vii, după atâta vreme, doar scriind despre cum se mişcau ei, despre cum se mişca viaţa în acel târg care, evident, nu mai e aşa cum era.

Ceea ce este interesant este că femeia despre care am povestit nu există decât prin ce are sub fustă. Cu alte cuvinte, Medgidia este, de fapt, o lume compusă din destinele unora dintre locuitorii ei, care au trăit acolo; timpul i-a măturat pe unii de acolo, altora le-a schimbat viaţa, şi la aceste schimbări nu a contribuit numai timpul personal, faptul că viaţa lor se scurgea, ci că lumea se scurgea către ceva căruia nu i se puteau sustrage. Războiul, legionarii, ruşii, comunismul, toate acestea au adus schimbări pe care biologia nu le-ar fi adus. Marea istorie pare să fi acoperit micile istorii. Micile istorii ale unor personaje care apar în carte, unele mai vii, mai bogate, se intersectează cu marea istorie. Altele sunt spulberate de marea istorie, de vremuri.

În carte sunt descrise notabilităţile locale, dar şi oameni care au fost importanţi fără să-şi dea seama de acest lucru.

Târgul dobrogean Medgidia avea un restaurant al gării, avea poliţist, primar, cârciumari, poştaş, avea o modistă, avea prostituate, avea români, dar şi turci, tătari, evrei, ţigani, toţi dănţuind cu viaţa, dorind s-o ducă bine, să li se scurgă anii aşa cum considerau ei că e bine. Domol, ca şi când ar fi visat că trăiesc. Dar trăiau cu adevărat. Cu dorinţe şi suferinţe, cu pasiuni şi

dezamăgiri, cu suişuri şi coborâşuri. Nu toţi au rămas în acest dans al vieţii de acolo. Medgidia era un fel de horă a vieţii.

O vedem pe Neli, prostituată la stabilimentul la care se duceau nu numai ofiţerii şi negradaţii, dar şi localnicii cu bani. Nevestele se împrieteneau, înţelegeau smintelile neprevăzute ale bărbaţilor lor, le priveau cu un amestec de indulgenţă, resemnare şi silă mărturisită, dar aceasta nu strica familia.

Neli – ce înseamnă schimbarea lumii! – apare pe Strada 42, la New York, la magazinul unui evreu din Medgidia, un mare bijutier, fugit din cauza legionarilor. Era, aflăm din carte, „încă frumoasă"; evreul îi vânduse, pe când era în Medgidia, o pereche de cercei. Frumoşi, pentru că făcea bijuterii frumoase. Cu clasă.

Ea i-a vorbit româneşte când a intrat în magazinul din New York. El făcuse pentru ea singurii cercei cu diamante false din cariera lui de bijutier. Şi ce credeţi? Neli îi cere lui Marcel, bijutierul, să-i facă cercei cu diamante adevărate. Acelaşi model, dar cu diamante veritabile. Amândoi, cred, au căzut în nostalgie, altfel de ce ar fi venit ea tocmai la el şi de ce el a acceptat să-i facă cercei noi, cu diamante veritabile, cu condiţia ca în loc de plată să-i dea vechii cercei? Ea nu a vrut să-i dea. Vechiul – cerceii cu diamante false – şi noul – cerceii cu diamante veritabile – trebuiau să stea împreună. Trecutul şi prezentul nu se puteau despărţi.

Poate că ar trebui să povestesc despre iubirea dintre un şef de garnizoană, Scipion, un bărbat cu un comportament bizar, şi doctoriţa evreică Lea. O iubire ciudată, dar adevărată. El a reapărut după cinci ani de închisoare, iar ea l-a recunoscut. „Vorbea sâsâit, albise, era slab şi se uita tot timpul în jos. Când îşi ridica privirea, Lea recunoştea ochii, strălucitori ca înainte."

Aţi văzut vreodată oameni care au stat în închisoare? Nu mă refer la infractori, la găinari, care sunt sfidători, ci la cei care au stat în puşcărie pentru tot felul de motive politice, pentru porniri idealiste sau rătăciri ideologice. Toţi privesc în jos, cu frică, cu spaima că se pot întoarce în iadul din care au scăpat. Odată reveniţi la viaţă, dacă îi priviţi discret, dar cu mare atenţie, veţi observa o umilinţă, ceva care parcă spune că ştiu că au pierdut. Ei au pierdut, mă întreb, sau viaţa i-a pierdut pe ei?

Dar mai frumos este că înstrăinarea celor cinci ani, ezitarea, întrebarea dacă bărbatul din faţa ei este chiar bărbatul iubit dispar, când el revine, nu prin vorbe, nu prin amintiri spuse şi, poate, împrumutate de la altcineva. Dispar prin corpul celuilalt, care este recunoscut, ca atunci când un miros îţi este familiar, foarte cunoscut.

Lea „l-a recunoscut cu ochii închişi când a luat-o în braţe şi a dus-o în pat, a dezbrăcat-o şi a plecat de lângă ea, şi prima oară după cinci ani, Lea a auzit din nou zgomotul apei făcut de el în timp ce se spăla şi întrebarea: «De ce nu schimbi lavoarul acesta? »”. Ca şi cum se înnodau timpi diferiţi, iar absenţa, distanţa dintre ei ar fi dispărut cu totul.

Aici mă opresc pentru a aminti cât de mult ne drămuim atunci când vrem schimbarea. Cinci ani nu e mult. Dar poate fi foarte mult pentru cineva închis în puşcărie, care nu are idee cât va dura pedeapsa. Lea l-a aşteptat şi, când el s-a întors, ea a dorit să plece din ţară, să ia viaţa de la capăt undeva în altă parte a lumii. Însă „dacă ar fi găsit-o îmbătrânită sau măcar niţel acrită de viaţă, Scipion i-ar fi răspuns că pleacă şi el împreună cu ea... dar ce legătură mai era între el, cel de

acum, şi femeia care-şi păstrase pentru el frumuseţea şi orgoliul tăios în aceşti cinci ani de aşteptare?”.

Târgul dobrogean nu era mare, dar avea o lume pestriţă. Aşa cum şi trebuie să fie. Întâlnim o femeie disperată, hămesită să fie la casa ei – şi chiar a fost o bună nevastă –, un bărbat înamorat aiurea, fără şanse, o tânără care-şi înţelege soarta, dar care-şi pierde şansa, pentru că aşa este destinul, întâlnim în carte atâtea personaje în care ne recunoaştem dacă privim în faţă, onest, natura umană şi tot ce ţine de ea.

Şi mai sunt femeile. Despre unele am pomenit, dar ce femeie nu se recunoaşte în Virginica, soţia lui Fănică Theodorescu, proprietarul restaurantului gării, care sub plapuma patului conjugal ofta şi se răsucea, cuprinsă de zbucium, întrebându-se cum se va îmbrăca, ce rochie va purta la biserică atunci când va fi naşă. Ce să înţeleagă un bărbat din frământările femeii care nu-şi găseşte liniştea, ştiind că se va simţi comentată de gurile rele ale celorlalte femei şi privită îndelung de ochii lor scormonitori?

V-am spus că în Medgidia era şi o modistă, Jeny, dar erau şi trei croitorese, şi femeile cu pretenţii le vizitau, dorindu-şi toalete care să le pună în valoare nu numai corpul, rotunjimile şi formele, ca să atragă privirile bărbaţilor, căci ei privesc altfel femeia, dar şi banii cheltuiţi pe acele toalete.

Madam Jeny era mai răsărită. Avea atelier, avea manechine în vitrină şi ucenice care coseau cu capul plecat, neieşind din vorbele ei. Ochiul neiertător al madamei Jeny era atent la toate mişcările fetelor care lucrau pentru ea. La probe se trăncănea, se treceau în revistă vieţile altor femei din lumea bună a târgului, se împărtăşeau zvonuri şuşotind, cu sufletul la gură, se vorbea despre ceea ce înseamnă să ai bărbat şi ce

avantaje ai dacă nu ai bărbat. Soția ceasornicarului ridica în slăvi avantajele divorțului.

Ea, Jeny, „atrăgea atenția fetelor că o femeie divorțată are avantajul că poate convoca în singurătatea ei toți bărbații din lume, inclusiv pe Rudolph Valentino". Oare a convoca un bărbat însemna ceva la propriu, o înțelegere secretă, tăinuită, de a se întâlni la ea acasă, sau doar libertatea de a-şi trăi fantasmele, de a da frâu liber nu atât minții, cât imaginației, dorințelor ascunse în lăcaşul frustrărilor, vinovate sau nevinovate? În fond, cine ar judeca-o? Nu are cine să o judece. Poate că acest lucru vroia să le spună soția ceasornicarului fetelor care o ascultau.

Şi Virginica s-a repezit la madam Jeny să găsească o soluție, un model şi, desigur, să-i ia măsurile. Acasă era acasă, dar când te duci la modistă şi te dezbracă nu mai eşti ca acasă. Oare modista şi-a dat seama că Virginica îşi pusese chiloții de dantelă pe care nu-i îmbrăcase niciodată? Observa oare Jeny că acei chiloți erau nou-nouți şi că nu Fănică, bărbatul Virginicăi, îi vedea, când erau în intimitate, ci ea, Jeny, care ştia mai multe dezbrăcând femeile decât vorbind cu ele pe canapeaua confidențelor?

Pare că toți cei de sub fusta Medgidiei îşi au propriul destin. Niciunul nu seamănă cu altul. Fiecare are făgaşul lui de trecere prin timp.

De aceea, uneori se vede că unii au tărie, poate chiar nebunie, îi simțim robuşti, plini de draci, vioi, doritori de a atinge în viață ce vor. Alții se lasă duşi de vârtejul vieții.

Aşa a fost Ionică, chelnerul, care lucrase pe Orient-Express şi văzuse multă lume, observase diferențele dintre oameni şi îşi însuşise ce credea el că trebuie imitat. Visul de a avea propriul restaurant zăcea în

mintea lui; Ionică îl trăia cu un amestec de speranță și resemnare. Îi era frică să-l urmeze, dar și să și-l scoată din cap.

Și visul s-a schimbat din a fi proprietar – poate o cafenea la Istanbul – în a fi iubitul unei femei, care l-a făcut să uite de acel vis, să își mute dorința în iubire. E drept, cam târziu, dar când era încă tânăr. Uite, am putea zice, un tren care merge încet, despre care nu se știe dacă ajunge într-o gară numită „restaurant" și care, așa, din senin, deraiază pe o altă linie, mergând parcă mai repede. O nouă linie, cea a iubirii. Și chiar prinde viteză.

Ionică își mobilizează toate energiile, tot ce zace în el ca forță, și se aruncă în viață dorind altceva. Este adevărat că îi plăceau atât de mult femeile, încât nu risca pentru nimic în lume să se îndrăgostească de una anume. S-a întâmplat însă ceva ciudat.

El a început s-o dorească enorm pe fata sifonarului, Sandra, care era casieriță la gară. O văzuse și o plăcuse. Nu mai mergea la cazino la Constanța și nici la stabilimentul din Medgidia, unde le povestea curvelor despre Paris și trenul de lux în care lumea bună, chiar și capetele încoronate călătoreau, trăind negândit de ușor și vesel.

Și, așa cum cei care se plac sunt secretoși, ea, Sandra, devenise tăcută, dar simțindu-se bine în pielea ei, iar el, Ionică, se arăta mai grijuliu cu ținuta lui vestimentară. Ea avea taior de ceferistă, pentru că lucra la gară, el o aștepta în smoking negru. Și, așa cum se întâmplă în viață, ea devenise mai matură decât cei 22 de ani ai ei, iar el mai tânăr decât cei 40 de ani ai lui. Iubirea schimbă omul.

Fericit că tatăl fetei părea resemnat că nu-și putuse convinge fata că chelnerul nu era tocmai ginerele pe care

îl dorea, Ionică s-a entuziasmat şi a pariat la restaurant că va mânca 50 de ardei iuți. Părea o joacă de copii, dar o joacă periculoasă, pentru că, deşi mai făcuse asemenea rămăşaguri, ardeii iuți fuseseră doar 20, nu 50, cât îl făcuse să declare, sigur pe el, exaltarea lui erotică. Şi, în plus, trebuiau înghițiți fără băutură şi fără mâncare. Deci iuțeala ardeilor nu întâlnea nimic care să-i facă mai „cuminți", mai „liniştiți" în stomac. Ceferistul obraznic, care-l provocase la pariu, era mai tânăr, şi poate că şi asta însemna ceva. Lucra împreună cu casierița şi poate că Ionică a vrut să-şi anuleze potențialul rival.

Oricum, Ionică, deşi sfătuit să se abțină, nu s-a lăsat. Era atât de fericit, de sigur pe el, încât ar fi pariat şi pe o sută de ardei iuți. Dar şi mai fericit a fost când ceferistul cel tânăr a plecat de la masă. Pierduse pariul. Ionică mâncase ardeii şi ducea o carafă de vin la o masă, când a început să sughițe, s-a prăbuşit pe podea, fâlfâind din mâini ca o pasăre zăpăcită de spaimă, şi a murit. Dar nu era speriat deloc. Era fericit. Atât de fericit, cu ochii larg deschişi şi cu fericirea întinsă ca o foaie de plăcintă grecească pe față. Toți au înțeles că acela a fost cel mai fericit moment din viața lui Ionică. Niciodată nu-l văzuseră mai bucuros ca atunci. Nimeni nu-i văzuse până atunci zâmbetul fericit. Toți simțeau asta.

Şi totuşi, cine este cel care a înfruntat cu atâta tărie viața şi comunismul, venit ca o mătură distrugătoare, cu schimbările aduse cu grozăvenia unui vârtej care a distrus liniştea, cine este cel care a urcat mult în viață, cu ambiție, istețime, *phronimos*, cum spun grecii – adică inteligență practică –, cu o încăpățânare bine aleasă şi gândită, cu intuiție, spirit cutezător, chiar aventurier, şi alte trăsături care l-au făcut un om de succes? Aşa cum

am spus, până la un moment dat. Până când marea istorie a venit peste mica istorie. Nimeni altul decât Fănică Theodorescu, cel care, din fotograf de bâlci şi târguri, a devenit proprietar de restaurant de gară cu clasă şi chelner de la Orient-Express, cu oglinzi franţuzeşti şi pahare-flaut pentru şampanie, dar şi ţoiuri de ţuică. Nimeni altul decât bunicul autorului, iar despre viaţa lui se poate scrie o poveste aparte. Foarte lungă.

Dar, ca să amintesc cât era de îndrăcit, de robust şi dornic de acţiune, nu mă pot abţine să spun că el, acest Fănică Theodorescu, stând mult sub fusta Medgidiei, şi-a luat o nevastă care nu-l iubea – poate nici nu-l interesa acest lucru –, tânără şi dornică să scape din casa mătuşilor ei din Ada Kaleh.

Mătuşile n-au avut ce face, i-au făcut rochie de mireasă şi, când să părăsească insula, ca să se arunce în braţele soţului, s-a rupt bacul de pe Dunăre. Tânăra mireasă nu s-a lăsat, vroia cu orice preţ să se mărite. Nici el, mirele, nu s-a lăsat. Vroia cu orice preţ nevastă. A ales nişte barcagii şi întâlnirea celor doi a avut loc în mijlocul apei, pe ploaie, frig şi vânt. Dacă cineva ar fi privit atent cum s-au aruncat disperat unul în braţele celuilalt, cum s-au încleştat trupurile lor, înlănţuite, şi-ar fi dat seama că nu se vor despărţi niciodată. Şi aşa a şi fost.

Până la urmă, exista o adâncă potrivire de dorinţe între ei. Fănică avea fler de negustor. Când avea nemţi la restaurant, făcea şniţele cu cartofi şi rasol cu muştar şi îi mergea bine. Când avea de-a face cu italieni gătea macaroane, iar când au venit ruşii, Ionică, chelnerul lui umblat prin lume, a adus hamsii sărate şi batog ieftin şi l-a învăţat pe Fănică cum să se descurce ca să nu piardă clienţii. L-a pus să cumpere, la un preţ de nimic, două

butoaie cu castraveciori murați din Bulgaria şi spirt alb din care a făcut votcă. Fănică a jubilat când a văzut că ruşii se dau în vânt după restaurantul lui.

Comunismul a însemnat căderea lui, pentru că a adus la putere oameni săraci, cei din urmă din lumea Medgidiei, jigodiile urbei, plini de venin, de invidie şi de răutate, puşi pe distrugere şi tulburând viața celorlalți locuitori. Fusta Medgidiei, sub care viața era şi plină de întâmplări, dar şi liniştită, nu mai acoperea târgul, ci flutura în vântul unor evenimente pe care oamenii nu le înțelegeau, nu le credeau definitive sau ezitau să creadă asta, dar le simțeau ca pe ceva care nu va aduce nimic bun. Ionică era norocos că murise. Dar Fănică se gândea că, dacă Ionică ar fi trăit, ceva-ceva s-ar fi putut face. Parcă moartea lui Ionică a pus capăt oricărei porniri de a trece peste necazuri. Aşa a fost să fie.

Fănică simțea că ceea ce s-a dus, ceea ce a dispărut, fără speranța întoarcerii, era „atmosfera care îi făcea pe clienți să-şi închipuie că, odată intrați în restaurantul cu oglinzi, trenurile care treceau prin gară stăteau pe loc în timp ce ei porneau într-o călătorie la sfârşitul căreia aveau să se întoarcă în gara de unde plecaseră".

Nu este tulburătoare această senzație? Ideea de gară unde stai o vreme, scos din timp sau, mai bine zis, mutat într-un alt timp doar pentru o vreme... Gara, trenurile şi restaurantul se jucau cu timpul oamenilor, şi poate că Fănică nu ştia să spună cum se întâmpla acest miracol, dar îl simțea mai bine ca oricine.

Căsătoria lui Fănică cu Virginica a mers, fiecare ştia ce vrea de la viață şi asta i-a unit. Am mai spus-o. Ea îl vroia puternic, încăpățânat şi dornic de câştig. Şi aşa şi era. Cum să nu stai cu el? El vroia o femeie care să ştie să numere banii şi căreia să îi placă s-o facă, o femeie

care să facă copii, să rabde la greu şi să nu plece nici moartă de lângă omul ei. Nu pare că criteriile fericirii şi nefericirii sunt ciudate?

Dar fusta Medgidiei nu mai era ca înainte după ce comunişţii au venit la putere. Viaţa lui Fănică şi a altor oameni nu mai avea ritmul unui dans al vieţii, timpul se scurgea fără nebunia normală, fără vânzoleala vieţii, ca altădată. Întâlnirile oamenilor care trăiseră înainte de acea grozăvie erau triste, iar ei, oamenii, erau posomorâţi, dezorientaţi, nu-şi mai găseau locul. Făceau efortul de a depăna amintiri sau tăceau deschizând cutia de table ca să joace un ghiulbahar. Nu-şi mărturiseau, deşi o gândeau, că „nu se întrezărea nimic să le poarte, dacă nu speranţele, măcar nostalgiile în oraşul de apoi", în Medgidia de altădată.

Fănică nu suferea de sindromul Fidanakis – acel sindrom care te face să nu trăieşti prezentul, pentru că ai încremenit în trecut –, dar cred că suferinţa lui semăna într-un fel cu cea a lui Fidanakis. Numai că nu părăsise Medgidia, aşa cum făcuse Fidanakis părăsind satul lui din Grecia, ci timpul şi locul îl părăsiseră pe el. Şi mai ales că Medgidia, sub ochii lui, devenea ceva care nu-i mai era cunoscut.

Fiecare dintre noi este un Fidanakis şi fiecare dintre noi poate deveni un Fănică.

Dar nu aşa voi termina Medgidia mea, născută din Medgidia lui Cristian Teodorescu. Am trimis ce am scris eu aici despre Medgidia unui bun prieten, care a scris o carte minunată, intitulată *Întâlniri în lumi răzleţite*. El mi-a scris, fără reproş, că eu nu am cunoscut Medgidia, că nu am părăsit şoseaua ca să intru în târgul despre care am scris. Nu-i mare lucru, mi-am zis eu, doar am scris că am văzut şoseaua care trece prin Medgidia şi casele mărunte de la marginea ei. În cartea lui, o

secvență se numeşte „Loc în amurg”. Acest loc este Medgidia, unde el a lucrat şi a locuit câteva zile. Era în anii ‘50. Medgidia lui era un târg dobrogean, „prăfuit... cu o stradă principală, pavată de mântuială”. A locuit cu chirie la o familie de turci, „casă de mahala, cu grădină de zarzavat şi, bineînțeles, closet turcesc...”. Seara, după muncă, se mânca „o salată de roşii, puțină brânză, lapte”. Îmi mai spune că se mânca şi tocăniță de oaie cu ardei iute, iar asta m-a făcut să mă gândesc la Ionică şi la ardeii iuți care l-au omorât.

Apare în scrierea lui şi un colonel Teodorescu. Să fi fost rudă cu Fănică?, m-am întrebat eu. Dar mi-am spus că, fiind cald, arşița prafului sclipitor i-o fi rămas ca amintire. Cine ştie, mi-am zis, unde erau Fănică şi ceilalți oameni de sub fusta Medgidiei în anii ‘50? Cred că rătăceau prin Medgidia de altădată. Şi am fost curioasă să aflu dacă acest colonel şi Fănică aveau vreo legătură. Am aflat că nu, dar parcă poți să ştii?

Astăzi se pleacă altfel, suferi,
dar „cu inima uşoară”

La revedere, pe curând,
Şi nu întoarce capul,
Să nu mă vezi plângând.

Versuri anonime

Irina Nicolau m-a pus pe gânduri, când am citit recent ce a scris ea în 1998 despre bunicul ei Spiru. Am dedus din ce a scris ea atunci că ceea ce numesc eu sindrom Fidanakis pare să nu mai existe, pentru că oamenii pleacă „bezmetici, mâncând nu ştiu pe unde chiftele McDonald's", spunea ea, în loc de mămăliguță cu ceapă sau sărmăluțe, cred eu.

Am scris despre Fidanakis, acel grec din Ştefăneşti pe care l-am vizitat cu prietena mea Eleni. El venise în România ca refugiat politic, deşi nu ştiu dacă făcuse politică sau, pur şi simplu, fusese simpatizant ori fugise de frică. Poate că rudele lui apropiate făcuseră politică. Oricum, el stătea de treizeci de ani cu bagajele cu lucruri aşa cum le adusese, crezând că se va întoarce în Grecia, că totul, statul lui în România, era o chestiune de timp – un timp nu prea îndelungat. Bunicul Irinei Nicolau, Spiru, a plecat şi el din Chefalonia ca să se îmbogățească, venind la Brăila. Desigur, Spiru îşi părăsise locul natal din cu totul alt motiv, dar şi el suferea de nostalgia trecutului, ca şi Fidanakis.

A mai trecut ceva timp şi, din nou, parcă îi dau şi mai mult dreptate Irinei. Lumea s-a schimbat mult. Sigur că mai există versiuni Fidanakis, dar chiar şi acestea s-au schimbat, pentru că lumea nu mai este aceeaşi. I-am dat dreptate şi când am citit o minunată carte, scrisă de două femei, bune cercetătoare, care se numeşte *Femeia globală*. Şi această carte m-a convins. Da, dar ce se schimbă, ce se mişcă? Aflu că s-au mişcat bunurile, apoi banii şi acum oamenii. Organizația Națiunilor Unite a anunțat că astăzi se mişcă 214 milioane de oameni pe glob. Ei sunt migranți. În ultimele două decenii, migrația globală a crescut cu 37%; este cea mai mare mobilitate din istoria lumii.

Două lucruri sunt extraordinare: feminizarea migrației – aproape 50% dintre migranți sunt femei, care lasă în urmă acasă, foarte adesea, copii. Plecarea lor alterează dinamica familiei şi rolurile de sex, femeile asumându-şi rolul de „câştigător al pâinii”, cum se zice, adică trimit bani acasă, deci întrețin de la distanță familia, indiferent ce fac acolo unde se duc.

Al doilea lucru care mă face să mă gândesc la Fidanakis este tehnologia. Cine pleacă are telefon mobil. Am văzut cum copiii abandonați din Salvador vorbesc cu mamele lor care lucrează ca menajere în Statele Unite; nu le văd cu anii, dar vorbesc cu ele la telefon. Mamele se uită la televizor, votează, indiferent cum, participă la concursuri cu public, au internet, au messenger, deci se simt mai apropiate de cei lăsați în urmă şi de locul părăsit. O bonă din Thailanda vorbeşte cu copilul ei, aflat la capătul celălalt al lumii. Tehnologia aduce un confort psihologic şi schimbă stările, emoțiile, memoriile. Tehnologia măreşte contribuția auzului, comparativ cu văzul, la păstrarea unei relații şi la trăirea emoțiilor. Vocea devine locul întâlnirii între oameni care se iubesc, în felul lor.

Mi-am dat seama că vocea este atât de importantă văzând la televizor o emisiune comemorativă despre evenimentele tragice şi despre victimele din cele două turnuri de la New York. Un modul al emisiunilor dedicate acestei comemorări prezenta telefoanele şi mesajele trimise de cei aflați în turnuri familiilor lor, soțiilor sau soților.

Cei care au asistat neputincioşi la această tragedie, unii ştiind că telefonul sau mesajul scris era de la cineva drag, care ştia că va muri, alții sperând că ei se vor salva printr-o minune, au declarat că au ascultat de sute de ori mesajele respective. Au spus că simt nevoia unui

sentiment straniu, de durere, dar şi de apropiere de cei care le-au telefonat să le spună că îi iubesc şi să-şi ia adio de la ei. Vocea, spuneau aceştia, este incredibil de importantă. Este amprenta iubirii, este ceva preţios care rămâne de la cei pierduţi. Cineva chiar a spus că ţine într-un seif ultimul mesaj al persoanei iubite şi pierdute. Acest lucru m-a făcut să mă gândesc că vocea anulează ceva din depărtarea dintre oameni, chiar dacă aduce o despărţire definitivă.

Să vedem lucrurile aşa cum sunt: bogaţii, oamenii din ţările îmbătrânite au nevoie de muncitori, oamenii din ţările sărace au nevoie de slujbe, de locuri de muncă.

Altfel este astăzi relaţia dintre cei plecaţi şi cei rămaşi. Alta este suferinţa, altfel se trăieşte prezentul aşa cum este el, altfel arată speranţa. Alta este şi relaţia dintre nou-veniţi şi oamenii locului. Cum spune un sociolog, „o cămaşă făcută în Mexic îl costă pe un muncitor american slujba". Banii merg la mexican.

Oare Fidanakis, dacă avea telefon mobil şi televizor, mai stătea atât de însingurat şi rătăcit de lumea lui? Ca să nu mai spun de bunicul Irinei, acel Spiru din Chefalonia...

M-am convins aşadar că există schimbări psihologice. Şi sunt mari, imprevizibile şi, de ce să n-o spun, ne pun pe gânduri.

Am văzut la televizor un reportaj făcut într-un sat de la noi de unde aproape toţi bărbaţii plecaseră să pună faianţă, să lucreze în construcţii în Italia. Banii veneau acasă. Unii erau în Italia cu nevestele lor. Menajere. Şi acasă la ele, dar şi la familii de italieni. Mamele lor, femei în vârstă, ţărănci, femei muncite, arătau casele pe care şi le construiau aceşti migranţi în sat. Din banii trimişi şi din munca altora, plătiţi de ei, dar şi din munca lor, asiduă, încăpăţânată, când veneau vara, în vacanţă

acasă. Aceste femei, mamele, aveau la brâu, puse pe un cordon – ca şi chelăresele, pe vremuri –, cheile de la aceste case.

Mândre, semețe, înalte, cu etaj, cu multe camere, cu oglinzi pline de decorații, cu faianță scumpă, cu lămpi somptuoase, cu instalații moderne la baie, cu calorifere, casele erau uimitoare. Pe când le arătau unor reporteri casele copiilor – mândre şi ele, mândre şi casele, nevoie mare –, uneia i-a sunat telefonul mobil. S-a oprit şi a vorbit cu fiul ei. Conversația era ciudată. Se auzea numai: „Ce faci? Bine! Şi e bine acolo? Da, e bine. Şi sunteți sănătoşi? Da, suntem. Şi tu eşti sănătoasă? Da. Şi eu sunt. Şi ce fac copiii? Fac bine".

Cam aşa a fost convorbirea. Ce altceva puteau spune? Traiul cotidian de altădată, când erau împreună, aducea teme comune, întâmplări trăite laolaltă, vorbe. Împărtăşeau întâmplări trăite împreună sau de care auziseră. Despre o vacă, despre un vecin, dacă plouă, cum se coc merele şi câte şi mai câte. Acum totul se rezuma la un fel de sumar al vieții, cu două cuvinte: „bine" şi „sănătate". Oamenii simpli nu vorbesc prea mult. Ei trăiesc împreună, se văd, se ating, se apropie fizic unii de alții. Acesta este conținutul relațiilor lor, al vieții. Mutați în lumea vorbelor erau stângaci, cam încurcați, deşi plini de emoții, parcă începeau să învețe să vorbească.

Distanța dintre emoția auzirii vocii celuilalt, aflat departe, şi sărăcia vorbelor era impresionantă. Discuția de la telefon era deci o nouă modalitate de relație, un alt fel de a umple relația cu ceva care înainte nu exista. Nu ştiu cum evoluează o relație atunci când un canal de comunicare le exclude pe altele. Când dispare acel cerc complet al simțurilor în favoarea unuia singur. Probabil că încet, încet are loc o schimbare.

Comparativ cu Fidanakis şi Spiru, aceste femei trăiau diferit depărtarea de cei apropiaţi. Nu geografic, ci psihologic. Cordonul ombilical, rămas simbolic, deşi era subţire, căci distanţa e mare, avea un fir puternic. Vocea. Doar vocea.

Dar revin la Fidanakis. Ce i s-a întâmplat lui, acel „amănunt biografic" care l-a dus departe de locul său, seamănă cu soarta atâtor oameni. Refugiaţii cubanezi care au sosit la Miami în 1960 doar pentru „câteva zile", după ce la putere a venit regimul lui Fidel Castro, au stat, la rândul lor, cu geamantanele nedesfăcute. Dar ruşii care au fugit de revoluţia din 1917? Aşa a ajuns şi scriitorul Vladimir Nabokov să se stabilească la Berlin, ca alţi ruşi, ca să fie cât mai aproape de locul părăsit, crezând că se va întoarce repede înapoi. El a trăit toată viaţa în locuinţe „improvizate", când în sărăcie, când în lux. Conta trecutul, nu prezentul. Gândea trecutul, nu prezentul. Sau, cine ştie? Poate că la un moment dat nu s-a mai uitat în urmă. Spre deosebire de Fidanakis.

Astăzi se pleacă altfel, se suferă, bineînţeles, dar se pleacă „cu inima uşoară". Nu numai că tehnologia te ajută, dar te poţi întoarce când vrei. Şi dacă vrei, poţi veni în vacanţă să-ţi vezi părinţii, copiii, rudele, prietenii. Se pleacă pentru mai bine. Şi asta este o nevoie omenească. Plecările, întoarcerile sunt până la urmă plecări şi întoarceri sau doar plecări, uneori, dar sunt atât de diferite!

Am păstrat un caieţel pe care mi l-a dat un tânăr maramureşean. Pe prima pagină scrie „Carnet de câte toate" şi numele lui. Printre multe amintiri şi cântece există o poezie, de care mi-am adus aminte gândindu-mă la plecări, întoarceri şi la timp ca obstacol. Am păstrat scriitura lui. Poezia spune aşa:

Într-o sâmbătă seara,
mândru trenu fluiera,
dar nu fluiera să stea,
ci cu mine a pleca
ca să-mi termin armata.
După trei luni de armată
o mică scrisoare vine.
Scrisoare de la măicuța
că se mărită mândruța.
Raportai la căpitan,
căpitanu îi om bun,
me-a făcut foaie de drum.
Coborâi din deal în vale,
mă-ntâlnii cu mândra-n cale:
Puiule, tu vii acasă,
io duminică-s mireasă.

Locul părăsit se schimbă, nu mai este acelaşi, nu mai este cel de unde ai plecat. Cel care l-a părăsit se schimbă şi el. Întoarcerea este, adesea, un fel de pat al lui Procust, în care cei întorşi trebuie să se aşeze, să încapă. Procust îi potrivea din lungime, îi schilodea, retezând ceea ce depăşea lungimea patului. Fidanakis, întors, ar fi fost schilod în Grecia, ca şi Spiru, ca şi cei plecați ani de zile la lucru, ca şi Soljeniţîn întors în Rusia, ca şi rudele de la țară plecate la oraş, ca şi soldatul de mai sus, părăsit de mândruța lui...

Şi pentru că vorbesc despre Maramureş, revin la Irina Nicolau. Mă întorc la ce scria când îşi amintea de bunicul ei, Spiru. Este evident că, atunci când se gândea la el, Irina era curioasă să afle ce i-a făcut pe oameni să plece de acasă: „În primul rând groaza (cataclisme,

molime, agresiuni), apoi lăcomia (războaiele de cucerire, mirajul lânii de aur); la fel de importantă a fost dorința de a se afla mai aproape de Dumnezeu (pelerinajele); urmează rațiunile economice, culturale, profesionale...".

Fidanakis, Spiru ar fi suferit cu siguranță mai puțin dacă ar fi fost copii. Dacă părăseau un loc la vârsta copilăriei. Şi acest lucru mi-a adus în minte vorbele lui Julian Barnes, un cunoscut scriitor englez, care face o serie de observații cu privire la relația dintre memorie şi vârstă. El spune că „în copilărie, memoria pune rareori probleme. Nu numai datorită intervalului de timp scurt dintre eveniment şi evocarea lui, dar şi naturii amintirilor, care unui creier tânăr îi par reprezentări fidele, şi nu versiuni prelucrate şi revopsite ale unor fapte consumate. Maturitatea aduce aproximare, fluiditate şi îndoială; şi îndoiala o ținem în frâu relatând mereu povestea aceea familiară, cu pauze şi efecte calculate, cu pretenția că soliditatea structurii narative ar fi o dovadă a adevărului".

Probabil că Fidanakis, cu nevasta alături de el sau, mai târziu, singur, îşi amintea anumite întâmplări trăite la el acasă, mâncând nuci şi bând vin roşu, aşa cum făcuserăm prietena mea şi cu mine când ne duseserăm în vizită la el. Probabil că se înțelegeau împărtăşind trăiri comune care luau acea formă aproape fixă, devenind aproape stereotipuri, şi le dădeau siguranța unor rădăcini deloc fragile. Nu mă refer aici la obişnuință, care nu există la copii şi care se adăuga trăirilor lui. Era, desigur, acel fond de senzorialitate care-i amintea de primele experiențe de viață, de mirosuri, de zgomote, de vorbe trecându-i pe la urechi, de vârtejul fustelor mamei iubitoare, uneori arțăgoasă, alteori duioasă, de tot ceea ce înconjoară un copil aşa cum este el, naiv, primitiv, animalic, cu ochii larg deschişi către viață.

Rădăcinile mai trainice se hrănesc din amintiri fixe, din repetiții, din acest fond de amintiri care ne trag de mânecă spre trecut, spre ceva de început.

De aceea fiica lui Fidanakis a plecat mai uşor, fără a întoarce capul spre trecut, pentru că rădăcinile ei erau încă foarte tinere, foarte mlădioase, uşor bătute de ceva nou, de ceva care nu o trăgea înapoi.

Dreptul primului venit, monopol de nişă sau brand personal?

> Disprețuiesc oamenii care, pentru că sunt lipsiți de propriul lor balast, preiau problemele omenirii. Omul mereu preocupat de condiția umanității fie că nu are propriile lui probleme, fie că refuză să le înfrunte.
>
> Henry Miller, *Sexus*

Anul schimbării 1990 ne-a găsit, ca țară, în situația de a fi o mulțime devenită omogenă în trăirea mizeriei, într-un egalitarism al urii față de Ceauşescu şi al sărăciei. Ne uneau această ură şi dorința aprigă de o altfel de viață, de o viață mai bună. Era deci un teren

viran, plin de buruieni. Deschiderea granițelor, curiozitatea, dar şi interesul străinilor ne făceau şi pe noi, românii, să fim la rândul nostru curioşi şi dornici de senzații noi, de comunicare.

Pe acest fond a apărut importul de obiecte, dar şi cel de idei, opinii, puncte de vedere, modele, obiceiuri din alte părți ale lumii.

Pentru că terenul nostru era viran, gol, unii s-au ataşat unor idei noi, au fost atraşi de ele, şi-au anulat orice critică, au fost cuceriți de diferență, fără să se gândească la faptul că în alte părți nu numai că aceste idei aveau un trecut, dar existau şi puncte de vedere diferite, adepți ai unor concepții, însă şi oameni care de îndoiau de ele.

În acest context, din tortul mare s-au tăiat felii, în acel teren viran s-au produs „lotizări", s-au creat loturi de idei. A apărut feminismul şi cineva, desigur, găsind această nişă, acel loc liber, s-a instalat în fruntea lui, susținând cu înverşunare adoptarea ideilor despre feminism, indiferent de criticile sau dezbaterile din alte părți. Primul venit şi-a adjudecat felia de tort. Mi-e greu să afirm cine era primul venit, deşi am bănuieli, dar ştiu că au apărut adepți. A apărut şi problema țiganilor şi s-a mai tăiat o felie din tort, devenind monopolul cuiva. Apoi a apărut religia, ortodoxismul, şi imediat cineva s-a instalat ca mare susținător al religiozității. Contagiunea socială a apărut şi în comerț. Avem alegeri, mâncare „de frupt" şi „de post". La fel s-a întâmplat şi cu ecologia. A apărut cineva care s-a declarat mare iubitor de natură, de bicicletă, de Deltă. Şi această felie de tort s-a tăiat. Am aflat cu toții cât de mult se discută orientarea sexuală şi imediat cineva a devenit homosexualul oficial, afirmându-şi public apartenența la această minoritate şi luptând pentru respectarea diferenței.

Dar mai există locuri goale. Mai există emisiuni la televizor care au ca tematică interesul pentru superstiții, pentru conspirații sau adevăruri ascunse, care exploatează dorința oamenilor de a se așeza sub protecția unei mari puteri, fie ea divinitate sau altceva. A apărut chiar și un cod al cuiva.

O altă felie de tort este cea a câinilor. De fapt, este vorba despre drepturile animalelor și mai puțin ale drepturilor animalelor de companie. Există și pisici, dar acestea sunt narcisiste, autiste. Nimeni nu se ocupă de ele. Câinii însă sunt comunitari. Cei care stau în casele oamenilor sunt sociabili și nu se ocupă nimeni de ei, în sensul că cei care-i găzduiesc, care coabitează cu ei nu sunt verificați. Nu există poliție care să penalizeze pe cineva pentru că maltratează sau neglijează câinii din gospodărie. Relația dintre animal și român este veche și foarte puțin studiată.

Cineva mi-a povestit că țăranul considera că un câine trebuie să facă ceva pentru a-și merita hrana. Trebuia să păzească curtea, casa. Țăranul nu iubește animalul decât dacă îi este necesar, nu emoțional, ca pe animalul de companie – mă refer aici la faptul că oamenii care sunt frustrați de absența cuiva, care trăiesc solitar își găsesc în animal, mai ales în câine, un partener de viață –, ci pragmatic.

El mi-a povestit o întâmplare din copilărie. Spunea că la un târg ținut în apropiere de satul lui veneau și țigani cu urși. Aceștia erau dresați și blânzi, dar erau legați cu un lanț de gât. Urșii erau folosiți pentru a distra lumea, mai ales copiii, dar și pentru a-i „călca” pe cei care aveau probleme cu oasele. Durerile de spate erau o specialitate a ursului. Cel suferind se întindea pe jos, iar țiganul punea ursul să-l calce în picioare ca să-i „aranjeze” oasele, ca să nu mai aibă dureri de spate.

Ursul nu era agresiv, iar țiganul ştia să-l facă să calce blând. Desigur, oamenii plăteau serviciul. Privind odată spectacolul cu ursul, povestitorul meu mi-a spus că a văzut cum un țăran a venit la țigan cu un câine în brațe. Câinele era vesel şi domesticit, dar țăranul, proprietarul, era tare supărat pe el. I-a cerut țiganului să-l învețe pe câine frica. Probabil că asta era ceva obişnuit în acea vreme, pentru că țiganul a luat câinele în brațe şi l-a aruncat între labele ursului. Ursul nu l-a chinuit, doar l-a strâns puțin şi i-a dat drumul. Câinele, cumplit de speriat, a fugit ca din puşcă spre casă, lăsându-l pe țăran singur. Povestitorul mi-a spus că atât de repede fugea câinele, încât în urma lui „rămânea o dâră de praf".

Câinele învățase frica. Devenise un câine cu o amintire ce nu putea fi şteasră, era ceva stocat, care-l făcea să fie suspicios, mereu atent la cele mai mici zgomote. Dormea noaptea, dar atenția lui la tot ce făcea zgomot – o creangă în cădere, mişcarea altor animale – rămânea trează şi-l făcea să fie gata să latre, să anunțe un pericol. Acest lucru şi-l dorea stăpânul, care îl hrănea pentru ca el să-şi facă datoria de paznic.

Frica se învață, aflăm la cursurile de psihologie. Fie din spusele celor mari, când suntem copii, fie din propria experiență. Când mâncarea este prea fierbinte, ne frigem şi pe viitor avem grijă să evităm senzațiile neplăcute. Dar animalul are instinct, care-l apără. El nu înțelege spusele omului.

Câinele de companie este însă altceva. Rolul lui este cu totul altul, el este un surogat, un înlocuitor. De aceea se şi foloseşte cuvântul „adopție" atât la copii, cât şi la animale. Câinii se adoptă aşa cum se adoptă copiii.

Pentru fiecare idee importată s-a găsit cineva care a profitat imediat şi a exploatat terenul gol, instalându-se

în vârf şi devenind o persoană publică ce şi-a construit un brand prin ocuparea unui loc gol. Devenind proprietarul unei idei.

Să-i credem că au vocaţie de activişti? Că au o năvalnică dorinţă de a-i schimba pe oameni? Să-i credem că doresc cu ardoare ca alţii să le îmbrăţişeze convingerea? Să-i credem că vor să ne facă să gândim altfel pentru că aşa trebuie şi e mai bine? Greu de spus, pentru că unii dintre ei sunt incapabili de a gândi că important este şi terenul, nu numai sămânţa pe care ei, cu mult devotament faţă de idee, o aruncă. În general, ei nu cred că sunt importatori de idei, ci agenţi ai modernităţii, ai deschiderii românilor către idei globale, care „se poartă" în lume, sau vindecători ai marilor spaime şi vinovăţii ale omenirii.

Dar de ce ai uneori impresia că, dacă nu le ţii isonul, se poartă arogant şi te consideră lipsit de o înţelegere firească a prezentului? De ce suficienţa lor, adesea agresivă, ca a unui om fie frustrat, fie amator de ascensiune socială sau celebritate, nu reuşeşte să te facă să-i crezi sau să crezi că sunt sincer ataşaţi unei idei, şi nu oameni cu mâna lungă şi un simţ aparte, care au pus primii mâna pe o felie de tort?

Este o diferenţă atât de mare între un bărbat care-şi bate nevasta pentru că nu i-a făcut mâncare sau i-a dat ciorba rece şi altul care, copiind ce vede la televizor, se duce cu ea la spital când naşte, ţinând-o de mână şi susţinând-o cu cuvintele *Push! Push!,* pe care le vezi astăzi scrise în atâtea locuri publice pe uşi? Şi de ce dacă vrei să scrie şi „împinge" se uită urât la tine?

Deunăzi am fost la poştă să trimit un text la Bucureşti. Neavând internet acolo unde mă aflam, pentru a-l trimite prin e-mail, a trebuit să recurg la serviciul poştei, ca pe vremuri, când poşta era cel mai

răspândit mijloc de comunicare. Exista, evident, şi telefonul, dar un text nu poate fi dictat prin telefon. Durează mult şi costă bani.

N-am mai fost de mult la poştă, iar poşta de astăzi, am constatat eu, nu mai seamănă deloc cu poşta de ieri. Se plătesc facturi, dar nu prea se mai trimit scrisori. Am cerut un plic fără prea mari speranţe, pentru că nu se vedea niciunul expus pe panoul cu oferte şi articole de vânzare. Dar m-am bucurat. Mi s-a dat un plic din acelea pe care sunt imprimate cuvintele „Expeditor" şi „Destinatar" cu puncte de suspensie, tu trebuie doar să completezi numele şi adresa. Am observat că pe plic era imaginea unui bine-cunoscut artist, un foarte talentat pantomim. Deasupra portretului său, foarte colorat şi într-o postură de gânditor, foarte serios, scria cu majuscule MARI ARTIŞTI. Cred că era menţionat şi numele lui sub portret. Şi m-am gândit: oare cum te simţi când vezi că lumea cumpără plicuri cu mutra ta?

Mi-am adus aminte de nişă, dar nu ca de un teren viran, ci ca de un teren care are tradiţie la noi, pentru că acest personaj, a cărui imagine era reprodusă pe plic, trezeşte, „deşteaptă" publicul larg, aducând idei care să mobilizeze minţile românilor. El ţine conferinţe, citează zeci de autori şi gânditori, din alte culturi şi de la noi, din timpuri diferite, alină complexele de inferioritate ale românilor, învie narcisismul, care însoţeşte complexele de inferioritate, justificând contrariul acestora. El are trăiri de profet, de gânditor emanat din dedesubturile conştiinţei noastre colective, el ne „deschide ochii", lăsând să înţelegem marea lui iubire pentru bietul popor român, care nu-şi merită soarta amară de astăzi. Este perceput de mulţi ca un trubadur sincer al suferinţei româneşti. Evită generalizările care ar scandaliza narcisismul. Discursul lui cu tendinţe de delir, un fel de

„zacuscă culturală”, în care Platon se macerează împreună cu Ţuţea, are adieri naţionaliste, înrudindu-se cu trăirile specifice mişcărilor extremiste antebelice care doreau să salveze naţia.

Câtă deosebire între rolul de arhanghel trâmbiţaş al salvării naţionale şi rolul de înţelept sfătuitor al rătăcirilor noastre româneşti adoptat de Constantin Rădulescu-Motru! Acesta a scris şi despre micimile, şi despre înălţimile noastre, şi despre „defectele”, şi despre „calităţile” noastre. În scrierile sale, ne face coautori ai propriei noastre sorţi şi nu se gudură aidoma unui câine contemporan dintr-o nişă, care aşteaptă doar să-i facă plăcere stăpânului său, populaţiei. Pantomimul nişei vorbeşte. El nu numai că se gudură, dar plăcerea cea mai mare şi-o face lui însuşi, îmbătându-se cu propriile vorbe. El se iubeşte pe sine şi nu pe români, pe când Constantin Rădulescu-Motru era preocupat de Ceilalţi, şi nu de el. El a avut curajul să le arate românilor toleranţa lor faţă de lucrul neterminat, apetitul pentru aspiraţii înalte, nefinalizate, rezolvate prin amânări. Motru nu a dat soluţii pentru prosperitate şi binele colectiv, nu ne-a spus ce să facem, ci ne-a îndemnat să privim mai întâi „defectele” noastre. Acolo se află soluţia.

Constantin Rădulescu-Motru nu a apărut pe plicuri. Dimpotrivă, a fost exclus din viaţa intelectuală şi din Academie după 1948, în urma persecuţiilor regimului comunist. Dar mă întreb dacă marele artist de pe plicurile de la poşta din Buşteni l-a citit şi l-a înţeles pe Constantin Rădulescu-Motru, atât de incredibil de valabil şi astăzi, după atâtea zeci de ani. Şi mă mai întreb dacă, admiţând că l-a citit, nu l-a cuprins tăcerea.

Marele artist a intuit că nu ne place să ne vedem defectele, că admitem cu entuziasm că doar clasa politică are defecte, uitând că unii dintre ei, dintre

politicieni, vin dintre noi, cu toate defectele noastre, îngroşate, dar şi însoţite de o mare dorinţă de putere şi de o mare lipsă de ruşine.

Demagogia tăinuieşte defectele, împrumutând veşmintele culturii şi ale tradiţiei. Iubeşte-ţi aproapele aşa cum este el, oricât ar fi de păcătos, înlocuieşte justiţia şi dreptatea în societatea de astăzi, nu în lumea de apoi.

Nu m-am gândit că aceia care iau interviuri persoanelor cu brand personal, obişnuite să se întâlnească cu publicul, să se exhibe în faţa lui, fericite că sunt „persoane publice", cunosc culisele acestor persoane.

Frau Lola şi lumea ei

> Unele amintiri sunt ca talismanele, ca amuletele, nu trebuie să vorbeşti despre ele, pentru că-şi pierd puterile.
>
> Iris Murdoch

Este oarecum ciudat să vrei să scrii despre oameni care s-au dus undeva, în negura timpului, nu ştiu să spun unde.

Nu mai ţin minte cum a intrat Frau Lola în viaţa mea. Nu mai ţin minte dacă cineva m-a pus în legătură

cu ea, dacă mi-a fost recomandată sau nu. Ceea ce ţin foarte bine minte este că a apărut ca să mă ajute. Eu aveam nevoie de ea.

Fiul meu avea vreo şase luni şi urma să mi se termine concediul de maternitate. Aşa a intrat Frau Lola în viaţa mea.

Locuia în apropiere, pe Strada Zefirului, în spatele Pieţei Traian. Când a venit la mine – şi figura ei îmi este atât de vie în minte! – nu mai era o femeie tânără. Putea să aibă puţin peste 40 de ani, poate 50, poate 60... Era imposibil să-i dai o vârstă, dar asta nu conta.

Acum, gândindu-mă la ea, nu pot spune că ştiam multe despre ea. Ştiu lucruri ciudate, amestecate, parcă fără legătură unele cu altele. Dar, înainte de a povesti ceva despre ea, vreau să spun că şi acum, când mi se întâmplă să merg la restaurantul Waterloo sau la Zoe Petre, care stă vizavi de Waterloo, chiar la începutul străzii care se numea Stupinei, mă gândesc la Frau Lola. Oare de ce s-a schimbat numele acestei străzi? Din cauza lui Râmaru, celebrul criminal, care omora blonde? Am aflat că nici vorbă de Râmaru.

Acolo, aproape vizavi de Waterloo, exista un fost parc, o insulă micuţă, un mic spaţiu izolat, cu două bănci. Şi acum mai sunt vreo patru tei, cine ştie de când. Acolo mă întâlneam cu Frau Lola, după ce nu a mai venit să stea cu fiul meu, ca să-i aduc orez, ulei, macaroane şi ce mai puteam, când se întorsese din America şi o ducea, cred, foarte greu. Era singură şi săracă, nu avea din ce să trăiască. Toţi o duceam greu în acea vreme.

Să revin însă la începutul relaţiei noastre. Frau Lola mi-a spus că se trage dintr-o familie din Cenăuţi. Tatăl ei avusese bani, era din lumea bună, onorabilă, a oraşului. În familia ei toţi vorbeau germana. Când a început

războiul, ea şi sora ei – căsătorită cu un funcţionar de bancă – ajunseseră la Bucureşti. Erau, desigur, refugiaţi. Nu am prea multe detalii nici despre acest lucru.

Când am cunoscut-o eu, locuia cu sora ei, Carolina, pe Strada Zefirului, într-o casă care fusese somptuoasă, probabil casa unui negustor avut. Oare soţul Carolinei o cumpărase după ce se refugiaseră din Cernăuţi? Casa arăta ca o vilă, dar interiorul era împărţit în spaţii unde locuiau familii care nu aveau nicio legătură una cu alta. Familii sărace, unele de ţigani. Probabil că, rămânând numai ele două – Frau Lola şi Carolina –, cineva le-a luat casa şi a închiriat-o şi altor familii. Am fost de câteva ori acolo şi am văzut la parter un spaţiu mare, împărţit prin cuverturi şi cearşafuri folosite, prin care familiile acelea se separau unele de altele. Frau Lola şi Carolina stăteau în două cămăruţe, oarecum izolate, spre partea din spate a casei, şi ca să ajungi la ele trebuia să faci un fel de slalom printre cuverturile despărţitoare de la parter.

Frau Lola era îmbrăcată ca în filmele cu femei de vârstă medie dinainte de război. Avea pe cap o căciuliţă de blană, iar dacă era mai cald, purta o pălărioară de fetru, modestă, care nu te făcea să întorci capul după ea. Nu era nici grasă, nici slabă, era mai degrabă lipsită de acea zveltеţe care te face să crezi că o femeie este încă tânără. Purta fuste simple, de stofă, nici lungi, nici scurte, în culori închise şi jachete uzate, dar care la prima vedere păreau în stare bună.

Eu plecam la institut, ea rămânea acasă cu fiul meu, se uita la televizor. Oricum, eram foarte liniştită şi doar când venea ora să mă întorc acasă mă nelinişteam. Trebuia să fiu foarte punctuală. Ea trebuia să se întoarcă la Carolina.

Mă opresc puțin la Carolina. Era mai în vârstă decât Frau Lola. Fusese măritată cu acel funcționar de bancă. Frau Lola mi l-a descris ca pe un bărbat obişnuit, cumsecade, care se îmbrăca în costum şi purta ceasul atârnat la buzunar. Un bărbat prezentabil şi serios. Nu ştiu dacă el şi Carolina se iubiseră, dar fuseseră un cuplu obişnuit, cu dorința de a se înțelege şi a trăi în linişte. Carolina născuse la un moment dat un băiat. Frau Lola, care nu se căsătorise şi trăia liniştită, fără dorința de a se mărita, mi-a spus că băiatul Carolinei era minunat. Era blond, delicat, frumos şi tare cuminte. Toți trei îl iubeau mult şi, în ciuda nenorocirilor de după război, erau fericiți. Probabil că încă trăiau în casa cea mare, cu curte şi balcon rotund, dar încăpător, din Strada Zefirului. Se vedea că pe balconul cam înăltuț puteai să bei liniştit o cafea şi să mănânci o dulceață de fructe vara, pe înserat, când voiai să stai la aer. Casa avea în față o curte – probabil că în vremurile bune fusese o grădiniță –, iar din balcon, ferit de privirile trecătorilor, puteai vedea totuşi mişcarea străzii.

Nefericirea Carolinei, şi nu numai a ei, a venit brusc, când copilul s-a îmbolnăvit şi a murit. Ceva legat de plămâni, îmi amintesc. Au cheltuit mulți bani ca să-l îngrijească, în speranța că se va vindeca, dar n-a fost aşa şi tăcerea s-a instalat în casa lor, care, cu toate necazurile vremurilor, fusese liniştită cât trăise acel băiețel ce dădea un sens vieții lor. Odată, Frau Lola mi-a spus cât de multe lămâi – greu de găsit – cumpăraseră pentru el când era bolnav.

Soțul Carolinei, după ce-şi lua ceaiul cu pâine cu unt şi dulceață, pleca la bancă, dar după moartea copilului a devenit absent, lipsit de viață, a ieşit la pensie şi după puțină vreme s-a stins.

Mai demult, înainte ca Frau Lola să vină la mine şi înainte de moartea cumnatului, familia aceea era compusă din trei femei – Frau Lola, mama ei şi Carolina –, soţul Carolinei şi băiatul care se prăpădise. Mi-a spus că se înţelegeau foarte bine. Cele trei femei iubeau „partea bărbătească" a familiei, îi răsfăţau, îi scuteau de munca domestică. Masa se punea ca pe vremuri, cu toate cele necesare: solniţă, bol pentru dulceaţă, untieră, căni frumoase, farfurii şi, bineînţeles, o faţă de masă albă, apretată, din damasc. Asta am aflat din discuţiile cu ea.

Când am fost însă în vizită şi rămăseseră doar ea şi Carolina, totul era trist, improvizat, ca şi cum tot ce se afla în casă le-ar fi ajuns pe termen scurt. Totul, tot ce era necesar, parcă fusese mutat în altă parte, ca şi cum ar fi urmat să se mute. Dar nu era aşa. Frau Lola era însă mereu calmă şi zâmbitoare. Parcă nu vedea diferenţa decât în privinţa persoanelor care nu mai erau, şi nicidecum a lucrurilor care nu mai erau.

Prin urmare, rămăseseră cele două surori, Frau Lola şi Carolina: Carolina cu o pensie mică, iar Frau Lola fără niciun ban. Aşa a venit ea la mine, ca să câştige ceva. Când îmi vorbea despre viaţa ei, o făcea cu un calm nemăsurat. Nu plângea, nu se văicărea, ci, pur şi simplu, vorbea ca şi cum nu era vorba despre viaţa ei şi a Carolinei, ci despre a altcuiva.

Mă uimeau teribil anumite lucruri la ea. Când veneam acasă, o găseam extrem de calmă. Îmi spunea că dimineaţa, în drum spre mine, se oprise la piaţă să cumpere fructe. Mi le arăta. Cumpăra – vara şi, apoi, toamna – mai ales pere. Întotdeauna patru pere. Pentru două zile. Două pentru Carolina, două pentru ea. Dar ce pere! Cele mai frumoase pere pe care le-am văzut în viaţa mea! Mari, suficient de coapte, cu coaja

prietenoasă, galben-verzuie. Mă minunam mereu de perele ei. Parcă nu erau adevărate, parcă erau desenate. Odată mi-a spus cât costă şi m-a uimit cât erau de scumpe. Ea mi-a spus, cu calmul ei obişnuit, că mai bine cumpără două pere scumpe decât cinci pere ieftine. Părea că respectă noblețea fructului. Vorbea ca un critic de artă priceput şi, mai ales, sigur pe el. Parcă le cumpăra ca să le pună în vitrină.

Frau Lola nu avea geantă sau poşetă. Avea în buzunar bani pentru cumpărături. Mă minunam cum mergea pe stradă cu mâinile pe lângă corp, fără să țină nimic în ele. Mie, care mă simt pierdută fără ceva pe umăr – un sac, o geantă –, mi se părea bizar să o văd astfel pe stradă. Parcă era în trecere prin lume. Parcă se mişca în ceea ce Albert Camus a numit „blânda indiferență a lumii".

Când veneam acasă grăbită, ceva mă irita. Eu, care adesea veneam cu taxiul, ca să nu ajung cu întârziere, aşteptam să plece. Nu ca să scap de ea, dar ca să aprecieze punctualitatea mea. Şi mi s-a întâmplat să plătesc amendă pentru că nu traversam pe unde trebuie ca să prind un taxi, iar ea parcă nu se dădea dusă. Ciudat, pentru că dimineața, când plecam, îmi tot repeta să nu întârzii.

La un moment dat, s-a întâmplat ceva care ne-a schimbat viața. A apărut o fată. Nu-i mai ştiu numele. Termina liceul. Şi Frau Lola, uşor jenată că, atunci când am venit acasă, n-am găsit-o singură, mi-a povestit despre această fată.

Şi aici începe o altă poveste. Am aflat că Frau Lola crescuse fata de mică, fiind angajată de părinții ei ca să aibă grijă de ea, dar şi de un frate mai mărişor. Frau Lola se ataşase mult de fetiță, care între timp crescuse. Am aflat că mama ei fusese foarte frumoasă şi foarte

iubitoare, dar că avea un bărbat care, la un moment dat, a făcut o obsesie pentru o femeie, nu cu mult mai tânără decât ea, şi a început să se poarte oribil cu soția lui şi cu cei doi copii. Nefericita soție avea un sprijin în Frau Lola; la un moment dat însă s-a îmbolnăvit. Soțul ei avea o poziție socială bună, avea bani, avea o casă mare şi, după cum am spus, avea şi o amantă. Frau Lola mi-a povestit aceste lucruri cu calm – trecuse ceva timp de la acele evenimente, acum fata termina liceul –, dar la un moment dat ritmul povestirii a devenit rapid şi – probabil că amintirile nu o făceau să-şi păstreze calmul obişnuit – mi-a spus pe scurt că mama copiilor s-a îmbolnăvit şi a murit de o peritonită imposibil de vindecat.

Frau Lola, care mergea la spital s-o vadă, a avut o ultimă întâlnire cu această femeie şi mi-a spus că, pe patul de moarte, ea a rugat-o să aibă grijă de copiii ei, mai ales de fetiță, care era mai mică. Iar Frau Lola a promis că aşa va face.

Timpul a trecut, soțul s-a căsătorit cu amanta – o femeie rapace, indiferentă față de copii, chiar deranjată de prezența lor, înnebunită după bani, toalete şi restaurante – şi a păstrat-o pe Frau Lola ca bonă. El şi amanta devenită soție trăiau bine, se distrau, după cum mi-a povestit Frau Lola. Când copiii au crescut, Frau Lola a fost concediată, dar relația ei cu fata rămăsese importantă pentru amândouă.

Mi-a spus toate aceste lucruri după ce fata a plecat din casa mea, simțindu-se obligată să-mi ofere o justificare pentru vizita aceea. În fond, m-am mirat să găsesc o necunoscută cu ea. Nu m-am opus vizitelor fetei. O vedeam pe Frau Lola tulburată după vizitele ei, dar o puneam pe seama trecutului lor, a faptului că o cunoştea de mică şi că o crescuse. Nu bănuiam deloc care era cauza acelei tulburări. Nu-mi spunea despre ea

decât lucruri care nu mă puneau pe gânduri. Aşa am aflat că tatăl nu prea se mai ocupa de ea şi de fratele ei, că va termina liceul, dar îşi va căuta o slujbă la un hotel, eventual ca recepționeră, că are un iubit mult mai în vârstă decât ea.

Timpul a trecut repede. Eu locuiam cu Eleni, grecoaica, buna mea prietenă. Ea o plăcea pe Frau Lola şi, de altfel, Frau Lola era atât de cumsecade, atât de discretă ca prezență, că nu puteai să n-o placi.

A trecut timpul, fata a mai venit s-o vadă pe Frau Lola, iar după un an eu nu am mai avut nevoie de Frau Lola.

Cu ceva timp înainte ca Eleni să plece spre Grecia, deci prin octombrie, am aflat lucruri care m-au uimit şi despre care n-am vorbit niciodată cu Frau Lola după ce ne-am despărțit. Ne-am despărțit este un fel de a zice, pentru că din când în când ne mai vedeam. Mă duceam s-o vizitez acasă la ea, rătăcindu-mă printre cearşafurile spânzurate pe sfori, întinse din perete în perete. Odată mi-a spus că au un şoarece, poate chiar doi, în cameră şi că şi ea, şi Carolina au grijă să pună puțină pâine sau alte resturi de mâncare pentru ei. Era ca şi cum nu ar mai fi fost singure.

Înainte de a pleca de la mine, Frau Lola mi-a mai povestit câte ceva despre fată. Nu-i plăcea de iubitul ei, nu-i plăcea că nu mai vroia să continue şcoala, ceva nu-i plăcea la ea. Ar fi vrut să fie altfel, dar o iubea. Uneori spunea îngândurată că poate fata îl moşteneşte pe tatăl său, pe care-l privea ca pe un aventurier.

De la Eleni am aflat ceva chiar înainte de plecarea ei, când nu se mai putea întâmpla nimic care s-o împiedice să plece definitiv în Grecia – sau chiar mai rău. Am aflat că Frau Lola, plângând disperată, a rugat-o, a implorat-o să o ajute pe fată să scape de o sarcină

nedorită. Aceasta explica de ce venea fata atât de des s-o vadă pe Frau Lola, care ştia cu ce se ocupă Eleni. Ştia că lucrează la un spital. Ştia că e medic ginecolog. Eleni i-a spus că nu poate face nimic, că este periculos, că dacă se află ceva, vor face puşcărie ea, Frau Lola, fata şi chiar şi eu. Dar Frau Lola a asigurat-o că nu se va afla, că nici eu nu voi şti, că ea este răspunzătoare de viaţa acelei fete, de soarta ei, că i-a promis mamei ei, pe patul de moarte, că va avea grijă de ea, că o va ajuta. Plângea, îşi frângea mâinile de disperare, o ruga, o implora să facă ceva. Purtarea ei, disperarea ei au izbutit s-o impresioneze pe Eleni şi s-o facă să cedeze.

Şi Eleni a ajutat-o, punându-şi în pericol nu numai plecarea în Grecia, ci şi libertatea; în plus, era înspăimântată că mă implica şi pe mine. A aranjat cu Frau Lola, doar atât ştiu. S-a dus undeva, într-un bloc, şi acolo i-a făcut avort fetei, probabil pe o masă de bucătărie. Fata i-a făcut o impresie foarte proastă. A scârbit-o, încât Eleni s-a întrebat dacă procedase bine. Când a terminat şi fata a văzut ceea ce ar fi putut fi o viaţă, i-a spus lui Eleni repede, în silă: „Ia-l de-acolo şi aruncă-l odată!”. Probabil că Frau Lola a făcut totul. A curăţat locul. Nu i-am cerut amănunte lui Eleni. Ştiam că se făceau legal avorturi la ea la spital – dar, legal sau ilegal, un avort e un avort, din punct de vedere chirurgical –, deşi în contextul acela orice element imprevizibil te putea înnebuni. Doar atât mi-a spus: că a avut grijă şi că, mergând pe stradă cu Frau Lola, au pus un pachet la gunoi, undeva, mai departe de bloc. Era seară, întuneric, nu le-a văzut nimeni.

Niciodată n-am vorbit cu Frau Lola despre asta. Nici ea nu mi-a spus nimic. După un timp, am primit un telefon de la ea; mă ruga să vin la cimitirul Bellu catolic, la înmormântarea Carolinei. M-am dus şi, în timp ce

mergeam pe o alee, în căutarea ei, am văzut-o alergând spre mine ca o fetiță, plânsă, speriată, aruncându-mi-se în brațe şi spunându-mi: „Carolina a murit!”.

Era îmbrăcată în negru şi avea o pălărie neagră grațioasă, cu voaletă, garnisită cu catifea neagră şi legată sub bărbie cu o panglică lată din mătase. Arăta ca pălăriile pe care le vedeam în filmele franțuzeşti de epocă, ca în *Contele de Monte-Cristo*. Probabil o pălărie din tinerețea ei, care rezistase vremii, adusă de la Cernăuți.

Scena de pe aleea cimitirului era stranie, ireală. Frau Lola, ca un personaj din altă lume, iar după gardul cimitirului, oameni sărmani, dintr-un cartier sărăcăcios, îmbrăcați prost, în culori închise, trişti, grăbiți, cu plase în mâini. Erau două lumi care nu se puteau potrivi în niciun fel.

Timpul a trecut. A venit la un moment dat să-mi spună că fata pe care o crescuse plecase – nu ştiu cum – în America şi vroia s-o ia la ea. Părea înduioşată şi chiar plină de speranțe. Îi va fi bine acolo, lângă ea. Şi iar a trecut un timp, nu mult, şi mi-a telefonat, spunându-mi că s-a întors. Stătuse câteva luni în America. Foarte vag am dedus că fata o chemase doar de formă, că de fapt nu prea o vroia acolo – probabil avusese o idee, o exaltare de moment –, că ducea o viață foarte agitată şi că avea un bărbat. Oricum, deşi Frau Lola nu mi-a spus mare lucru, am dedus că prezența ei acolo nu era de dorit. Doar atât. Nu-i aducea niciun reproş fetei, ea îi plătise avionul să se întoarcă. Nu o vorbea de rău. Era atât de cumsecade, atât de înțelegătoare, atât de incapabilă să ceară ceva, să pretindă ceva, să se supere, încât nu am întrebat nimic. Vocația ei, cred cu tărie astăzi, era ataşamentul. Trăia liniştită pe lângă cei pe care-i iubea.

După aceea, din când în când, mă întâlneam cu ea, în părculeţul de lângă fosta Stradă a Stupinei, ca să-i duc câte ceva. Vremurile începuseră să fie grele. Stăteam pe bancă, o priveam. Nu se schimbase cu nimic. Aceiaşi ochi de un albastru dulce şi blând, atât de ciudaţi – nici trişti, nici veseli, nici îmbătrâniţi, nici tineri –, aceeaşi figură, atât de calmă, atât de incapabilă de a exprima stări extreme. Ochii ei păreau uneori că te roagă şi încearcă să te convingă că este un om bun. Alteori, faţa ei exprima o bunăvoinţă aproape ostentativă. N-am văzut-o niciodată pudrată sau rujată. Dacă aş fi văzut-o, aş fi fost uimită. Oare ce era în mintea ei? O vedeam ca pe o frunză luată de vânt, fără nicio dorinţă de a se opune, de a lupta cu vântul. Purtată prin lume.

Să fi fost epoca aceea, a tinereţii ei, cea care crease asemenea femei? Nu am mai întâlnit nicio femeie ca Frau Lola. Şi nici nu ştiu dacă era femeie, dacă îşi etala feminitatea. Şi ce fel de femeie era? Era o fiinţă, da, o fiinţă stranie. Curios este că am cunoscut multe femei neobişnuite, interesante, nebanale, cu „schepsis”, pe care le-am uitat sau, în orice caz, nu le-am păstrat în minte. Dar Frau Lola mi-a rămas în minte şi, credeţi-mă, faţa ei, oarecum rotundă, dar nu perfect rotundă, părul ei blond, care nu albise, sau poate că albit arăta tot aşa, blond, sub acea pălărie de fată tânără care se plimbă la băi, pe o alee, într-un parc, după care bărbaţii s-ar fi uitat cu interes sau curiozitate, mă urmăresc. Îmbrăcămintea ei era obişnuită, nu-ţi sărea cu nimic în ochi. Dar ce purta pe cap era din altă vreme şi cred că în sinea ei viaţa curgea ca pe timpuri, iar pălăria îi dădea acest sentiment. Era tot ce-i rămăsese din acele timpuri.

Am o fotografie a ei. Îl ţine în braţe pe fiul meu mic. El încă nu mergea. Se uită la mine. Ştia că o fotografiez. Era pe stradă. Când am văzut fotografia, m-am amuzat.

E ea, cu copilul în braţe, lângă un gard pe care scrie „Spre secţia de votare 11”. Cred că nici nu a observat unde s-a aşezat şi, e drept, nici eu nu am văzut.

Viaţa m-a luat ca un val. La un moment dat nu m-a mai căutat. Nici nu m-am dus să văd ce s-a întâmplat. Aşteptam să mă caute ea. Trecând pe strada ei, m-am oprit în faţa casei şi am întrebat de ea. Nimeni nu ştia nimic. Dacă ar mai fi trăit, aş fi întrebat-o atâtea lucruri... Dar aşa, parcă Frau Lola n-a existat vreodată. Oare a existat?

De la stradă la gorile

În ciuda schimbărilor anatomice neglijabile ale omului, a fost o evoluţie culturală mult mai mare în ultimii patru mii de ani decât în milioanele de ani dinainte. Dacă un vizitator din alte spaţii ar fi venit pe Pământ în perioada neanderthaliană, nu i-ar fi văzut pe oameni ca specie unică printre celelalte specii ale lumii. Cel mult, vizitatorul ar fi putut menţiona oamenii pe lângă castori, păsările australiene – care-şi împodobesc cuiburile

cu rămurele verzi, dar şi cu obiecte strălucitoare şi colorate pentru a atrage femelele – şi armatele de furnici ucigaşe ca exemple de specii cu comportament bizar.

Jared Diamond, *Al treilea cimpanzeu*

Este iulie. Căldură mare, ploaia parcă nu aduce nici măcar o răcoare imediată, trecătoare. Chiar şi pentru scurtă vreme, şi tot ar fi bună.

O mamă tânără, foarte slabă, în blugi şi bluză cu bretele, mergea plictisită – aşa am dedus după mers – cu un băieţel de vreo patru ani, sigur al ei. Copilul era modern îmbrăcat şi purta adidaşi. Ea ducea absentă o sacoşă din care ieşea o sticlă, sigur de Coca-Cola.

Nu puteai zice că se plimbă şi nici că se îndreaptă spre casă. Doar mergea. Copilul rămăsese în urma ei. Eu mergeam în urma lor. La un moment dat, copilul a intrat pe o mică alee cu vegetaţie, care ducea la intrarea într-un bloc. Ea a încetinit mersul. Îl aştepta pe copil. Eu am rămas în urma lor. Şi am văzut copilul ieşind de pe alee, vesel, victorios, plin de satisfacţie, mulţumit de ceea ce făcuse, alergând spre ea şi spunându-i: „Melcul! L-am storcit. Am sărit cu adidaşii pe el”. Ea n-a spus nimic, ca şi cum nu l-ar fi auzit, probabil cu gândul aiurea. Şi mi-

am zis: oare de ce nu s-a oprit din mersul ei agale, să-i spună: dacă un animal mare de tot, cât blocul ăsta sau mai mare, sărea pe tine şi te storcea, cum era? Dar n-a spus nimic. Şi mi-am adus aminte de Richard Dawkins, marele biolog, care scrie cu atâta eleganță despre lumea vie şi care are curajul, de la înălțimea minții lui, să vorbească despre „prăpăstiile minții".

Una dintre cărțile lui începe cu o scrisoare: „Domnule, cereți bani ca să salvați gorilele. Foarte lăudabil, fără îndoială. Dar îmi pare că nu vi se întâmplă să vă gândiți că sunt mii de copii (ființe umane) care suferă pe acelaşi continent, Africa. Va fi timp destul să vă îngrijorați pentru gorile după ce noi vom avea grijă de fiecare copil. Să ținem cont de priorități, nu? Vă rog!".

Mai departe, vorbind despre această scrisoare, pe care o consideră ipotetică, Dawkins spune că ar fi putut fi scrisă de orice om de azi. Sigur, continuă el, să dai prioritate copiilor (ființe umane) este o cauză bună. Dar arată cu degetul spre felul automat, negândit al celor ce sunt „specisişti" care aplică un dublu standard. Ar trebui să spun aici ce înseamnă specisist. Este un cuvânt format prin analogie cu „rasist" şi desemnează pe cineva care se consideră centrul lumii ca specie.

Dawkins constată că oamenii se simt îndreptățiți, în mod indiscutabil, să considere că ei trebuie să aibă un tratament special. De aceea, îşi imaginează o variantă a acestei scrisori care sună aşa: „Domnule, cereți bani ca să salvați gorilele. Foarte lăudabil, fără îndoială. Dar îmi pare că nu vi se întâmplă să vă gândiți că sunt mii de *aadvarks* care suferă pe acelaşi continent, Africa. Va fi timp să vă îngrijiți de gorile după ce noi vom avea grijă de fiecare *aadvark* rămas. Să ținem cont de priorități, nu? Vă rog!".

Ar trebui să spun ce înseamnă *aadvark*. Este numele african al unei specii rare, cu puține legături cu alte specii, un fel de elefant mai mic, un mamifer nocturn pe care localnicii îl apropie de porc. Termenul ar însemna „porc de pământ”.

Care este deci problema? Ce este atât de important, de special când ne gândim la oameni? Ceea ce critică Dawkins este gândirea noastră. „Specisiştii” gândesc că „oamenii sunt oameni şi gorilele sunt animale”.

Mama copilului de pe stradă nici nu cred că s-a gândit la aşa ceva. Dar, în mintea ei, copilul ei, pentru că era „pui de om”, avea prioritate şi ca atare putea fără nicio remuşcare, chiar cu satisfacție, să storcească cu adidaşii lui melcul. Şi să storcească poate şi altceva, orice. Ea ar fi intervenit cu siguranță sau s-ar fi trezit din indiferență dacă acel băieţaş, copilul ei, ar fi fost tentat să storcească un alt copil. Un semen. Atunci era cu totul altceva.

Omul, conchide Dawkins, atât de iubitor de lumea vie, are o gândire discontinuă. Nu-şi vede strămoşii. Vede pieziş evoluția ființelor vii. Omul are nu numai aroganță, dar şi dreptul „ultimului venit”. El are însă şi o gândire ciudată, dacă schimbăm ochelarii de biolog al lui Dawkins cu nişte ochelari de sociolog, de psiholog. Nu ştiu ce ar zice Dawkins despre asta. Omul, prin aceşti ochelari, se vede ca cineva care-l face pe animal să fie asemenea lui, să-l facă domestic. Atunci îl iubeşte. Sau poate dragostea pentru animal, în această ipostază a lui, îl sminteşte. Între gorila ce trebuie salvată sau *aadvark* şi nunta unor căței, la care mirele-cățeluş este îmbrăcat ŕ la Elvis Presley, iar mireasa-cățeluşă e gătită ca Paris Hilton sau ca VIP-urile noastre de carton, care mişună noaptea în cluburi deocheate, nu este oare o distanță uriaşă? Oare gorila ar accepta să fie coafată şi gătită?

Oare de ce văd pe strada mea câini mici cu botoşei de bebeluş plimbaţi cu atâta tandreţe şi mândrie? Oare femeile care-i plimbă îşi rezolvă astfel frustrarea maternă sau maternitatea neîmplinită?

Am discutat cu o prietenă plină de idei, cu o viziune sociologică, despre acest subiect; ea mi-a spus – şi i-am dat dreptate întru totul: „Aceste animale sunt deja asimilate ca membri ai familiei, nu uita! Ele trebuie să fie ca noi, oamenii". Şi atunci mă gândesc că şi acest subiect mă duce la ideea că oamenii nu acceptă diferenţele. Vor să fim asemănători, nu diferiţi.

Am fost invitată la onomastica unei căţeluşe. Eram singura minoritară. Nu aveam câine acasă. Căţeluşa a primit cadouri: o pelerină pentru frig şi ploaie, foarte elegantă, galbenă, cu buzunare, jucării şi multe altele. Garderoba ei s-a mărit, pentru că este răsfăţată. Parcă avea o fustiţă creaţă. Nu mai ţin minte. Şi mă gândeam că şi privirea acestor animale nu mai seamănă cu privirea semeaţă, vie, bănuitoare, inteligentă a unui animal. Avea o privire de şmecheră, alintată, sigură pe ea. Era, ca să zic aşa, fiţoasă.

Gândul la relaţiile dintre specii, la relaţia omului cu animalele, m-a făcut să citesc cu stupoare într-o carte a lui Julian Barnes, pe care l-am mai amintit, că în Evul Mediu exista obiceiul de a da în judecată animalele – lăcustele pentru că distrugeau recoltele, termitele, carii pentru că distrugeau grinzile bisericilor, porcii pentru că atacau şi mâncau beţivii căzuţi în şanţuri. Se întâmpla ca animalul să fie adus în faţa tribunalului, iar uneori, ca în cazul lăcustelor, să fie judecat în absenţă. Exista o procedură judiciară strictă, cu reguli, cu acuzare, apărare şi un judecător în robă, care alegea o pedeapsă dintr-o lungă listă în care figurau eliberări condiţionate, surghiunuri, excomunicări. Uneori, în situaţii foarte

grave, aveau loc execuții, ca atunci când un porc era spânzurat de un călău care purta mănuşi şi cagulă.

Nu vi se par aceste lucruri nişte „glume extravagante, expresii ale inaccesibilității minții medievale”, după cum spune Julian Barnes? Desigur, conta religia, care susținea că animalele sunt creația divinității, ca şi omul, şi ca atare sunt şi ele vinovate, uneori chiar posedate de diavol. Dar în acea vreme asemenea lucruri păreau morale, erau admise şi acceptate de mintea oamenilor.

Dar astăzi? Cât de mult s-au schimbat lucrurile! Putem da în judecată câinii care muşcă oamenii pe stradă? Putem pedepsi o pisică dacă zgârie un copil sau chiar un adult? Putem avea procese în care inculpatul este un animal?

Vă las să vă gândiți, să vedeți cum s-a schimbat lumea şi cum s-a schimbat modul nostru de a gândi relațiile dintre om şi animal.

Poate că, aşa cum aflu din cartea lui Barnes, autoritățile medievale invitau animalele în fața tribunalului şi cântăreau cu toată seriozitatea vinovăția lor; noi, spune autorul, şi nu este singurul care susține aşa ceva, instalăm animalele în „lagăre de concentrare, le ghiftuim cu hormoni şi le tăiem în aşa fel încât să ne aducă aminte cât mai puțin cu putință de ceva care a cotcodăcit sau a behăit sau a mugit vreodată”. Suntem mai evoluați moral? E bine să ne punem problema asta.

Dintr-o altă carte a lui Julian Barnes aflăm în detaliu despre procesul intentat carilor din biserica din satul Mamirolle, aparținând diecezei Besançon, unde s-a petrecut un eveniment care a bulversat nu doar tot satul, dar şi autoritățile bisericeşti. Totul s-a petrecut pe 12 august 1520, când Hugo, episcopul de Besançon, se afla în pelerinaj la biserica Saint Michel din satul

respectiv. Episcopul făcea în fiecare an pelerinajul şi în acel an, ca de obicei, biserica a fost împodobită cu flori aranjate la altar, iar uşa a fost bine păzită pentru ca porcii sau vacile să nu intre înăuntru.

Episcopul trebuia să se aşeze pe un tron, lângă altar. Acest tron se odihnea un an întreg, iar când venea episcopul, era coborât cu multă grijă cu o seară înainte din podul bisericii şi păzit cu străşnicie de un om.

Episcopul a venit, a intrat cu mare alai în biserică, i-a binecuvântat pe credincioşi şi a făcut apoi un pas pentru a se aşeza pe tronul impunător de lângă altar. Şi atunci s-a întâmplat nenorocirea. Un picior al tronului s-a rupt şi acesta s-a prăbuşit cu episcop cu tot, care s-a lovit grav la cap, din moment ce s-a constatat că s-a „scufundat în întunecimea imbecilității". Episcopul nu şi-a mai revenit. Oamenii au cercetat cu mare grijă tronul şi au văzut că piciorul rupt era mâncat de cari.

În procesul intentat carilor – viermi ai lemnului –, acestor „bestiole" li s-a dat un avocat apărător care în pledoaria lui a cerut anularea procesului, aducând în sprijinul acestei cereri câteva argumente, dintre care cele mai importante erau că micile animale nu se prezentaseră la proces, deci erau absente, că erau, ca şi omul, creaturi ale divinității şi că trăiau de mult în acea biserică fără să pricinuiască vreun necaz.

La proces au fost chemați şi credincioşii, sătenii, care şi-au susținut la rândul lor nevinovăția. Până la urmă s-a aruncat anatema asupra carilor, s-a hotărât ca aceştia să fie excomunicați de credincioşi în termen de şapte zile. Ce s-a mai întâmplat nu se ştie, pentru că documentele procesului se opresc aici.

Gândindu-mă la relația dintre oameni şi animale, m-am împotmolit când a venit rândul grădinilor zoologice. Bine, îmi spune cineva, sunt bune pentru

copii, ca să vadă cum arată animalele sălbatice pe care altfel le văd doar în poze. Dar poți să te gândeşti şi la faptul că le scoți din mediul lor natural, căci grădinile zoologice sunt, probabil, ceea ce Julian Barnes numeşte „lagăre de concentrare”.

Pornind de la aceste gânduri, mi-am amintit o poveste japoneză. Ea spune că doi oameni s-au întâlnit şi unul dintre ei i-a spus celuilalt că are o idee grozavă. Auzise că există o insulă unde trăiesc oameni cu un singur ochi şi susținea că, dacă ar lua o barcă, ar ajunge acolo şi ar reuşi să răpească doi oameni şi să-i pună într-o cuşcă şi dacă ar reuşi să se întoarcă cu acea cuşcă, ar putea câştiga mulți bani expunând cuşca la vedere. Lumea ar fi fost curioasă să vadă oameni cu un ochi şi ar fi plătit bani buni pentru asta. Zis şi făcut. S-au pregătit şi au plecat spre insulă. Au ajuns pe țărm, au ascuns barca şi s-au îndreptat spre interior. Atunci, din verdeața de pe țărm, din tufişuri, au răsărit câțiva oameni cu un singur ochi, care au început să strige ceva în limba lor, probabil exprimându-şi mirarea că văd oameni cu doi ochi. I-au prins pe cei doi intruşi, i-au pus într-o cuşcă şi s-au dus să-i expună pentru oamenii cu un singur ochi care locuiau pe insulă. Când am citit această poveste, nu m-am gândit deloc la ideea de diferență, la relația dintre noi, oamenii, şi animale, la grădini zoologice, ci mai degrabă la circuri, la faptul că acolo vedeam diferența, abaterea de la regulă, vedeam „femei cu opt țâțe”. Nu m-am gândit nicio clipă la apropierea dintre circ şi grădina zoologică şi la faptul că nici circul, nici grădina zoologică nu au nimic de-a face cu ştergerea frontierei dintre om şi animal pe care o vedem astăzi.

Opulența satelor muribunde

Eram în Maramureş, umblând prin satele acelea minunate, prin văi înverzite, pline de căpițe de fân şi jirezi – un fel de garduri cu scândurile pe orizontală, pe care se pune fânul la uscat după ce este cosit pentru ca apoi să fie clădit căpițe. La garduri, sprijinindu-se de ele, asemenea unor fete care se uită pe ulițe, cresc flori galbene, cu tulpina lungă, nevolnice a se ține drepte, cărora țăranii le-au dat un nume foarte potrivit. Acestor flori li se spune „mărită-mă mamă”.

Pe drumurile prăfuite mergeau femei zdumpeşe, foarte trupeşe, „țapene”, cum se spune la ei, cu fuste crețe, care abia acopereau un posterior măreț-barbar, cu şolduri care se mişcau în mers asemenea crupelor unor iepe bine îngrijite. Picioare scurte şi vânjoase, uneori arcuite de sub genunchi, din care se vedeau, când mergeau, genunchii albi, neatinşi de soare. Pieptul lor putea fi al unor doici care hrăneau trei-patru prunci pofticioşi deodată. Basmaua neagră, ca şi fusta creață fac parte din portul lor, adesea împreună cu o greblă de lemn şi o coasă pe umăr. Aceste ființe par indestructibile, şi chiar sunt.

Unele dintre ele au copii sau nepoți plecați în lume să muncească. Altele se duc şi ele câteva luni pe an să lucreze în străinătate, şi totuşi gospodăriile sunt ținute fără cusur, copiii sau nepoții cresc, case noi se înalță lângă cele vechi, din lemn.

Pare-se că pe toți i-a lovit patima măreției caselor, adevărate palate, de multe ori nelocuite. Şapte-opt camere şi două-trei băi e ceea ce toți îşi doresc cu ardoare. Curțile, dar şi locul de pe drum, din fața gardurilor, sunt pline cu bolțari şi materiale de

construcție, în aşteptarea lucrărilor viitoare. Ciudat este că, pe măsură ce se înmulțesc casele mari, se golesc satele de oameni. Ca şi cum oamenii se transformă în case.

Ei muncesc, ei asudă departe de casă, rabdă şi strâng bani pentru a face aceste case absurd de uriaşe. Adesea, când vin acasă în vacanță nu se odihnesc, ci muncesc la ele, nerăbdători să le vadă înălțându-se, mai mari decât ale vecinilor. Toți muncesc cu ochii spre gardurile vecinilor.

Cine va locui în aceste case mari peste ani, când procentul populației rurale se va apropia de cel din restul Europei? Oare zidurile CAP-urilor comuniste, ruinate şi părăginite, prevestesc soarta acestor „palate”?

Palatele nu vor fi locuite de urmaşii lor, nu numai pentru că femeile nu mai fac de mult câte opt-zece copii, ci şi pentru că copiii ling cu nesaț, pofticios, înghețatele din buticuri şi nu mai vor să rânească balega gospodăriei familiale.

În ceea ce priveşte eventuala vânzare a acestor conglomerate de bolțari, pare prea puțin probabil ca acest lucru să se întâmple.

Dacă-i întrebi pe oameni, tineri sau vârstnici, de ce fac case atât de mari, nu ştiu ce să-ți răspundă la început, iar dacă insişti îți spun că aşa fac şi vecinii. Recunosc chiar că se iau unii după alții.

Şi totuşi, după atâta muncă, nu se bucură de confortul avut. Îmi aduc aminte de gazda mea de la mare, de la Vama Veche, care în fiecare an mă ruga să-i aduc o cremă pentru crăpăturile degetelor de la mâini, numită Jecolan, pe care o folosea ca să-şi vindece rănile după ce spăla cu sodă cearşafurile celor nouă camere pe care le închiria. Nu-şi trăsese lumină şi nici nu dorea să-şi cumpere maşină de spălat. La sfârşitul sezonului, îşi

umplea căruța cu bunuri de mâncare, o înhăma pe Georgeta, iapa lor, lua bani şi se ducea smerit la mânăstirea Ciolanu, pentru a le da pe toate călugărilor.

Într-o vară am văzut-o pe Matrioana cam tristă şi pe Vasile, soțul ei, abătut. Într-o seară petrecută sub corcoduşul lor din curte bând votcă, după ce li s-au dezlegat limbile, le-am spus că prea muncesc din greu. Vasile, parcă înțeles cu ea, ne-a lăsat singure la masă. Eram numai femei. Atunci Matrioana ne-a mărturisit, cam ruşinată, găsindu-şi cu greu cuvintele, de ce nu mai merge cu plocoane la mânăstire. Din spusele ei reieşea că preacuviosul stareț îi ceruse „servicii sexuale", neobişnuite.

Gospodăria era mare. Ne spunea că face cam 800 de litri de vin, iar o dată pe săptămână Vasile o înhăma pe Georgeta şi ducea la Mangalia saci cu pâine uscată pentru sora Matrioanei, care avea găini şi porci. Şi, bineînțeles, gâşte. Curtea era mare şi plină de acareturi. Dădea spre câmpul cu mărăcini şi buruieni care continua cu plaja de nisip şi apoi cu marea.

Astăzi, casa şi gospodăria Matrioanei nu mai există. Pe acel loc, ca şi pe locul vecinilor ei, sunt construcții care se numesc fie hotel, fie pensiune, fie motel, fie discotecă, fie terasă, care şi-au impus consumismul inevitabil întregului sat, plajei şi mării. Toate de un kitsch obscen. Poți crede că marea a venit şi a şters de pe fața pământului trecutul. Dar nu marea a făcut asta, ci absurdul întâlnirii dintre satul patriarhal şi turismul de masă.

Palatele şi bisericile ortodoxe, devenite catedrale gigantice, care au înlocuit casele de lemn şi minunatele bisericuțe maramureşene, sunt probabil destinate sau compensează în mod pervers pustiirea prin golire treptată a satelor.

Preotul va rămâne cu cheile bisericii în păstrare. El va fi, dacă va avea noroc, muzeograf. Iar vizitatorii se vor opri în fața bisericii impunătoare, coborând din autocare elegante, confortabile, climatizate.

Matrioana, macaroanele, cucuveaua şi țucalul

> Trăirile, senzațiile oamenilor sunt la fel de puternice ca întotdeauna şi scepticismul este, probabil, la fel de demodat astăzi pe cât a fost în oricare alt timp.
>
> Carl Sagan

Matrioana, gazda mea de la Vama Veche, se potrivea prea bine locului. N-o puteai vedea niciodată pe o terasă bând bere sau plimbându-se prin Mamaia. Ea era de-a locului, iar locul ei era în curtea ei, cu lucrurile şi acareturile ei.

Credea în vrăji, în blesteme, în farmece. Era bănuitoare şi mereu căuta partea întunecată a omului, despre care spunea că există şi că nu trebuie niciodată uitată.

Îşi explica foarte clar întâmplările vieții, destinul. Nu avea copii. Nici noi, care veneam de mulți ani la ea să ne

petrecem vacanța, nu îndrăzneam să o întrebăm lucruri legate de viața ei. Dar uneori îi plăcea să ne povestească pățaniile ei, unele fericite, altele nefericite. Era fericită că se înțelegea cu Vasile, bărbatul ei. Iarna, ne spunea ea, stăteau într-o cameră mică; sub pat erau găinile care ouau, iar proviziile erau destule, astfel că nu ieşeau prea mult din cameră. Doar era iarnă... Aveau țuică destulă şi vin mult. Nu aveau radio şi nici televizor. Mă întreb ce făceau şi cum îşi treceau timpul. Mă întreb ce vorbeau.

Îi părea foarte rău că nu avea copii, dar se obişnuise cu ideea şi avea şi o explicație, la care nici ea, nici Vasile nu renunțau, indiferent de părerile altora.

Se făcea că o vecină nu putea s-o sufere. Lumea vorbea că vecina ei ar fi fost vrăjitoare, iar Matrioana credea cu convingere că această vecină îi făcuse vrăji lui Vasile „să nu poată la femeie". Adică vecina vrăjitoare „îl legase" pe Vasile. Ea simțise înainte de a se mărita cu Vasile că vecina n-o suferă, dar apoi s-a convins. Când a fost să se mărite, Vasile s-a dus la croitorul satului care făcea haine bărbăteşti şi şi-a comandat o jachetă şi pantaloni pentru nuntă. Croitorul stătea în sat şi noi, cei care ascultam poveştile Matrioanei, îl vedeam uneori pe drum. Avea şi el o casă frumoasă, o curte cu multe flori şi o prispă largă unde puteai sta să bei seara un vin sau o votcă. Mă refer la cei care stăteau la el în gazdă, de obicei artişti plastici, mari amatori de locuri frumoase.

Tănase, aşa se numea croitorul, era bănuit de Matrioana că fusese plătit de vecina care-o ura ca să facă farmece pentru ca Vasile să nu aibă copii. Probabil că vecina fusese angajată de vreo rivală de-a Matrioanei sau de vreun duşman din sat. Când ne povestea asta, noi nu ne grăbeam să-i arătăm că o credem, aşa că odată ne-a chemat în camera cea mai mare a casei, să

ne arate că are dreptate, că ceva se întâmplase chiar de la nunta ei cu Vasile.

S-a dus la o ladă mare, din care a scos hainele de mire ale lui Vasile, nefolosite deloc de la nuntă, dar păstrate cu mare grijă, ca un lucru sfânt. A scos pantalonii şi ne-a arătat la betelie cinci pete negre mici. Betelia era, desigur, albă, iar petele se vedeau. Erau mici ca gămălia acului şi chiar în partea din faţă, la prohab. Ea ne-a spus că petele sunt de sânge, dar că din cauza timpului s-au înnegrit. Petele de sânge erau dovada farmecelor făcute de vecină. Era convinsă că Vasile fusese „legat". Convingerea ei se baza pe faptul că Vasile era „legat" nu numai la ea, ci la orice femeie, pentru că îl trimisese şi la altele, dar Vasile tot fără putere era. Şi totuşi, în ciuda faptului că nu aveau copii, Matrioana şi Vasile se înţelegeau minunat.

Mai târziu, Matrioana ne-a povestit că a încercat să facă ceva pentru a avea copii. Nu i-a ieşit, şi vorbea despre asta cu simplitate şi umor. Aflase de la o femeie pricepută în vrăji că, dacă se aşază goală pe o cratiţă mare cu macaroane fierte, aburind, va face până la urmă un copil. O făcuse o vreme, cât era tânără, dar apoi renunţase. Când ne pregătea macaroane – ceea ce nu se întâmpla foarte des –, glumea, spunându-ne că nu se aşezase cu fundul pe cratiţă.

Căuta un sens oricărei întâmplări. Şi orice întâmplare era legată de un gest. Dacă găina care trebuia să facă ouă undeva în fân, în grajdul unde stătea iapa Georgeta, alerga grăbită să facă oul în alt loc, ea spunea, convinsă că are dreptate, că îşi căuta alt loc de ouat pentru că Georgeta nu o lăsase să se ouă în grajd. Uneori însă Georgeta le îngăduia găinilor să facă ouă în grajdul ei.

Pe înserat, Matrioana venea cu o oală mare de noapte şi-i punea pe copii să urineze în ea. Apoi, spunea ea, era rândul ei şi al lui Vasile să facă acelaşi lucru. Când oala era plină, se ducea la gard, în afara curții, şi turna de-a lungul lui tot conținutul oalei, rostind vorbe menite să alunge duhurile rele pe care era convinsă că i le trimitea vecina cea rea, care-i dorea necazuri şi ghinioane.

Acest ritual se completa cu altul, la care participam de bunăvoie toți cei din curte, adulți şi copii. Ne aşeza în genunchi în lumina lunii, cu fața spre pomul din spatele casei şi spre horn, şi ne punea să repetăm după ea vorbe pentru a alunga cucuveaua care stătea aproape seară de seară în acel copac. Şi cucuveaua era, bineînțeles, trimisă de vecină. Pentru ea cucuveaua era mai rea decât duhurile pe care le alunga cu oala de noapte.

Viața la mare pe lângă Matrioana şi Vasile era una în care, împreună cu ei, vedeam lumea într-un mod diferit.

Cititorule, să nu crezi cumva că am luat-o în râs pe Matrioana, şi nici tu să n-o faci. Matrioana se păzea de duhurile rele cu oala de noapte. Oare tămâia care alungă pe Necuratul din lăcaşurile sfinte sau apa sfințită stropită în casă – ca să nu mai vorbesc despre maşina sfințită, sau despre barca pescarilor, sau despre botezul vaporului cu şampanie – nu înseamnă acelaşi lucru? Nu seamănă între ele? Nu sunt oare încercările noastre de a face față neînțelesului?

Adieri de kitsch la o nuntă țărănească

Târgul se face cu bani
Şi nunta cu lăutari.

(Proverb românesc)

Unde s-a dus mia
Ducă-se şi suta.

(Proverb românesc)

Cine n-a văzut o nuntă în Maramureş s-ar putea să nu sesizeze diferența dintre o nuntă de la oraş sau una de la sat supusă importului de model orăşenesc şi una din această parte a țării.

Am văzut o nuntă în Maramureş, o nuntă *di granda* la care au fost aproape 500 de oameni, din cele două sate în care trăiseră mirii înainte de nuntă. Satele erau învecinate.

Mirii erau relativ egali ca studii şi aspirații profesionale. Amândoi erau învățători, deşi pare-se că aveau mai multe studii decât cele necesare pentru această profesie. Părinții lor erau agricultori, cu pământ, cu vaci, porci şi păsări.

Înregistrarea video a nunții – de la 16:30, deci din după-amiaza nunții, până pe la 17:00 a doua zi – ne ajută să înțelegem nu numai lumea celor care au venit la nuntă, ci şi lumea mirilor şi, mai ales, raportul subtil de putere dintre cele două lumi, a mirelui şi a miresei. Desigur, ritualul este aproape acelaşi, dar felul în care se mişcă personajele-cheie, expresia lor, posturile, privirile, toate acestea spun multe.

Deşi mirele şi, mai ales, mireasa sunt personajele principale ale nunții, ei apar ca victimele unui

aranjament bine pus la punct între cele două clanuri, care, deşi erau autonome, cooperau pentru buna desfăşurare a evenimentului. Două lucruri reflectau clar această distincție: mirele avea naşii lui, mireasa avea naşii ei, iar când la fiecare mesean veneau cel ce anunța cadoul bănesc şi cel cu coşul în care se puneau banii, se striga cu voce tare din partea cui venea contribuția. Se striga deci „din partea mirelui" sau „din partea miresei" şi „din partea naşilor mirelui" sau „din partea naşilor miresei". După cei doi, cel ce striga şi cel cu coşul, veneau într-o înțelegere tacită mirele şi mireasa, fiecare cu o sticlă de horincă oferită spre a bea celui sau celei care dăduse banii.

Nunta se desfăşoară cu un ceremonial bine elaborat: plecarea mirelui din casa părintească cu muzică şi alai de maşini spre casa miresei, plecarea miresei din casa părintească, tot cu alai şi cu maşini, dar cu plânsete şi oftaturi, toate acestea în sunetele ceteraşilor şi strigăturile femeilor ştiutoare de versuri cu subînțelesuri. De asemenea, fiecare gest e însoțit de păhărele cu horincă, sorbită cu înghițituri mici. Apoi, mersul la primărie, unde primărița este gazda unei tratații moderate. Mersul la biserică este foarte interesant. Nici vorbă ca mirele să fie dus la biserică de către părinți sau mireasa de către tatăl ei. Pe drumul către biserică, mirele e dus de braț de două june, domnişoarele lui de onoare, iar mireasa de doi cavaleri de onoare, ai ei. Totul invers decât la nunta orăşenilor. Pare că mirele este confiscat de două tinere, complice ale miresei – ca nu cumva să nu ajungă la altar, să se răzgândească –, iar mireasa pare răpită de doi tineri care o duc la altar. Ea mimează că se lasă dusă cu nu prea multă bucurie. Par nişte tineri supuşi unui ritual, resemnați la gândul inevitabilului ce urmează.

De la biserică, după două ore de slujbă, cei doi miri au fost deja lăsați împreună, pentru a deschide drumul către căminul cultural unde avea loc petrecerea.

Mesele erau lungi, bine aliniate, iar nuntaşii stăteau înghesuiți. Pe masă erau farfurii, dar masa era ocupată mai mult de sticle cu tot felul de băuturi: bere, vin, Fanta, Coca-Cola, coniac, horincă, apă minerală. Locul de dans era cam mic, dar potrivit felului lor de a dansa. Mai bine zis, de a juca.

Pe o estradă era Masa Înaltă, unde stăteau personajele principale: mirii, în centru, naşii ambilor miri şi părinții mirilor. Acum mireasa era nuntită.

Petrecerea a început cu băutul unui pahar de şampanie de către miri, spargerea paharelor şi dansul mirilor pe o melodie romanțioasă cântată de Marcel Pavel, cu vocea lui puternică şi sentimentală. În timp ce mirii dansau singuri, baloanele de pe tavanul locului de dans erau sparte şi din ele curgeau baloane mici, după care alergau copiii. După ce dansul mirilor s-a sfârşit, nuntaşii au început să danseze aşa cum se joacă în Maramureş. Bărbatul mişcă femeia ținându-şi mâinile pe şoldurile ei, femeia îl ține de umeri. E greu să-ți dai seama cine mişcă pe cine. El o mişcă din şolduri, dar şi ea îl mişcă din umeri. Ciudat este că nu se uită unul la altul, de parcă îi mişcă cineva din exterior. Am întrebat o femeie cine mişcă pe cine şi mi-a răspuns că ea îl face pe el s-o mişte, pentru că, atunci când se aşază față-n față să danseze, ea începe o forfotă a şoldurilor. Poți crede că ea îl ademeneşte la dans, pe ocolite.

Prima dată când am fost în Maramureş şi am văzut cum este la horă, am întrebat de ce bărbatul nu se uită la femeie când dansează. Mi s-a spus că bărbatul ține capul sus pentru că se uită la Gutâi. Nu ştiam ce este Gutâiul şi am aflat că este un munte din Maramureş.

Felul lor de a dansa nu necesită mult spațiu, pot dansa înghesuiți, pentru că se mişcă pe loc, aşa cum sita, când cerne cineva, pare că stă pe loc între mâini.

Mi-e greu să folosesc cuvântul „dans". Mă gândesc la Irina Nicolau, care a scris că „țăranii joacă şi orăşenii dansează; diferența este foarte mare şi sunt incapabilă s-o explic", afirmă ea.

Totuşi, la această nuntă, am sesizat cum se insinuează dansul în joaca țăranului astăzi, aici, în Maramureş. Se juca la nuntă şi joaca era acea mişcare a celor două corpuri pe muzica ceteraşilor. Dar, din când în când, chiar pe aceleaşi melodii, cei tineri, dar şi cei mai puțin tineri aveau aceleaşi mişcări ale corpului, dar nu-şi mai țineau mâinile ca la joc. Mâinile lui nu mai erau pe şoldurile ei şi nici ale ei pe umerii lui. Doar o mână a lui era pe un şold al ei şi o mână a ei pe umărul lui. Celelalte două mâini erau unite departe de corp, aşa cum se dansează tangoul sau valsul. Iată deci cum ei, țăranii, joacă pe jumătate şi dansează pe jumătate, amestecând cele două feluri de mişcare. Muzica ceteraşilor se potriveşte mai bine jocului, dar corpul tinde acum către dans. Irina ar spune că ei nu mai sunt perfect țărani.

Şi acest amestec nu este singurul. Totul este să observi. Când a venit tortul miresei, ceteraşii au cântat o versiune a „Cavaleriei rusticane", pe un ritm domolit, dar evident străin locului. Să fi fost oare ideea naşei mirelui, care venise, ca în poveşti, tocmai din Italia, unde locuieşte de douăzeci de ani, măritată cu un italian şi cu doi copii? Pentru ea, această nuntă a fost ocazia de a se da mare, pentru că se realizase şi părea de la oraş ca port. Foarte isteață, trecea cu uşurință de la un port la altul, ştiind prea bine obiceiurile locale. Ştia când să-şi pună basmaua, când să şi-o dea jos, arătându-şi părul

tuns scurt, fapt neobişnuit aici, la ţară, unde fetele şi femeile au cozi.

Dar poate cea mai mare surpriză la vederea acestei nunţi a fost faptul că nuntaşii nu erau gătiţi ca pentru o ocazie specială. Mai ales bărbaţii. Erau îmbrăcaţi ca pe stradă, cu cămăşi cu mâneci scurte – era, într-adevăr, foarte cald, dar totuşi... – în carouri, sau cu tricouri cu inscripţii, sau cu cămăşi colorate, aşa cum îi vezi umblând prin sat în orice zi a săptămânii. Femeile erau mai gătite, dar hainele nu se deosebeau prea mult de veşmintele lor de zi cu zi, când merg în sat la cumpărături. Când adoptă portul satului au pe cap basmale, dar când sunt orăşenite, ca domnişoarele de onoare ale mirelui sau alte tinere îmbrăcate ca la oraş, nu mai poartă basmalele. Naşa miresei a apărut la biserică, la primărie şi la o parte din petrecerea de nuntă cu basma pe cap, cu cămaşă albă cu broderii şi fustă creaţă, imprimată cu flori. Când s-a schimbat, mai târziu, nu mai avea basma, purta o rochie şi jachetă. La fel, soţul ei, naşul miresei, s-a schimbat, punându-şi un costum închis la culoare şi o cămaşă de oraş în locul cămăşii cu cusături.

Orice ceremonie pare să incite oamenii la invenţii. Există supunerea faţă de tradiţie, dar şi abaterea de la regulă, prin adaosuri originale, care adesea sunt molipsitoare. Pot să încânte mintea şi să stimuleze imaginaţia. Aşa că am văzut două invenţii. La un moment dat, s-a anunţat că miresei i s-au furat pantofii. Evident, pantofii erau din piele albă. Cei care i-au găsit au cerut un preţ. Naşa mirelui s-a grăbit să plătească recompensa pentru un pantof, iar cea a miresei pentru celălalt pantof. Să aibă acest lucru vreo legătură cu pantoful Cenuşăresei? Sau această asociere este cu totul întâmplătoare?

O a doua a fost tortul miresei, care de obicei este etajat, iar în vârf are două figurine reprezentându-i pe cei doi miri. Ca în filme. La această nuntă, femeile din satul mirelui s-au organizat şi au dorit să inventeze un tort cum nu s-a mai văzut. Au făcut un stativ din mai multe platouri, la diferite nivele şi de diferite mărimi, pe care erau aşezate torturile. În unele locuinţe sau instituţii se găsesc stative pe care se aşază ghivece cu flori. Tortul miresei era format din vreo şase-şapte torturi, iar lângă fiecare dintre ele era un vas în care ardeau lumânări. Pe tortul aflat cel mai sus se aflau şi figurinele celor doi miri.

Interesant este cum grăbeşte globalizarea preluarea unor obiceiuri ca nişte implanturi culturale. De pildă, cineva mi-a spus că cele două verighete împletite şi puse perpendicular pe capota maşinii mirelui şi miresei sunt un obicei importat din Bulgaria. Altcineva mi-a spus că păpuşa gătită ca o prinţesă-mireasă pusă pe capota maşinii provine din Bulgaria.

Este sigur însă că multitudinea de baloane agăţate peste tot, în spaţii închise şi la maşini, pare să fie ceva care a apărut după ce orice promovare – în politică, în comerţ – este făcută cu baloane simple sau inscripţionate. Şi din filmele americane.

Tradiţia este puternică, şi chiar dacă între oameni există invidie, orgolii, tensiuni, există şi o coeziune stabilă legată de nuntă şi înmormântare. Nu însă şi de botezuri. La nunţi şi înmormântări fiecare aduce ce poate: orez, ulei, ouă, găini, lapte, băutură.

La nunta de care am amintit, părinţii mirelui au dat carne – un tăuraş, un porc şi 50 de găini – şi horincă, iar părinţii miresei au adus bere, sucuri, apă minerală şi au plătit diferite servicii: ospătarii, ceteraşii etc. Dar şi nuntaşii aduc câte ceva, deşi la petrecere dau bani.

Astfel, femeile pot face prăjituri, torturi, sarmale, plăcinte, cârnați şi alte bunătăți folosind ceea ce au adus invitații.

Nunta, ca şi înmormântarea, este nu numai un spectacol, dar şi un eveniment care antrenează trei nivele interdependente: tot satul, familia şi mirii. Satul, care ajută direct familia, îi ajută indirect pe miri. Ei sunt cei care iau, din toate părțile. Dar familia şi mirii se înscriu prin acest eveniment în lumea satului, devenind obligați la rândul lor pentru diversele ceremonii la care vor participa în viitor.

Această structură coezivă este amenințată în viitor de plecarea tinerilor din sate la oraş şi mai ales în străinătate. În mod paradoxal, coeziunea în cazul unor evenimente ca acela de mai sus există, dar orice asociere în vederea unor acțiuni economice, ca, de exemplu, colectarea unor produse agricole – mere, ouă, lapte, legume –, pare imposibilă. Deşi asemenea acțiuni ar genera profituri colective care ar aduce beneficii întregului sat, ele nu inspiră nimănui vreo dorință de a le întreprinde.

Ei bine, aşa ceva este imposibil la români! Să fie suspiciunea, frica de a fi păcălit de vecinul care cu atâta înțelegere aduce ouă şi păsări la nuntă, pe lângă bani, să fie proverbele, care zac în mentalul colectiv şi care par că lucrează la marginea conştientului nostru? Ca, de pildă, „mai aproape dinții decât părinții”, „frate, frate, dar brânza-i pe bani” etc.?

Românii sunt „colectivişti” într-o dimensiune sentimentală a relaționalului – la nuntă, înmormântare, inundații, biserică –, dar nu în cea economică, în care sunt „individualişti”, lipsindu-le organizarea şi legitatea nu pe hârtie, ci în realitate. Hoția nepedepsită sau

nedreptatea justiției care îi favorizează pe şpăgari sunt incompatibile cu coeziunea echitabilă.

Nunta la care m-am referit nu era una neobişnuită. Mulți îşi doresc asemenea nunți şi chiar le fac. Nuntaşii vin din alte părți ale lumii pentru că fie sunt rude cu familiile mirilor, fie sunt vecini cu aceste rude.

Nunțile devin evenimente la care globalizarea aduce noi aspecte. Vin la nuntă oameni care lucrează în străinătate, uneori plecați cu întreaga familie în țări cum ar fi Franța, Italia, Spania. Dacă mirele lucrează în străinătate, iar aleasa lui rămâne în sat, nunta se face „acasă", adică acolo unde sunt părinții şi rudele mirilor. Unii vin cu alte haine, dar alții, chiar dacă au alte haine, păstrează sau găsesc la rude haine tradiționale. La nunta mai sus amintită, când s-au făcut anunțurile de felicitare, s-a spus că mirele are un văr în Anglia, că naşa mirelui s-a stabilit în Italia. Ea a venit cu soțul ei, italian, ambii asumându-şi rolul de naşi ai mirelui.

Globalizarea se vede uşor. La răpirea miresei, mirelui i s-au cerut ca răscumpărare 100 de euro, iar darurile băneşti erau adesea în euro.

Pentru cei veniți din străinătate şi stabiliți acolo, faptul că revin în țară, acasă, la sărbători şi nunți, botezuri sau înmormântări este o ocazie de a-şi etala reuşita financiară.

Adesea, ei evită să dea detalii sau să vorbească despre situația lor socială, despre poziția în societatea de adopție. Pentru ei, ocupația de menajeră – ei nu folosesc cuvintele învechite „servitoare" sau „femeie la copil" –, dacă ai statutul de ne-român, nu este mai prejos decât cea de învățător, sau profesor, sau funcționar. Pentru că menajeră în Italia sau în Spania este altceva decât menajeră în România. După mulți ani trăiți în Italia sau

Spania, femeile devin italience sau spaniole şi spun acest lucru cu mândrie.

Asimilarea cu o altă naţiune le conferă, în ochii lor şi ai unor consăteni, un statut social superior. În străinătate uită limba română, nu-şi învaţă copiii româneşte, îi botează cu nume neromâneşti, dar folosesc limba maternă în ţară, uneori scuzându-se că le vine să vorbească noua lor limbă din obişnuinţă sau că şi-au pierdut accentul nevorbind-o acolo unde trăiesc. Din delicateţe sau necunoaştere, cei cu care se întâlnesc atunci când vin în vizită în satul unde s-au născut, părinţii sau rudele devin complici ai fantasmelor lor, întărindu-le sentimentul de succes în viaţă, de noroc.

Oare de ce nu se găsesc nişte Caragiali care să facă precum Ion Luca? Când fiul său şi-a făcut blazon şi steag, scriind scrisori de pe domeniul obţinut prin căsătorie, pe care-l numea Fundulea City, Ion Luca Caragiale i-a spus că degeaba se dă nobil, pentru că a moştenit capul turtit de tăvile cu plăcinte pe care le ţineau pe cap strămoşii lui. Să fie oare o consecinţă a complexului esticilor această dorinţă de a se lepăda de trecut şi de a ţine să treacă drept străini neamului lor?

Intelectualii semidocţi, vatmanul şi alţii

A fost o perioadă în comunism când „s-a dat drumul” la gestionari de localuri, adică de cârciumi şi cofetării. Li se spunea mandatari şi ei erau mândri, simţindu-se proprietari ai localului lor.

Un prieten al meu fusese angajat la un ziar şi frecventa, împreună cu colegii lui, mai în vârstă decât el,

o cârciumă din Buzeşti, care avea vad bun. Ziariştii mergeau acolo să bea bere, să mănânce caşcaval cu piper sau să bea votcă. Aceste ieşiri, mai ales la ora prânzului, deveniseră pentru ei un obicei, chiar un ritual zilnic.

Dar, pentru că ieşeau în fiecare zi şi erau numai ei, adesea se plictiseau şi trăncăneala nu-i atrăgea prea mult. Doar trăncăneau şi la muncă, de unde plecau spre cârciumă. Totuşi, se duceau acolo să-şi treacă timpul. Într-o zi, un bărbat simplu, de la o masă alăturată, părea atras de ziarişti. Făcea ce făcea şi privirile îi fugeau la masa lor. Unul dintre ziarişti a observat privirea bărbatului şi, brusc, a avut impulsul să-l invite la masa lor. Bărbatul, încântat de invitație, le-a spus cu un aer modest că este vatman, că i-a auzit vorbind şi că i-a făcut plăcere să-i asculte. Le-a spus de asemenea că vine la cârciumă mai mult ca să-i asculte şi că de fiecare dată se aşază la o masă cât mai aproape de ei.

Ziariştii îi spuneau, când vorbeau despre el şi cu el, nea Niță, pentru că aşa se prezentase. Când mergeau la cârciumă, se înviorau ştiind că-l vor întâlni pe nea Niță, care le povestea despre viața lui, despre familia lui, despre gândurile, dorințele şi necazurile lui sau despre întâmplări fără nicio legătură cu munca şi preocupările lor jurnalistice. Parcă descoperiseră o altă lume, lumea lui nea Niță. Nea Niță aducea un aer proaspăt ieşirilor ziariştilor. Ei se amuzau, îl provocau şi-l încurajau să-şi spună părerea despre lume, despre oameni, să le povestească tot ce-i trecea prin cap.

Nea Niță le-a mărturisit timid că citeşte puțin, dar că află de la ei lucruri interesante. Într-o zi le-a spus că a înțeles că fiecare om este pe picioarele lui, are viața lui, destinul lui şi că le-a împărtăşit soției şi soacrei lui, cu

care locuia, câteva dintre minunățiile pe care le auzise când stătea la masă cu ei.

Într-o zi a venit cam posomorât şi le-a spus că s-a certat şi cu soția, şi cu soacra. Le spusese că ele sunt „non-eul" lui. Mai precis, că au legătură cu el, dar că în acelaşi timp nu au legătură cu el. Supărarea şi tristețea lui le explica prin faptul că niciuna dintre femei nu l-a înțeles. Ba, mai mult, când soția a aflat că este „non-eul" lui, a început să plângă şi să-i reproşeze că n-o mai iubeşte, că s-a depărtat de ea, de familie. Se plângea de înstrăinarea lui. El părea că a înțeles că ele nu sunt la nivelul lui de înțelegere a lumii şi că din această cauză alături de ziarişti se simte bine, se simte ca în lumea lui.

Ziariştii se amuzau, îşi aruncau priviri cu subînțeles, îl provocau şi aşteptau cu nerăbdare să apară la masa lor. Fără nea Niță cădeau în plictiseala obişnuită, în apatie. De fapt, îşi băteau joc de nea Niță în absența lui, râzând de naivitatea acestuia, deşi se simțeau flatați de admirația lui. În schimb, nea Niță se simțea onorat de atenția lor, era mândru de compania lor, fiind aproape gata să-şi sacrifice familia din ataşament față de ei şi din admirație față de cultura lor.

Exista o nepotrivire între ziarişti şi nea Niță. Ei îl foloseau dintr-un interes cinic, îşi alungau plictisul şi banalitatea cotidiană. El însă îi admira şi nutrea cea mai sinceră nevoie de a le sta în preajmă. Totul părea o asociere stranie, absurdă, între cinism şi naivitate.

Într-o zi, când ziariştii au ajuns la cârciumă, au trebuit să-l aştepte mult pe nea Niță. Cât timp erau singuri, doar între ei, nu avea niciun haz. Când, în sfârşit, a apărut nea Niță, au răsuflat uşurați şi s-au înviorat. Nea Niță însă, jenat de întârziere, a simțit îngrijorarea lor, punând-o pe seama unei prietenii adevărate. De aceea, s-a simțit dator să-şi justifice

întârzierea. Le-a spus că a citit toată noaptea o carte despre Nerone Împărat de la Roma. Plin de dezgust, a povestit ce a citit, cum că Nerone Împărat se ospăta fără oprire, plin de pofte, bea tot fără oprire şi cânta, distrându-se nemăsurat, privind flăcările care mistuiau oraşul. Lumea venea şi-i spunea cu deznădejde că Roma arde, iar el ridica nepăsător din umeri şi îşi continua desfătarea. De trei ori au încercat oamenii să-l facă să simtă şi el disperarea lor. Dar degeaba, el rămânea nesimțitor. La un moment dat, plictisit de văicărelile oamenilor, i-a gonit cu următoarele vorbe: „Arde Roma, p... mă-sii". Oarecum ruşinat, nea Niță reda cu propriile cuvinte vorbele împăratului, pentru a povesti ce citise el o noapte întreagă. Firea cinstită a vatmanului nu putea accepta nepăsarea, lipsa de omenie şi hidoşenia lui Nero.

Ziarişti au ascultat toată povestea lui nea Niță, mimând nu numai interesul, ci şi înțelegerea față de dezgustul lui. Nu au înțeles deloc tulburarea şi sentimentele vatmanului, ci doar vorbele stângace şi vulgare prin care le descria ce simțise.

Au plecat la redacție fericiți că au mai „ciugulit" o perlă de-a lui nea Niță. Aşa că, îmi spunea amicul meu, ajungând la redacție şi punându-se din nou pe băut, aidoma lui Nerone Împărat, când unul dintre ei se arăta îngrijorat în legătură cu termenul de predare a articolelor care trebuiau să apară a doua zi, s-au trezit spunând în cor vorbele împăratului din versiunea lui nea Niță: „Arde revista, p... mă-sii!".

Oare nu-şi dădeau seama că ei erau de râs, şi nicidecum nea Niță? Vatmanul dorea cu ardoare înălțimile culturii, o ardoare de care ei, în numele pretinsei lor culturi, îşi băteau joc cu micime.

Cehov n-a râs niciodată de oamenii simpli pe care-i întâlnea. Caragiale evita să călătorească la clasa I sau a

II-a, preferând clasa a III-a, unde erau oameni simpli, fără mulți bani. Se spunea despre el că, dacă îl cauți în tren, îl găseşti la clasa a III-a. Iar Gorki, care a pornit de jos, dintr-o familie de oameni nevoiaşi, oarecum primitivi ca gândire şi ca trai, le scria prietenilor că-şi petrece timpul scriind, dar că „în timpul liber, beau votcă cu zugravii".

O doză de ironie jucăuşă sau chiar de dispreț vedem şi astăzi la mulți oameni, să zic aşa, educați, cu studii. Când am născut, i-am observat pe doctorii din spital. Ei îşi dădeau seama dintr-o privire cu ce femeie aveau de-a face. Dacă era educată, îi spuneau „doamnă" şi vorbeau frumos. Cu femeile simple foloseau cu plăcere cuvinte deocheate, părând doritori să intre în lumea lor, să vorbească la fel ca ele. Aşa că mi s-a întâmplat să aud asemenea dialoguri: „Ce-ai acasă?", adică ce copii mai avea femeia respectivă. Ea răspundea, iar doctorul, scoțând copilul, îi spunea vesel: „Să-ți trăiască coiosu'!". Sau, atunci când copilul era cam mare şi doctorul trebuia să taie vaginul femeii, o întreba: „Cât e sula gospodarului?". Femeia, jenată, chiar ruşinată, nedumerită şi surprinsă de familiaritatea medicului, tăcea. Şi atunci el explica: „Te tai cât trebuie să intre!".

Nu pot spune cu siguranță că nu trebuie să te adaptezi la cel cu care vorbeşti, că nu trebuie să-l plasezi corect într-o lume şi că nu trebuie să intri în lumea lui. Aş aminti celebrul banc cu doctorul şi țiganca. O țigancă s-a dus la ginecolog şi acesta i-a explicat ce să facă şi că trebuie „să se spele în prealabil". Țiganca l-a ascultat şi l-a întrebat cu sfială ce să facă dacă nu are prealabil. Evident, ea nu ştia ce este prealabilul, un organ sau un obiect.

Câteodată, folosirea unor cuvinte obişnuite, nu savante, academice, rezolvă situații în care comunicarea

pare că nu merge sau în care auditoriul rămâne pasiv, plictisit, neinteresat.

Când lucram la Institutul de Psihologie, odată, în vremurile de urgie, când se făcea mare tam-tam cu politica pronatalistă şi pedeapsa pentru avort, am primit sarcina să merg la o fabrică unde lucrau numai femei, împreună cu alte persoane, pentru a le vorbi despre pericolele la care se expuneau cele care făceau avort clandestin, dar şi despre consecinţele pe care trebuiau să le suporte.

Când am ajuns la fabrică, am văzut că nu eram singură; urmau să le vorbească femeilor un jurist, un miliţian, un academician şi o doctoriţă, directoarea unui spital.

Juristul trebuia să le spună ce lege încălcau dacă făceau avort şi ce sancţiuni puteau primi, ce vor păţi dacă nu se supun legii. Era sancţionată nu numai femeia care avorta, ci şi cei care îi produceau avortul şi cei care ştiau despre aceasta şi tăceau. Erau aşadar complici.

Miliţianul trebuia să le sperie, să le spună că miliţia urmăreşte oamenii şi ştie sau află tot.

Eu, ca psiholog, trebuia să le vorbesc despre dimensiunea morală, despre datoria femeii de a-şi urma destinul biologic. Nimic însă legat de religie, fapt care m-a bucurat.

Academicianul, o persoană în termeni foarte buni cu regimul politic de la acea vreme, nu ştiu ce trebuia să spună – ceva politic, despre grija pe care partidul o poartă oamenilor, lucruri de genul acesta.

Doctoriţa, căreia îi pot da numele, Mioara Mincu, era directoarea unui mare spital din Bucureşti. Era o femeie extraordinar de înţeleaptă, ajuta oamenii din satul ei natal, Conţeşti, aflat nu departe de Bucureşti, îi

angaja la spital ca brancardieri sau infirmiere, vorbea cu ei prieteneşte şi era respectată şi iubită. Ştia însă că nu putea face orice, pentru că „partidul veghea”. Comportamentul ei, felul de a relaționa cu oamenii țineau de carisma ei, dar şi de sinceritate. Ea a salvat, de fapt, acel eveniment dezagreabil.

Venirea noastră era aşteptată de secretarul de partid, care ne-a spus ce sarcină măreață aveam. Ne-a condus în sala de şedințe, care era plină de femei, obligate să participe la eveniment, după muncă. Erau deci „confiscate” de puterea politică. Stăteau resemnate, dar ca pe ace – timpul stat era timp pierdut de la treburile casnice –, cu mâinile în poală.

Ultima care a vorbit a fost Mioara Mincu. Ea s-a uitat la femei cu simpatie – nu neutru –, le-a urmărit fețele, privirile, „s-a pus în pielea lor”, le ştia viața, problemele, şi-a adaptat limbajul, le-a făcut să o asculte cu o singură propoziție pe care a spus-o: „Mai întâi de toate, trebuie să vă spălați păsărica!”.

La cuvântul „păsărică” femeile parcă au înviat, parcă s-au trezit la viață. Au simțit că le vorbeşte o femeie, nu un jurist, nu un milițian, nu un academician, nu un psiholog. Atmosfera s-a schimbat brusc, dintr-un climat de „parastas roşu”, ca la şedințe, cu limbaj de lemn, în ceva viu. În fond, nici noi, cei care trebuia să vorbim, nu veniserăm cu plăcere, cu excepția academicianului, care luase cuvântul pentru a-şi afirma fidelitatea față de partid şi față de sine. Ceilalți ne-am aruncat priviri pline de subînțeles când secretarul de partid ne-a prezentat femeilor.

Doctorița nu le-a spus de ce nu trebuie să facă avort, ci ce greu este să fii femeie, câte griji ai, cât de puțin se gândesc ele la sănătatea lor, câte sacrificii fac ca să-şi țină casa.

Până la urmă, totul pare să fie legat de comunicare, de limbaj, dar mai mult decât aceasta contează înțelegerea pe care cei ce ascultă o simt când cineva le vorbeşte.

Femeile au simţit că Mioara Mincu a intrat în lumea lor, că e de-a lor. Şi, culmea, una sau două au îndrăznit să-i pună întrebări, spre stupoarea secretarului de partid, care ne spusese că era vorba de o „conferinţă" a specialiştilor şi nicidecum de o dezbatere. Nimeni nu primise sarcina de a pune întrebări, exact ca atunci când la defilări cineva dădea tonul pentru a se striga lozinci.

Am mai fost la conferințe şi toate erau la fel. Nu le mai țin minte, dar „conferința cu păsărica" n-o uit, şi n-o uit nu numai pentru că s-a pronunțat cuvântul „păsărică", ci, mai ales, pentru că am înțeles diferența dintre limbajul de lemn şi limbajul adevărat, al vieții, pentru comunicarea între oameni. Oamenilor simpli trebuie să le vorbeşti simplu.

Există şi situații în care oamenii simpli folosesc greşit cuvinte pretențioase, arborând un aer de prețiozitate, pentru a impresiona prin limbajul sofisticat. Într-o iarnă grea, m-am hotărât să plec în Maramureş pentru că toți colegii mei din echipa profesorului Mihai Pop erau acolo. Ei plecaseră împreună, pe când eu eram singură şi porneam la drum lung. Nu era numai drumul, faptul că trenul mă lăsa la Baia Mare şi de acolo trebuia să mă descurc cu autobuzele locale, era iarna aceea, cu zăpadă mare şi viscol. Radu Răutu m-a încurajat şi mi-a spus să stau liniştită, că-mi ia el bilet de tren. Mi-a luat bilet la cuşetă. Plecam seara şi ajungeam la Baia Mare a doua zi dimineața, pe la ora şase. Urma să stau în autogară şi să aştept vreo două ore un autobuz care pleca la mina Cavnic, iar de acolo aveam să iau alt

autobuz, cu care mergeau în satele din jur minerii care ieşeau din tură. Ştiam că aveam să aştept şi la Cavnic, dar şi că ceva în mod sigur îi va duce pe mineri la casele lor.

După ce am urcat în tren, mi-am găsit cuşeta şi am aşteptat să plecăm. Stăteam la geam, şi un domn în vârstă din cuşeta de alături a intrat în vorbă cu mine. Mi-a spus că îl cunoaşte bine pe controlor şi că acesta îl plasase într-un compartiment în care avea să fie singur.

În timp ce sporovăiam despre tren şi despre cât de lung este drumul până la Baia Mare, unde mergea şi el, a apărut un tânăr vioi şi plin de veselie care a vrut să intre în cuşeta mea. Mirată şi oarecum iritată, i-am spus că este imposibil să aibă loc acolo, pentru că în cuşetă nu pot sta un bărbat şi o femeie, decât dacă sunt împreună. El era foarte sigur că este locul lui şi mi-a arătat biletul.

Domnul vârstnic a auzit discuția noastră, mi-a dat dreptate şi, văzându-mi figura enervată şi chiar speriată, m-a consolat, spunând că rezolvă el problema. Eu voiam să mă duc la controlor, să fac scandal. El a zis că nu e nevoie să fac nimic, pentru că în compartimentul lui era un pat liber, pe care îl putea oferi tânărului. Acesta n-a zis nimic şi a acceptat cu plăcere să doarmă în cealaltă cuşetă, dându-mi cu totul dreptate, dar ținând să-mi spună că are şi el dreptate şi că nu renunță la bilet. Şi-a pus bagajul în cuşeta de alături şi a venit la geam să discute cu noi. Ne-a spus că e fotbalist şi că va coborî la Beclean. Făcea parte din echipa de fotbal din Beclean. Era mândru nevoie mare, fusese într-o mică vacanță şi era plin de energie. Domnul din cuşeta de alături era proaspăt pensionar şi, cum am spus, prieten cu controlorul. Eu le-am spus că sunt psiholog şi că merg să-mi întâlnesc colegii pentru o cercetare de teren.

La un moment dat, tânărul a profitat de faptul că domnul în vârstă intrase în cuşetă să-şi aranjeze bagajul, s-a apropiat de mine şi mi-a spus pe un ton familiar că tocmai cunoscuse o fată sau o femeie la Bucureşti, că în general le face cadouri femeilor, mai ales ciorapi de nailon, şi că are probleme. Mi-a mai spus că îi umblă ochii după femei, că îi place să aibă dame mai fine, dar că acest lucru îl cam tulbură şi-l nelinişteşte. În fotbal, spunea el, trebuie să te sacrifici, n-ai vreme de pierdut cu femeile. Nu ştiam cum să-l opresc, mă gândeam că situația s-ar complica şi ar deveni dezagreabilă dacă lui i-ar trece prin cap să spună lucruri mai deocheate, să-mi facă confidențe nedorite. Aşa că l-am întrerupt, întrebându-l cu un aer puțin distant şi serios: „Dar ce credeți că aveți?". Vroiam să definească el într-un fel tulburarea lui, să-şi pună o etichetă. El însă, pe un ton grav şi cu o atitudine foarte diferită de vioiciunea cu care intrase în tren şi de aerul de cuceritor pe care-l etalase în discuțiile de mai înainte, m-a privit fix şi mi-a spus: „Ştiți ceva, eu sunt atrofiat după femei".

Era cât pe ce să mă umfle râsul, dar m-am stăpânit. Încurcase cuvintele. Dar şi „ahtiat", şi „atrofiat" îi erau la fel de străine.

Grija de cuvinte

Cu mult înainte să devin adolescentă, cineva în care aveam încredere şi care modela aluatul care eram mi-a spus aşa: „Cuvintele creează realități". Mai precis, un cuvânt spus de cineva ne face să avem, să vedem o realitate.

S-a întâmplat să nu uit acest lucru şi de multe ori îmi spun să nu zic ceva pentru că pot crea o realitate. N-o fac adesea. E greu. De cele mai multe ori suntem spontani.

Lucrurile spuse, aflate sau ştiute se asociază între ele, asemenea unor obiecte care sar unele alături de altele, într-un dulap cu rafturi separate. Se aşază acolo indiferent de unde vin.

Mai întâi, aş vrea să amintesc ceva ce am citit mai demult. Scriitorul este, cred, englez, dar nu-mi vine în minte numele lui. Oricum, nu este un necunoscut. Dimpotrivă, ştiu că este cunoscut. Într-o povestire, el descrie o situație tristă. Două fete locuiau împreună. Erau prietene, se iubeau, se înțelegeau. Dar una dintre ele se îmbolnăveşte rău. Rău de tot. Totul părea că se va termina tragic. Indiferent făcea această fată, starea ei nu se ameliora, şi nici vorbă să se vindece. A venit toamna, cu zilele care se scurtau, cu ploi, cu vânt, cu frunzele care cădeau elegant, lent. Parcă resemnate. Parcă supuse timpului. Aşa era şi starea ei. Credea că va muri. Nimic nu ducea spre mai bine. Prietena ei încerca în fel şi chip s-o facă să creadă că va trăi, că viața va învinge, dar fetei bolnave îi venea greu să-i dea crezare.

Bolnava stătea în pat şi nu mai putea să fie nici măcar cât de cât vie. Se stingea încet-încet. Pe scurt, părea că trage să moară. Din patul ei se vedea un zid, printr-o fereastră, iar pe acel zid, o iederă care se întinsese. Ea privea zidul şi iedera de pe el. Toamna îşi cerea dreptul. Frunzele iederei erau din ce în ce mai puține. Cădeau asemenea oamenilor care mor. La un moment dat, fata bolnavă îi spune prietenei sale că pe zid a rămas o singură frunză verde şi că atunci când va cădea şi această ultimă frunză ea va muri. Parcă se

identificase cu iedera. Parcă frunzele căzute erau forțele ei care se sfârşeau încet, dar sigur.

Şi într-o zi prietena i-a spus: uite, zilele trec, ceața devine permanentă, frigul se instalează, sfârşitul toamnei se apropie, dar frunza, acea frunză verde de iederă, acea frunză încăpățânată nu vrea să cadă. Fata bolnavă n-a avut ce spune, pentru că frunza stătea neclintită pe zid. Iarna se făcea simțită, uşor, dar sigur. Luase locul toamnei aproape peste noapte, iar frunza tot acolo era. Au mai trecut câteva zile, şi fata bolnavă a început să creadă că nu trebuie să moară, că cineva n-o împinge spre lumea umbrelor. Şi a început să se gândească, să creadă în miracole, într-o soartă bună şi, treptat, a început să prindă viață. Părea că frunza cea verde stă alături de ea şi o susține, o sprijină, n-o lasă să moară. Încet-încet, fata bolnavă a revenit la viață. Când primăvara a venit, ea a însoțit-o asemenea vieții care înflorea.

Din câte îmi amintesc, istorioara avea un secret, dezvăluit la sfârşit. Prietena cea bună a fetei bolnave s-a plâns unui vecin, povestindu-i cât de bolnavă este prietena ei. I-a spus că aceasta declarase că sfârşitul ei este legat de căderea frunzei de iederă. Vecinul era pictor şi într-o seară a pictat pe zid frunza de iederă, care deja căzuse, astfel că dimineața aceasta se vedea pe zid. Frunza pictată a fost sprijinul fetei bolnave, aducând-o la viață.

O frunză şi o fată bolnavă au învins moartea.

Povestea vrea să spună că ceva te poate susține, că ceva poate deveni o „proteză" necesară pentru a învinge. Uneori este o imagine, alteori un cuvânt. Dar ele reuşesc să schimbe destinul cuiva aflat la ananghie.

Adesea însă o imagine sau un cuvânt te face să cazi, să pierzi senzația că eşti viu şi pe valul vremii.

Un coleg mi-a povestit despre un domn vârstnic, foarte sigur de virilitatea sa, fără nicio grijă că ar putea da chix în aventurile lui sexuale. Odată, a agățat o tânără pe care o plăcea, o dorea și, deloc sfios, i-a propus o întâlnire, lăsând să se înțeleagă că nu este vorba despre o invitație la masă sau o conversație agreabilă. Ea a înțeles ce vroia el și a acceptat discret, intrând în jocul lui. Cel care mi-a relatat povestea nu mi-a spus unde s-au întâlnit, la el sau la ea, și nici nu are importanță. Acordul de împerechere s-a încheiat amiabil, fără probleme. Ca în filme, ne putem imagina că ea a rămas în pat, acoperită de cearșaf ca de un sari, iar el s-a așezat pe marginea patului, ca un bărbat mulțumit că dorințele lui s-au îndeplinit. Tăcerea care s-a instalat rapid între ei a fost întreruptă de vocea ei, complet neutră, care l-a întrebat simplu și direct: „Merg eu la baie sau vă duceți dumneavoastră?". El, mulțumit cum era că organul l-a ascultat, supus, când a auzit cuvântul „dumneavoastră", a simțit că totul s-a năruit. Toată satisfacția lui a căzut așa cum un sufleu scos din cuptor se pleoștește, pierzându-și semeția. Acest lucru l-a urmărit, l-a făcut să privească în față o realitate pe care nu și-o dorea. Așa că domnul respectiv a ajuns, după un timp, la psihoterapeut, pentru că nu mai avea curaj să se întâlnească cu vreo femeie, indiferent de vârsta ei.

Unii oameni combină gesturile cu vorbele, prezența amândurora părând a avea un efect mai sigur.

Când eram studentă, ne-am trezit la un moment dat că trebuie să facem cunoștință cu un grup de tineri veniți din Cuba lui Fidel Castro să studieze la noi. Erau bursieri ai statului român, probabil printr-un acord cu prietenii noștri cubanezi. O chestie politică. Ne-am dus toți studenții la psihologie să ne întâlnim cu acei tineri. Grupul cubanez era format din vreo cinci fete mulatre

sau chiar mai închise la culoare şi un băiat albicios, care putea trece cu uşurinţă drept un român brunet.

Fetele urmau un curs mai degrabă de alfabetizare, pentru că pe tablă era scris un text scurt despre punctele cardinale. Am dedus că ele nu ştiau că există puncte cardinale. Iniţialele cuvintelor „nord", „sud", „est", „vest" erau scrise cu majuscule. Băiatul nu era la curs, a venit mai târziu, şi din spusele asistenţilor am înţeles că ştia punctele cardinale, vorbea şi puţină engleză, pentru că făcuse ceva şcoală.

I-am mai întâlnit pe culoarele facultăţii, dar la un moment dat au dispărut. Pe noi nu ne prea interesa ce s-a întâmplat cu ei. Dar în scurtul timp cât i-am văzut am vorbit de câteva ori cu băiatul cubanez. Nu-i uit nici acum numele şi mă întreb pe unde o fi. Îl chema Arsenio Carmona. Odată, când am stat de vorbă cu el, am simţit că este mai deschis, chiar prietenos. Atunci mi-a povestit cum a ajuns în România. Mi-a spus că se trăgea dintr-o familie cunoscută, cu stare. Tatăl lui era avocat, mama era cultivată, făcuse o facultate, se trăgea dintr-o familie burgheză, cu bani. Locuiau într-o casă mare, cu curte, cu grădină, o reşedinţă elegantă. El fusese la şcoală, terminase şi liceul. Şi, când le era lumea mai dragă, venise revoluţia. Mi-a povestit că pe străzile Havanei umblau grupuri de revoluţionari cu torţe aprinse, care omorau burghezii, pe cei cu stare, pe cei bine îmbrăcaţi, dădeau foc la case şi umblau înarmaţi. Evident, acei revoluţionari băgaseră spaima în oameni. Havana devenise un iad.

Părinţii lui erau înfricoşaţi. Tatăl era convins că vor fi omorâţi, că toată familia va fi ucisă. Mama lui era o femeie foarte inteligentă şi calmă, nu se speria cu una, cu două. I-a zis soţului ei să stea în casă, pentru că ea va rezolva problema. Şi ce credeţi că a făcut? A luat nişte

fețe de masă mari – părinții lui Arsenio aveau adesea mulți invitați la masă –, elegante, din damasc, le-a întins pe jos în mijlocul sufrageriei şi a pus în ele argintăria, sfeşnice prețioase, tot felul de lucruri scumpe, pe care familia le avea moştenire sau care fuseseră cumpărate; apoi a înnodat fețele de masă, făcând nişte boccele uriaşe. A luat o foaie hârtie pe care a scris cu litere mari: „Pentru revoluție!”, după care a pus boccelele şi hârtia la poarta casei. A aşezat şi două făclii aprinse lângă ele, ca să fie văzute. A lăsat poarta deschisă, ca să pară că locuitorii casei sunt prietenii revoluției şi că, prin urmare, nu le e frică de revoluționari.

Familia lui Arsenio a scăpat cu viață. Mai mult, au fost considerați prieteni, *amigos*, iar drept mulțumire autoritățile l-au trimis pe Arsenio în România. L-am întrebat ce s-ar fi întâmplat cu el dacă nu era revoluția. El avea încredere în mine şi mi-a răspuns fără ezitare: „Aş fi plecat în Anglia, la studii”.

La un moment dat a dispărut. Habar nu aveam unde era, nici nu simțeam nevoia să aflu. După puțină vreme aveam să aflu însă despre cubanezi că erau duşmanii Statelor Unite. Cei care îndeplineau sarcinile date de partid în universitate ne-au obligat să ne adunăm în fața facultății, în curte. Ne-am dus şi ni s-a spus că trebuie să protestăm în fața Ambasadei Statelor Unite, ca prieteni susținători ai Cubei. Am mers până la ambasadă pe jos; apăruseră şi lozinci cu „Trăiască Cuba!”. În fața ambasadei erau nişte soldați cuminți, pasivi, care nu se uitau la ce făceam noi. Stăteau ca nişte statui, nemişcați. Erau, desigur, români. La un moment dat, am văzut pe gardul ambasadei o fată înflăcărată, plină de energie, care s-a cățărat pe gard, strigând ceva împotriva americanilor. Nu ştiu ce s-a

întâmplat cu ea, pentru că şirul de tineri a mers înainte. Cineva a spus însă că era cubaneză.

Totuşi, a ieşit ceva scandal, pentru că fetele, studente la nu ştiu ce facultate, au strigat „Trăiască bărbaţii cubani!”. Am aflat că s-au supărat politrucii, ce strigau fetele nu era o lozincă scrisă, ele scandau să trăiască bărbaţii „cu bani”. Şi relaţia dintre „bărbaţi” şi „bani” a deranjat mult. Dar nu erau motive clare să se creadă că fetele se refereau la bărbaţii bogaţi şi nu la cei cubanezi. S-a spus că fetele au strigat aşa neştiind că trebuie să spună „bărbaţii cubanezi”. Toată povestea s-a muşamalizat. Nu s-a mai auzit nimic despre acel eveniment.

Mama lui Arsenio a fost deşteaptă. A ştiut ce să facă şi gestul ei, alături de cuvintele scrise, a evitat moartea familiei ei. Dacă mă gândesc la „amănuntul biografic”, cred că ce a făcut această femeie a schimbat soarta familiei lui Arsenio.

O oală de noapte cu bani este un amănunt biografic

Un coleg – nu pot spune prieten, pentru că nu ne vedeam în vizite, ci doar ne întâlneam la institut – mi-a povestit ceva despre viaţa lui. Nu era vorba propriu-zis despre viaţa lui, ci despre faptul că existenţa lui se datora unui „amănunt biografic”, aşa cum îl defineşte Adrian Neculau.

Şi aşa începe povestea. O pot spune pentru că nu dau nume şi pentru că el nu mai trăieşte.

Tatăl colegului meu a urmat sfatul familiei şi s-a dus într-un mic orăşel de provincie din Moldova să

cunoască fete. Era la vârsta la care trebuia să-şi găsească o nevastă, o femeie cu care să întemeieze o familie. Nu era bogat, dimpotrivă, era chiar sărac, dar reuşise să se angajeze vânzător la un magazin de electrotehnice. Vindea televizoare, fiare de călcat, baterii, radiouri cu difuzor şi altele.

S-a dus în vizită la o familie pentru a vedea care este „piaţa căsătoriei". Aici a cunoscut o fată care părea că-l place. Dădea semne că se bucură că-l cunoaşte pe tânăr. Privirile lor s-au încrucişat, cei doi s-au plăcut, s-au încurajat din ochi şi aceste schimburi fără cuvinte, dar atât de adevărate, l-au făcut pe el să creadă că ea era femeia care-i trebuia, care răspundea dorinţei lui adânci de a intra în rândul lumii. Ieşind din această stare de fericire, nemaiplutind în nori, el a revenit pe pământ şi şi-a dat seama că nu are bani pentru a veni s-o vadă, pentru a încuraja o relaţie care să ducă la căsătorie. Avea nevoie de bani pentru tren şi pentru a-i convinge pe părinţii fetei că este un bun candidat la căsătorie, deci un bun viitor soţ pentru fiica lor.

Colegul meu mi-a povestit că, plecând trist după acea vizită, tatăl lui şi-a dat seama că nu o va mai putea vedea pe fată, că nu avea bani pentru a merge în vizită la ea, ca să-i asigure pe părinţii ei de bunele lui intenţii. Mergând abătut spre gară, pe când trecea prin dreptul unei clădiri, cineva de la etaj i-a aruncat ceva în cap. I-a udat pălăria, iar după ce lichidul s-a scurs pe trotuar s-a auzit un zgomot ca de monede căzând pe caldarâm. Şi, într-adevăr, multe monede căzuseră la picioarele lui; iar lichidul nu era altceva decât urină. Cineva, de la o fereastră deschisă, vărsase o oală de noapte cu tot ce era în ea. Colegul meu mi-a spus că tatăl lui, copleşit de regretul că nu o va mai putea vedea pe fata care îi plăcuse atât de mult, nu băgase de seamă că pe strada

aceea erau multe bordeluri, deci mai mult ca sigur o prostituată vărsase în stradă oala de noapte în care unii clienți, cam amețiți de amor şi de alcool, aruncaseră monedele pe care ar fi trebuit să le dea femeii.

Ce putem să spunem? Că viața are un ceva nebănuit, întâmplător, care fie te ajută, fie te dărâmă. Tatăl colegului meu a luat banii de pe trotuar, a vizitat-o pe aleasa inimii de câteva ori, s-a dovedit demn de ea şi a luat-o de soție. Colegul meu era copilul născut în urma acestei întâmplări fericite.

Viața unor oameni pare un bulevard fără colțuri, zigzaguri sau fundături. O viață lineară. Dar, ca în povestea de mai sus, amănuntul biografic se întâmplă să schimbe viața unora. În bine sau în rău.

M-am gândit adesea la această povestire. M-am gândit că, poate, colegul meu ar fi preferat ca tatăl său să găsească pe stradă un portofel, să nu i se toarne urină în cap, fie ea amestecată cu monede, dar originea noastră uneori nu este „elegant” aranjată de soartă. Să fie oare soarta ceva care se plasează ierarhic între ceva mizerabil şi ceva nobil, estetic? Să fie întâmplarea ceva care se supune criteriilor noastre de acceptare sau de respingere, ceva care este privit ca ruşinos sau neruşinos?

Poate că da. Pentru că, luând cu umor această confidență, la un moment dat i-am amintit colegului meu de ea. El s-a uitat la mine năuc, surprins, şi mi-a spus că nu mi-a povestit niciodată aşa ceva, că poate mi s-a părut, că era o născocire de-a mea. Năucă am rămas şi eu. Imaginația mea e limitată. Nici vorbă să mi se nască în cap o asemenea poveste.

O istorie întortocheată şi atât de tristă

Unele întâmplări pe care le afli rămân cu o aură de mister, dându-ți un sentiment de neputință şi de adâncă dezolare. Este şi cazul unei poveşti în care am fost implicată şi care mi-a lăsat această senzație de lucru neîmplinit pe vecie.

Un tânăr inginer, cu un serviciu bun şi oarecum bine situat, s-a îndrăgostit de o fată mai tânără decât el. Era naivă, dornică de iubire, fericită, convinsă că viața ei va fi frumoasă. El o iubea. Ea îl iubea. După ce au hotărât să se căsătorească, ea s-a mutat la el acasă. El locuia doar cu mama lui. Tatăl cred că murise.

În casă erau doar ei trei: fata, soțul ei şi mama lui. Fata urma o şcoală postliceală pentru a deveni asistentă medicală. Îi plăcea ce făcea şi spera ca după absolvire să-şi găsească un serviciu.

După nu mult timp de la căsătorie, viața ei a luat-o razna.

Dimineața, când el pleca grăbit la serviciu, ea mai rămânea puțin în pat. După aceea trebuia să plece la şcoală. Era frumoasă, tânără, plină de bucurie, de viață, iar soțul o răsfăța şi-i arăta toată dragostea lui. Păreau fericiți, şi chiar erau.

Dar, aşa cum am spus, mintea ei a luat-o razna. Culmea e că el nu observa şi nici ea nu-i spunea ce se întâmpla în fiecare dimineață când el o părăsea, lăsând-o în patul călduț. Nu avea curajul să-i spună şi era convinsă că el nu o va crede câtuşi de puțin.

Într-o zi, când el s-a dus la serviciu, mama lui, care de obicei le arăta amândurora iubire şi multă tandrețe, a aşteptat ca el să închidă uşa şi apoi s-a strecurat în

patul nurorii sale. La început, tânăra, care aţipise din nou după plecarea soţului, nu a realizat cine o mângâia cu atâta pasiune, nu şi-a dat seama că gesturile lente şi subversive erau ale altcuiva. În mintea ei, soţul se afla încă lângă ea. Însă doar în mintea ei. Foarte repede şi-a dat seama că mângâierile nu semănau cu cele ale bărbatului iubit, că atingerea pe care o simţea nu-i era cunoscută, n-o ştia, aşa că, alunecând spre trezire, a realizat că aceea care o mângâia şi-i atingea tandru pielea, cu degete tremurând de plăcere, nu era altcineva decât mama propriului ei soţ. O femeie pe care o considerase aproape ca o mamă, care-şi arătase iubirea faţă de ea, acceptarea totală a rolului ei de soţie a fiului său. Soacra nu-i pusese încrederea la îndoială, dar faptul că nu a avut tăria să-i destăinuiască povestea soţului ei a făcut-o să se simtă complice la un păcat, la ceva murdar, de neînţeles. Sigur nu gândea prea adânc, sigur nu vedea în purtarea soacrei o insinuare nesănătoasă în relaţia cu soţul ei, sigur nu bănuia că acea femeie are fantasma unei prelungiri a ei, ca şi când frustrarea de a-şi vedea fiul ataşat de altcineva, iubind o altă femeie, ar fi produs o deviaţie şi nu ar mai fi înţeles ce înseamnă o mamă şi ce înseamnă o soţie. Să fi fost o tulburare de identitate, un furt din partea acelei femei, o imposibilitate de a înţelege schimbarea din viaţa fiului ei? Poate era cu totul altceva. Poate că vroia să vadă, să înţeleagă ce simte fiul ei în relaţia fizică cu soţia lui? Poate că dorea să-i copieze gesturile?

Psihologii vorbesc despre incesturi psihologice, despre faptul că nu numai sângele creează interdicţii, ci şi apropierile între persoane cu sânge diferit, dar cu destine apropiate.

La început, apropierea femeii i-a produs tinerei soţii o reacţie de înţepenire. Se simţea paralizată, aşteptând

parcă ceva, ceva neplăcut. Ca o amenințare. Trăia ceva necunoscut, negândit. Mintea, probabil, se încurca în gânduri frânte. Femeia, mama soțului ei, care i se strecura pe furiş în pat îi susura la ureche vorbe de iubire, îi şoptea tainic vorbe de admirație şi laude la adresa corpului ei, a sânilor ei, încercând s-o facă să răspundă gesturilor ei, invitând-o în tăcere să-i devină complice. Exaltată şi abilă. Dar tânăra soție nu a putut face acest lucru. Nu a încurajat-o, dar nici nu i-a respins gesturile insistente. Se simțea prinsă într-o plasă de păianjen, din care nu ştia cum să iasă. S-a instalat într-o ambiguitate care o speria, dar care nu o făcea să aibă reacții clare, ferme. Dimpotrivă, dându-şi seama că soțul ei nu o va crede niciodată, a hotărât să facă un copil. Cu multă răbdare a reuşit să evite sau să amâne aceste vizite erotice matinale ale soacrei, să ridice o barieră, un obstacol în calea ei. A născut un copil, un băiat. Soțul ei era fericit şi total naiv. Habar nu avea ce se petrecea în patul lui după ce pleca dimineața la muncă. Pentru că tânăra lui soție nu era prea ocupată, el începuse să-i ceară să facă unele treburi în casă, oarecum uimit că ea nu se mai implica în viața de familie ca la început. Era cam absentă. El devenise chiar puțin pretențios, dar ea nu-i spunea nimic. Când venise în acea familie, se arătase foarte ataşată, bucuroasă că nu sunt singuri, îi plăcea să se trezească dimineața după el, să bea cafea cu mama lui, crezând că aşa era bine şi aşa îi şi plăcea. Totul până când mama lui a început să-i arate o iubire nefirească.

Faptul că a observat la soția lui o stare ciudată l-a făcut să devină agresiv, să o urmărească în casă, să vadă cum se comportă şi chiar să o determine să fie ca înainte. I se părea că este absentă şi a crezut că trebuie

să fie mai viril, mai puternic, mai bărbat. A început s-o violeze.

Situația tinerei a devenit insuportabilă şi ea a cerut divorțul. Pentru că el avea o situație materială mai bună, iar ea vroia cu orice preț să-l părăsească, băiețelul a rămas la tatăl său. Ea era disperată.

De aici, viețile lor s-au separat. El creştea copilul, iar ea a făcut eforturi să-şi găsească de lucru şi o locuință. Părea că viața i-a despărțit definitiv. Ea era tânără şi frumoasă, şi un alt bărbat a reuşit să intre în viața ei. Dorind să-şi refacă viața, s-o ia de la capăt, tânăra s-a ataşat de el, îl iubea şi dorea să întemeieze o nouă familie cu el. Nu a durat mult până când a rămas însărcinată şi a născut două fetițe gemene. El i-a promis că se vor căsători şi îşi vor căuta o locuință, dar a rugat-o ca, până atunci, să lase fetițele la casa de copii. Încrezătoare, ea a acceptat. Este adevărat că îi era greu să le crească, avea doar o garsonieră şi pe nimeni care să o ajute. Timpul trecea şi ea începuse să aibă bănuiala că el, bărbatul pe care-l iubea şi pe care-l crezuse loial, nu se grăbea deloc să facă ceea ce îi promisese. O lăsa din ce în ce mai mult singură şi părea agasat de nerăbdarea ei de a fi alături de copii.

Atunci a început să ia antidepresive, sedative pentru a-şi alina tristețea şi suferința provocate de despărțirea de cele două fetițe. Într-un weekend a luat o doză mai mare şi a leşinat în chicinetă. Pentru că a stat mult timp inconştientă pe ciment, a făcut pneumonie, iar complicațiile ulterioare i-au provocat moartea. Fetițele au rămas la casa de copii.

Să vedem însă ce a făcut fostul ei soț. S-a recăsătorit, şi soția lui l-a crescut pe acel băieţaş cu mult devotament, nespunându-i nimic despre mama lui.

În acest moment, în această poveste de viață își face apariția un cuplu, doi cunoscuți ai mei, încă tineri, care doreau să adopte un copil. Ea era o femeie foarte originală, interesantă, cu frustrări materne; soțul ei era puțin mai în vârstă decât ea.

Aflând despre cele două fetițe rămase orfane și cu siguranță părăsite de tatăl lor, le-am spus să meargă la casa de copii să le vadă. Ea s-a dus singură prima dată, foarte curioasă și optimistă. A revenit, apoi, împreună cu bărbatul ei. Am așteptat cu nerăbdare un semn de la ea, voiam să-i aud părerea și dacă s-au hotărât să le adopte. Spre tristețea mea și a lor, lucrurile nu s-au aranjat așa cum am fi dorit noi.

Ea se dusese mai întâi să vadă fetițele singură, după cum am spus. Nu-mi telefonase pentru că era nesigură, nehotărâtă. Mi-a spus însă că după ce a fost și cu partenerul ei și au stat un timp acolo ca să le urmărească, să le observe, să vadă cum se comportă ele, au decis că fetițele erau foarte diferite. Una era foarte activă, se cățăra pe marginea pătuțului, zâmbea, întindea mâinile ca să fie luată în brațe, parcă dorind să se apropie de ei. Era o fetiță vioaie și foarte drăguță. Parcă ghicea că trebuie să lupte pentru viitorul ei. Sora ei, în schimb, era flască, de parcă ar fi fost adormită, nu manifesta niciun fel de interes față de nimeni, nu se mișca decât foarte lent. Părea absentă la tot ce o înconjura. Pe cât de mult se străduia prima dintre fetițe să fie dorită, luată de acolo, pe atât de inertă și de indiferentă era a doua. Cei de la casa de copii au spus că așa erau ele de când le adusese mama lor. Răspunsul celor doi era categoric: „Nu putem să luăm o singură fetiță, nu le putem despărți; dar nici nu putem să le luăm pe amândouă, pentru că una dintre ele are sigur probleme psihice”. Bineînțeles, puteau spera că, dacă le-

ar fi adoptat, dacă le-ar fi crescut cu multă atenție, cu iubire, cu efort pentru a recupera izolarea în care trăiau, fetița cea liniştită avea să devină mai vioaie. Dar, în acelaşi timp, ştiau că felul în care ea se purta se putea datora unor deficiențe, poate autismului sau unui handicap. Au plecat resemnați de acolo şi la telefon mi-au spus că au renunțat la ambele fetițe.

Am aflat mai târziu că fetița inertă a murit după puțin timp. Pe cealaltă a adoptat-o cineva. Nu ştiu cine. Nici prietena mea care a vrut să le adopte şi nici soțul ei nu mai sunt acum în viață, iar aventura lor, încercarea de a adopta copii, a fost uitată.

Povestea aceasta s-a întâmplat demult. Revin la cealaltă parte a ei. După cum am spus, mama acestor fetițe, care murise, avusese un băiețel. El a fost crescut de a doua soție a tatălui său. Nu i s-a spus nimic. A crescut, tatăl lui a murit, mama vitregă, iubitoare, trăieşte, iar băiețelul, devenit între timp adult, trăieşte undeva în străinătate. Din câte am auzit, a aflat că avea o mamă naturală care a murit când el era mic. În mod sigur nu ştie că are o soră undeva. Mama lui vitregă nu a dorit să împartă iubirea băiatului cu altcineva, aşa că nu i-a spus despre această fetiță. Sigur nici nu a văzut-o vreodată.

Mă întreb unde este această fetiță, care acum trebuie să fie o femeie, care poate nu ştie că a avut o soră geamănă şi că are un frate în altă parte a lumii. Cred că niciunul dintre ei nu va şti despre celălalt pentru că iubirea nu se împarte, fiindcă eu cred că suntem atât de nesiguri, atât de dornici de dragoste, încât nu vrem ca altcineva să se aşeze lângă noi la „masa iubirii", suntem egoişti sau speriați că cineva ne va fura iubirea. Credem că doar noi trebuie să o avem.

Mă întreb şi dacă enigmele vieții trebuie dezvăluite sau nu. Este oare necesar? Complicațiile aduse de dezvăluire sunt chiar dorite de cei ce află asemenea adevăruri? Oare nu este bine să nu ştim unele lucruri care ne-ar complica viața, care ne-ar arunca într-o lume plină de întrebări, de îndoieli, dar şi de neştiință sau de neînțelegere, de supoziții, de gânduri neterminate, rămase în ambiguități, neajungând la tihnă? Şi mă mai întreb: cum este să ştii anumite lucruri şi să nu le spui, să pleci în neființă nespunându-le?

Toate aceste gânduri mi-au revenit, odată cu povestea noastră, pur şi simplu recitind o nuvelă scrisă de Mateiu I. Caragiale, cu un titlu frumos, *Sub pecetea tainei*. Există un motto al lui Alfred Dumaine: „Secretul mizeriei fiziologice nu este totdeauna păstrat".

Gândindu-mă dacă mottoul se referă la o certitudine, mi-am adus aminte de această istorie care contrazice evident respectiva afirmație. Mai mult chiar, în scrierea lui Mateiu I. Caragiale, personajul principal, un fost polițist care povesteşte cu ce enigme s-a întâlnit în viața lui, îşi mărturiseşte trista certitudine. Unele lucruri rămân ca taine aşa cum ceva scris este închis într-un plic pe care nimeni nu mai poate să-l deschidă. „Tainelor – spune acest personaj – le-a fost dat să nu fie înmormântate odată cu mine", pur şi simplu pentru că le-a povestit celuilalt personaj al nuvelei. Dar ele rămân taine. Ascultătorul le ascultă doar. Ele rămân taine. Ele există.

Deşi scrierea lui Mateiu I. Caragiale este neterminată, se încheie cu ceva uluitor de frumos şi atât de adevărat, tulburător de adevărat: „Peste toată această pâclă roşie se lasă grea o perdea neagră. Dacă mai sunt pe lume, ce s-au făcut ea şi el nu ştiu şi nu se va afla,

cred, niciodată. Sunt lucruri ticluite să rămână pentru totdeauna – de veci – sub pecetea tainei”.

Trăim într-o lume în care există „spus” şi „nespus”. Fiecare are lumea lui de „spus” şi „nespus”. De taine şi netaine.

Femeia neînduplecată

Ungherele sufletului, straturile mai întunecate, mai obscure ale firii sunt singurele locuri din lume în care putem surprinde realul în faptul constituirii sale.

William James

Dacă ochilor noştri trupeşti le-ar fi dat să privească în conştiința celuilalt, am judeca mult mai bine un om după ceea ce visează decât după ceea ce gândeşte.

Victor Hugo

Gândul la o femeie neînduplecată, despre care vreau să scriu, mi-a venit citind cuvintele unui mare scriitor, Eugene O'Neill. El spunea aşa: „Viaţa cu adevărat trăită este în trecut sau în viitor – prezentul este un interludiu... un straniu interludiu în care recurgem la trecut sau la viitor ca să ne slujească drept mărturie că trăim".

Femeia neînduplecată a venit să mă vadă şi i-am spus vorbele de mai sus, încercând s-o fac să înţeleagă că neînduplecarea ei seamănă cu împiedicarea în ceva care te face să nu mai fii ca înainte, să te împiedici şi să nu te mai poţi ridica. Adică să rămâi prăbuşit la pământ.

Sigur a înţeles. E foarte deşteaptă. Dar, ca să înţelegeţi starea ei, trebuie să spun cum a ajuns să fie neînduplecată, deşi susţine cu tărie că nu doreşte acest lucru, dar că nu are încotro. Nimic nu-i schimbă neînduplecarea, iar mintea ei este măcinată de imagini vechi, de trăiri vechi, de amintiri.

Despre ea am scris în *Rendez-vous cu lumea*, pentru că întâlnirea cu ea m-a făcut să trăiesc, aşa cum am scris, „situaţii imposibile şi neputinţa psihologului". Adică neputinţa mea.

I-am dat numele Dana, deşi n-o cheamă aşa. Dar ce contează?

Pe Dana, aşadar, o cunosc de ceva vreme. Am scris despre ea şi despre istoria ei personală, despre suferinţa ei de a trăi alături de un bărbat care după 17-18 ani de căsătorie – aveau şi o fată de 15 ani atunci – şi-a luat lumea în cap şi i-a spus că doreşte să divorţeze. Sigur, fără urmă de ezitare.

Timpul petrecut împreună trecuse până atunci fără probleme deosebite, viaţa era tihnită, copilul creştea, iar

ea nu se gândea prea mult la ce-i oferea viața. Adică la relația cu soțul ei, care îi reproşa adesea ataşamentul față de părinți, față de sora ei, faptul că timpul liber, weekendurile se petreceau la părinții ei, devenind o rutină care lui îi displăcea. O învinovățea de o dependență nesănătoasă față de familia ei, ca şi cum ea nu şi-ar fi trăit propria viață cu prea mult interes, ci cu o detaşare care pe el îl deranja. Îi făcea toate aceste reproşuri, dar ea continua să trăiască fără a ține seama prea mult de nemulțumirea lui.

Şi s-a întâmplat ceva neaşteptat, care i-a zăpăcit pe toți. Bărbatul ei s-a înamorat de o femeie cu totul opusă ei. O femeie cu o viață tumultuoasă, cu relații, mondenă şi extravertită, doritoare de distracții, de vacanțe. Probabil că acest contrast l-a fascinat pe el, l-a făcut să iasă din rutina şi plictiseala conjugală, din monotonia vieții din propria familie.

Dana a acceptat divorțul, nu a avut ce face şi a înțeles cu multă suferință că fiica ei dorea să rămână cu tatăl ei, departe de ea. El i-a spus că în viitor poate vor reveni la vechea lor relație. Ea n-a crezut, a considerat că sunt vorbe spuse în vânt, dar, după cum veți vedea, aşa s-a întâmplat.

Două defecte îşi atribuie Dana. Unul este că nu se putea abține să cotrobăiască în lucrurile lui, în buzunarele lui, în toate locurile în care credea că ar găsi ceva despre relația lui cu acea femeie. Şi a găsit, dar el a făcut-o să se simtă umilă, băgăcioasă, curioasă. La ce îi folosea această curiozitate bolnăvicioasă? A găsit casete cu vacanțele lui în străinătate împreună cu cealaltă femeie, dar şi cu fiica ei, căreia nu-i iartă complicitatea. Nu-i iartă că a trăit veselă, fericită, departe de ea şi în compania unei femei care, după Dana, i-a distrus liniştea.

Ce a văzut pe casete a uimit-o. El era fericit, ea, iubita lui, era la rândul ei foarte fericită, râdeau, se îmbrățișau, mergeau pe străzi îmbrățișați, dimineața, în pensiuni sau hoteluri, se alintau, se bucurau de atingeri, de îmbrățișări, ca şi când începea o nouă zi plină de bucurii. Şi vorbele lor, intimitatea lor o făceau pe Dana să vadă cât de fericit era bărbatul ei lângă acea femeie.

Ea îl mângâia şi-i zicea „Iubi”. Ziua se petrecea într-o cavalcadă de gesturi intime şi de „Iubi-uri” nesfârşite.

Partea administrativă a vieții Danei s-a complicat. Nu putea să caute o altă locuință. Nu vroia schimbarea. Aşa că s-a îndatorat cumplit şi i-a plătit o sumă mare de bani ca să plece el. Şi a plecat, s-a implicat în construirea unei locuințe. Vacanțele au continuat. Dar după una dintre ele, petrecută tot în străinătate, el s-a întors la Dana.

Nimeni nu spune nimic despre această schimbare. Fiica nu vorbeşte, iar el nici atât. Ce s-a întâmplat nu ştie decât el – poate şi fiica lor. Iar Dana nu vorbeşte cu fiica ei despre trecut.

A trecut un an de la întoarcerea lui. Dana lucrează la aceeaşi multinațională şi se întoarce acasă epuizată. El este cel care, având o slujbă mai puțin acaparatoare, se ocupă de casă, de aprovizionare, de aranjatul mesei, de treburile zilnice. Ea doar la sfârşitul săptămânii merge uneori la cumpărături, dar, de multe ori, obişnuieşte să doarmă ca să-şi revină. Uneori citeşte. „Mă simt de parcă aş fi în comă”, mi-a spus ea nu demult, când a venit să mă vadă. Anul acesta am aflat de la ea, foarte vag, că viața a redevenit cum era înainte să apară femeia care-i sucise capul bărbatului ei. De ce s-a despărțit de acea femeie este o enigmă pentru Dana.

Lumea, inclusiv familia ei, părinții, a înțeles că ceea ce s-a petrecut a fost doar un accident minor, din

moment ce el s-a întors acasă. Dar ce crede Dana? Că părinții au trădat-o, că sunt liniştiți şi se poartă cu bărbatul ei ca şi cum nimic nu s-a întâmplat, acum că ritualul vizitelor a fost reluat. Că a intrat din nou în rândul lumii: ai slujbă, ai bărbat, ai copil, ai casă... Viața merge mai departe.

Viața lor intimă este tot o rutină, iar el simte că ea nu mai este prezentă cu sufletul în patul conjugal. Că mintea ei rătăceşte separată de corp. Că ea nu participă la plăcerile care el se aşteaptă să fie împărtăşite de amândoi. Şi atunci îi face reproşuri, pare mai puțin dispus să facă treabă în casă, să spele vasele, să facă muncile domestice.

Ea, când intră în pat, simte că mintea scormoneşte trecutul nu foarte îndepărtat, acea parte a vieții lui în care ea era absentă, iar locul ei, un loc mult mai fericit, era ocupat de altă femeie. Memoria ei este cumplit de vie. Imaginile de pe casete apar ca şi cum ar fi reale. Ea, cealaltă femeie, despletită, îmbrăcată lejer sau chiar coborând din pat, înconjurată de lucruri care țin de viața privată, haine aruncate, o ceaşcă de cafea abia începută, peria de păr lăsată undeva, lângă un prosop, bagaje desfăcute neglijent, toate aceste imagini se perindă prin fața ochilor minții Danei şi o fac să fie în altă lume, lângă cei doi iubiți, scotocind în jurul lor, pentru a găsi detaliile vieții în doi.

Dacă revin la vorbele lui Eugene O'Neill, aş spune că pentru Dana trecutul, viața până la apariția femeii care l-a făcut pe bărbatul ei să iasă din rutina conjugală, a devenit un spațiu larg al întrebărilor. De ce s-a căsătorit cu el? Oare l-a iubit? Dana crede că nu. Dar oare ştia ce este iubirea sau s-a luat după toată lumea care urmează drumul linear al vieții, cu evenimente ce țin de vârstă, de trecerea anilor?

Nici nu are viziunea lor îmbătrânind împreună. Se întreabă chiar ce au ei în comun. De ce stau împreună? De ce nimic, nici chiar copilul, nu-i leagă? De ce nu pot sta cu coatele sprijinite pe masă, sporovăind despre ei, despre lume, despre viaţă? De ce nu simte niciodată plăcerea unor trăiri în doi? Nici în trecut n-a fost, dar parcă nu-şi dădea prea bine seama. Acum vede, acum ştie că el „vrea la bloc”, ea vrea „la curte”, ea vrea să hălăduiască în natură, el vrea la terase, să se uite la oameni, ea vrea să citească, el vrea să se uite la televizor. Şi câte şi mai câte diferenţe pe care acum le sesizează. Sau poate că până la despărţirea lor nu le vedea şi despărţirea a făcut-o să le vadă.

Criza ei interioară, provocată de faptul că a fost înşelată de bărbatul de lângă ea, a ameninţat ordinea aparentă în care ea credea că trăieşte. Aşa era viaţa lor înainte ca el să ceară divorţul.

Dar ce se va întâmpla când vor rămâne doar ei doi? Ce se va întâmpla când fiica lor îşi va lua zborul, când va dori libertatea? Nici nu-şi poate imagina acest lucru.

Dana zace, spunând că şi-ar dori ca el să-i spună pur şi simplu: „Am fost un măgar, sunt vinovat, am revenit la tine pentru că pe tine te iubesc”. Dar ştie că el nu va spune niciodată aşa ceva şi se întreabă: chiar dacă ar spune-o, ce valoare mai au vorbele rostite prea târziu?

Rămâne misterul, faptul că nu ştie adevărul. De ce s-a întors? A fost părăsit? Cealaltă i-a dat papucii? A găsit un alt fraier, dispus să vadă viaţa ca pe o aventură, aşa cum părea s-o vadă ea?

Lumea ar spune că lupta dintre Dana şi bărbatul ei a fost câştigată de ea. Doar s-a întors acasă! Dar Dana crede ea este cea care a pierdut. Prezentul este pentru ea un interludiu în care recurge la trecut neînduplecată, însingurată şi deloc încrezătoare că viaţa ei se va

schimba, că se va bucura de atingerea cuiva, de prezența cuiva.

Se spune că amintirea își permite anumite libertăți. Dana lasă unele detalii la o parte și le exagerează pe altele, potrivit sentimentului de valoare, de importanță a întâmplărilor sau obiectelor pe care le atinge. Așa își justifica, nemulțumită, stările de reproș, de scormonire a trecutului, pentru a-l face pe el să se simtă vinovat, să spună ceva. Dar „el tace, iar eu sunt caută", recunoaște ea, scârbită de reacțiile pe care le avea când îl vedea.

Făcându-și bilanțul, Dana susține cu tărie că stările ei de plăcere au fost mereu solitare: cititul unei cărți, plimbatul singură printre ruine, într-o excursie cu el, după întoarcerea lui, momentele petrecute în singurătate și dormind și alte clipe când era mulțumită de viață. Dar singură.

A avut un moment de înălțare în cursul divorțului. Devenise mai autonomă, mai încrezătoare, se gândea că e mai bine singură decât cu cineva care n-o face să se simtă vie, mai dornică de o schimbare în viața ei. Își aminteşte acum, cu regret, de acel timp. Dar el a trecut și ceva a împiedicat-o să meargă mai departe. A intrat într-o lume mai săracă, într-un timp mai băltos decât cel la care nu se gândise prea mult până când nu apăruse acea femeie.

Găseşte o singură explicație: „N-am curaj! Oare de ce toate, la mine, trec prin cap? Oare de ce nu mă pot purta ca atâtea femei care spun «Iubi», își mângâie bărbatul, par atât de drăgălaşe, de atente, de iubitoare?".

Desigur, o mulțime de femei au pățit ce a pățit Dana. Unele s-au despărțit de bărbații respectivi, altele au continuat să trăiască alături de ei. Unele zic că i-au iertat, altele zic că nu. Dar de ce există atâta tăcere și o

viață ca de stafii ale trecutului şi nu există un moment în care stai cu coatele pe masă pentru a vorbi şi pentru a redefini o situație, pentru că ceva s-a schimbat, pentru că uitarea nu este un gest voluntar şi nimic nu se şterge cu buretele ca şi când nu s-ar fi întâmplat? Un nou capitol în viața în doi trebuie scris. Iar scriitura are doi autori. Se face în doi.

M-am mai gândit şi la alte cupluri care trăiesc, pare-se, liniştit. Şi mi-am zis că atunci când o femeie şi un bărbat fac copii, nu contează câți, viața se desfăşoară diferit. Unii uită că sunt femeie şi bărbat şi devin mamă şi tată, iar viața lor se derulează având în centrul ei copiii. Progeniturile devin tema zilnică a vieții. Au subiecte de discuție: jucării, mâncare, lecții, colegii de şcoală ai copiilor, haine, vacanțe şi câte şi mai câte. Cineva îmi spunea mai demult: „Odată cu un copil, o lume întreagă îți invadează viața". Şi aşa şi este.

Femeia şi bărbatul, devenind părinți, dispar în ceață. Trăiesc bine, viața lor curge, totul este legat de copii. Pe măsură ce aceştia cresc, viața lor se schimbă, dictată însă doar de creşterea copiilor.

Dar uneori nu se întâmplă aşa. Ca în situația Danei. Ea era şi este mamă, el însă a rămas şi bărbat. Adormit multă vreme, dar bărbat, şi atunci când o femeie a trezit bărbatul din el, a fugit şi a urmat-o, atras de versiunea lui masculină care dormise multă vreme. Poate că, atunci când o mamă trăieşte cu un bărbat adormit sau un tată trăieşte cu o femeie adormită, lucrurile nu se pot desfăşura calm, ca atunci când ambii părinți au uitat sau nu mai sunt femeie şi bărbat. Când moare „doi-ul" şi este înlocuit de „trei" sau „patru", trebuie să vedem dacă nu cumva, prin cine ştie ce întâmplare, adesea neaşteptată, unul dintre cei doi o ia razna, căutând să-şi satisfacă eul adormit.

Totuşi, această tentativă de categorizare mi se pare searbădă. Sunt atât de multe situaţii complicate, diferite, care parcă se aseamănă şi parcă nu au nimic în comun.

Revin însă la Dana. Când ne-am văzut, am vrut s-o fac să înţeleagă că, dacă am obţine tot ceea ce credem că dorim, chiar dacă dorim cu adevărat acele lucruri, viaţa n-ar mai prezenta niciun fel de probleme, nici mistere, nici confuzii şi, până la urmă, nu ar avea niciun sens. Aşa e viaţa, plină de probleme. De bâjbâieli lumeşti. Ea are ceva mobil în ea, ceva ce se mişcă, aşa cum, dacă arunci ceva într-un râu, râul duce obiectul pe care l-ai aruncat.

M-am simţit, din nou, neputincioasă când a plecat ea, deşi nu i-am arătat neputinţa mea. Ba chiar am vrut s-o ascund.

De Crăciun am primit un e-mail cu un brad făcut din cuvinte scrise sub forma unor îndemnuri, a unor sfaturi. Primul cuvânt din vârful bradului era „iartă”, al doilea era „iubeşte”. Baza bradului era formată din aceleaşi cuvinte, dar inversate. Primul era „iubeşte”, iar al doilea, „iartă”. I-am trimis Danei bradul acela şi am adăugat minunatul cântec al lui Edith Piaf „Non, je ne regrette rien”, sugerându-i să se gândească la finalul lui:

Non, rien de rien,
Non, je ne regrette rien,
Ni le bien qu’on m’a fait,
Ni le mal. Tout ça m’est bien égale.

Dar, mai ales, să nu uite ceea ce spune Edith Piaf când cântă triumfător de viu:

Car ma vie, car mes joies
Aujourd'hui, ça commence avec toi.

Plec de la zero, asta e bucuria din cântec. Nu contează cum, dar treci peste ceea ce a fost.

Dana trebuie să se împace sau să se despartă. Dar cred că mai degrabă s-ar împăca, încercând să evadeze din dialogul distrugător cu ea însăşi. Acesta pare să fie gândul ei legat de anul ce vine.

Şi totuşi, gândurile repetitive, ce s-au aşezat în nişte tipare mecanice, şi le recunoaşte şi se teme de ele. Şi mai ştie că vanitatea atât de dureros rănită o împinge să facă prostii. Deşi i-am spus că nu va putea şterge experiența lucrului îngrozitor care i s-a întâmplat şi că nu se va vindeca niciodată complet – ah, uitarea totală rareori este posibilă! –, ea m-a privit plină de neîncredere. Singurul lucru care părea că o poate alina era faptul că va mai uita, că se va gândi, poate, la acea poveste în fiecare zi, dar nu toată ziua. Nu este oare un lucru bun?

Dana nu s-a gândit cât de ciudat netezise căsnicia ei timpul, cum îl comprimase, ascunzându-i scurgerea. Parcă la ea se referă Adam Ross, un scriitor american preocupat de problema căsniciei, când scrie: „Trecutul şi prezentul se suprapuneau, prim-planul devenea fundal şi invers, până ce noul ajungea la fel ca vechiul, iar trecutul devenea imposibil de nou şi straniu". Iubita soțului a apărut pentru ca Dana să-şi vadă trecutul.

Acelaşi scriitor sugerează ce ar trebui să facă Dana: să vadă „miezul negru din inima angajamentului conjugal şi momentele unei căsnicii în care trebuie să economiseşti iertarea şi intimitatea". Poate că el sau Edith Piaf ar ajuta-o, am sperat eu, în neputința mea.

Întâlniri ciudate

Psihicul este un material ciudat, zise el, care îşi are propriile căi de a se reechilibra. Îşi caută automat avantajele, consolările. Este aproape în totalitate o problemă de mecanică...

Iris Murdoch

Am povestit că, foarte tânără fiind, am plecat cu o bursă în Statele Unite. Nu amintesc decât că a fost pur şi simplu un noroc, nu aveam pile şi nici nu credeam că voi reuşi la acel concurs pentru bursă.

În State am întâlnit români. Pe unii îi cunoscusem foarte vag acasă, la Bucureşti, pe alţii i-am întâlnit absolut întâmplător acolo. Aproape toţi mă sfătuiau să nu mă mai întorc în ţară. Aproape toţi se descurcau bine acolo şi nu părea să le fie foarte dor de ţară. Se gândeau mai degrabă la rude, la cât de greu o duc ele şi la cât de bine o duc ei.

Odată, cineva, nu mai ştiu cine, mi-a spus că un cuplu de români în vârstă doreşte să mă invite la masă. Am acceptat, iar domnul mi-a telefonat. Ţin minte şi acum cum îl chema. Nu numele mic, ci cel de familie: Teodorescu-Făget. Mi-a telefonat şi mi-a explicat cum să

ajung, ce autobuz să iau; mi-a spus că mă va aştepta în staţia unde trebuia să cobor.

Era un domn de vreo 70 de ani. Locuia cu soţia într-un apartament nu prea mare, într-un bloc vechi. Nu păreau bogaţi. Când am intrat, am crezut că mă aflu undeva în provincie, în România. La Caracal, sau la Focşani, sau oriunde altundeva. Mă întrebam de unde luaseră mobila aceea, inexistentă în casele americanilor la care fusesem în vizită. Aveau şi un fel de scrin pe care se odihnea un macrame bine apretat. Aveau pernuţe pe o canapea şi, evident, masa de sufragerie se afla în mijlocul camerei.

Soţia lui era o femeie liniştită şi foarte amabilă. Mi-a spus că bucuria lor este să mănânce mâncare românească, făcută de ea, împreună cu cineva din România. De data asta eram eu. Era iarnă şi pusese pe masă cârnaţi, fasole bătută, murături, friptură, iar la sfârşit, ca desert, alesese să facă clătite cu dulceaţă de vişine.

Pe el l-am văzut la un moment dat foarte agitat, căutând ceva. Vroia să pună muzică. A pus Maria Tănase şi apoi romanţe. Mai mult Maria Tănase. Asculta cu o plăcere imensă, iar eu, aruncând o privire către locul de unde-şi lua discurile, am văzut un şir întreg. Multe. Foarte multe, şi cred că toate erau româneşti.

Nu am vorbit deloc despre politică. Am vorbit despre mâncare şi despre muzică. El mi-a spus, amuzat şi binedispus, că la telefon îşi pronunţă numele „Siodorescu Feghit”, pentru că aşa sună numele lui americăneşte.

La un moment dat s-a lăsat tăcerea. M-am uitat la ei, erau transpuşi în muzica şi cuvintele Mariei Tănase. Iar eu eram, pe viu, o prelungire a Mariei Tănase. De la început mi-au spus că sunt olteni. După un timp, mi-am

zis că trebuie să-i las şi le-am mulţumit pentru invitaţie şi mâncarea delicioasă. Aveau expresia unor părinţi care-şi iau la revedere de la fiica lor. Am fost sigură că le-am plăcut.

La plecare, el mi-a spus că nu mă lasă de capul meu şi că mă însoţeşte până la staţia de autobuz. Aşa a făcut. Am plecat de la ei îngândurată, dar nu foarte impresionată de soarta lor de oameni singuri în America. Aveam acea uşoară indiferenţă pe care o au tinerii.

Când am ajuns acasă, am găsit în buzunarul paltonului 10 dolari.

Nu-i uit pe aceşti oameni, sigur nu mai trăiesc, dar plăcerea că eu stau cu ei, că nu sunt singuri, am simţit-o. Până la urmă, mi-am zis eu, am făcut o faptă bună.

Am fost şi la alţi români. Cu totul diferiţi. „Apucau" tot ce le oferea America şi nu le dădea România, mi-au ţinut o pledoarie împotriva întoarcerii în ţară. Replica lor, repetată frecvent pentru a mă convinge, era: „Ai carne acolo? N-ai de unde cumpăra".

La fel ca şi cei doi vârstnici, aveau multă mâncare românească. Era o familie întreagă. Doi, încă tineri, reuşiseră să-şi aducă mama, un frate şi pe soţia acestuia. Mama gazdei m-a întrebat dacă mi-a plăcut fasolea. Mi-a spus cu mândrie că a pus deasupra şi ceapă prăjită, aşa cum este tradiţia. Totul era bun. Ea nu ştia deloc engleză şi, evident, vorbeam doar româneşte. Dar faptul că nu ştia limba îi era indiferent, ea se simţea bine cu familia ei, nu o interesa altceva. Am ezitat mult dacă s-o întreb, căci era de peste un an acolo, cum face cumpărături, cum se descurcă. Ea, senină şi zglobie, mi-a spus că arată cu degetul ce vrea şi spune doar câteva vorbe. „Ce vorbe?", am întrebat-o. Mi-a răspuns veselă: „Eu spun «zis oană şi zis oană»". Toţi râdeau fericiţi. „Şi dacă vine cineva acasă ce faceţi?",

am întrebat-o eu. Mi-a răspuns la fel de veselă: „Zic la cineva din casă ringu belu”.

M-am uitat în jurul meu. În casă erau covoare româneşti, ştergare româneşti pe pereți şi masa mare pusă în mijlocul camerei.

Am plecat îngândurată. Ce diferiți sunt românii de aici, mi-am zis. Dar diferența mare am văzut-o mai târziu. Nu la New York, ci la Los Angeles.

O româncă m-a invitat să bem o cafea şi, poate, şi altceva cu o prietenă a ei. M-am dus. Prietena ne aştepta la o masă. Vroia companie, mi s-a spus. Era în divorț şi nu-i plăcea să stea singură. Era o femeie de vârstă mijlocie, proaspăt coafată, îmbrăcată bine, foarte banal de altfel, dar se vedea că are bani. După ce a venit cafeaua, a devenit agitată, nervoasă şi a început să-şi înjure soțul, tot român, încurcat cu o junică, despre care ea spunea că-i toca banii. Era pusă pe fapte mari. Învrăjbită. „Îl voi distruge pe nemernicul ăsta! Vedeți ce perle frumoase am. Scumpe. Dar el, nenorocitul, crede că cu perlele astea mă face să accept divorțul. Nici vorbă, o să-l sug de bani. Să vadă ce porc este, că mă lasă pentru o japiță tânără!” Văzând-o atât de răzbunătoare, i-am spus că există o expresie românească pentru cei care sunt răi sau înrăiți: „rău de rupe lanțul”. S-a uitat la mine şi după câteva secunde mi-a răspuns: „El a rupt lanțul, nu eu”. Se referea la căsătorie.

Perlele erau frumoase, îți atrăgeau privirea, se vedea că nu erau false. Am pălăvrăgit puțin, eu eram pe dinafară, în plus părea că nu prea îmi dau seama ce înseamnă în America să divorțezi, să-ți părăseşti nevasta pentru un capriciu, cum susținea femeia cu perle minunate.

Culmea a fost că după o vreme cineva a insistat să merg la o petrecere dată de soțul acelei femei. El era

bogat, chiar foarte bogat. Închiria terenuri de tenis, avea o proprietate foarte mare, avea relații în lumea bună şi prieteni înnebuniți după tenis. Se îmbogățise în America. Nu ştiu cum ajunsese acolo. Oricum, cea mai mare parte a vieții şi-o petrecuse în România.

Când am ajuns la proprietatea acestui bărbat aproape vârstnic, am văzut ce înseamnă să ai o reşedință. Cât de mult mergi, chiar şi cu maşina, de la intrare până la vila mare, imensă, unde locuia şi unde avea loc petrecerea. Mă gândeam la femeia cu perle şi la disperarea ei că a plecat din acel paradis.

La petrecere erau mulți oameni, veseli, binedispuşi, bine îmbrăcați. Persoana cu care venisem îmi spusese că proprietarul, un om bogat şi petrecăreț, aflase de românca venită cu o bursă şi că vroia cu orice preț ca aceasta să vină la petrecere. Acea româncă eram eu.

La petrecerile lui veneau oameni bogați şi cred că şi el se ducea la petrecerile lor. Am intrat într-o cameră imensă, plină de lume. Era zgomot, toți aveau pahare cu diferite băuturi. Am fost condusă spre un alt spațiu, alăturat acelei camere mari, şi am auzit pe cineva întrebând: „Ați adus-o? A venit?”. Când persoana cu care venisem a răspuns „da”, m-am pomenit în fața unui domn în vârstă, solid, cu aer sportiv, relaxat – doar era la el acasă –, care m-a tras pe un culoar unde nu erau oameni. Erau multe lăzi lungi, cu capacul deschis, cu multă gheață, pline de sticle de băutură, şi oameni care erau în serviciul gazdei. El – am dedus că este amfitrionul petrecerii – i-a gonit pe servitori: „Ia căraţi-vă puțin de-aici!”. Apoi, s-a îndreptat către mine şi m-a luat în brațe, întrebându-mă: „Eşti româncă?”. Evident, am spus că da. A zâmbit tandru, fericit, ca şi cum mă aştepta. Mi-a pus un pahar în mână, mi-a spus să ciocnim şi apoi s-a întâmplat ceva ce nu pot uita. S-a

uitat la mine cu o figură rugătoare şi m-a implorat: „Te-am chemat pentru că vreau ceva de la tine. Nu mă refuza, te rog. Vreau mult să faci ce te rog". „Ce să fac?", am întrebat eu, mirată şi nedumerită. „Să mă înjuri, să mă înjuri cum poţi tu mai tare, să aud înjurături româneşti, româneşte. Mi-e atât de dor să aud înjurături româneşti! Te rog mult, te rog, îmi doresc enorm asta." Am rămas cu gura căscată. Fulgerător, m-am gândit că e nebun; mă invită atât de insistent, de protocolar să vin la petrecerea lui ca să-l înjur? În plus, erau câţiva oameni în jurul nostru, inclusiv cel care mă adusese şi care habar nu avea de motivul invitaţiei. Mi-am dat seama după figura lui.

I-am spus că nu pot. Că mi-e imposibil să înjur. Că ştiu înjurăturile româneşti, adică spuse pe româneşte, dar că nu pot face asta. Ca să mă scuz, ca să-l fac să înţeleagă că nu pot, i-am amintit că eram în public. Că nu eram singuri.

Atunci el şi-a rotit privirea şi a zis să rămânem doar noi trei: el, eu şi cel cu care venisem şi care era prieten cu el. Nu ştiu dacă se aştepta să-l refuz. Poate că da. Dar privirea lui, atât de înduioşător rugătoare, m-a pus în încurcătură. „Ce să fac?", m-am întrebat. „Ce dracu' să fac? Cine dracu' m-a pus să vin?"

El a luat-o de la capăt: „Îmi e atât de dor să aud înjurături! Şi tâmpiţii ăştia de americani înjură, dar eu vreau să aud pe româneşte!".

M-am simţit încolţită, mă gândeam că nu mă vede nimeni, în fond, că trebuie s-o fac, că dacă n-o fac ce-o să fac, şi cu gândurile acestea umblându-mi prin minte, i-am spus că-l voi înjura, dar să mă lase o clipă să prind curaj. S-a uitat înţelegător la mine şi s-a repezit la un pahar: „Ia o ţuică!". A aşteptat. Şi atunci, ca o nebună, am intrat în rol şi am urlat la el: „Du-te-n p... mă-tii",

alternat cu „Fir-ai al dracului să fii!” şi alte înjurături de care nu-mi mai aduc aminte. Oricum, pe prima am repetat-o de mai multe ori. Am înjurat furioasă, nu pe el, ci pe faptul că nu înțelegeam cum am putut să ajung într-o asemenea situație. Incredibilă, mă gândeam eu. M-a ascultat, sorbindu-mi cuvintele ordinare, murdare de pe buze, încântat, parcă drogat, m-a luat în brațe, m-a sărutat pe amândoi obrajii şi mi-a mulțumit cu lacrimi în ochi, plin de recunoştință. Mi-a spus că e fericit, că-şi doreşte asta de mult, că nu are cum să-şi îndeplinească această dorință, că dacă cineva i-ar spune asta mai des s-ar simți bine.

Seara a decurs normal. El mă plimba ca pe-o prințesă, mă căuta din priviri, să vadă dacă mă simt bine, dacă sunt veselă. La un moment dat a venit şi mi-a spus că este român, dar că-l „lovise americanismul”, fiindcă a constatat că, „odată cu creşterea vârstei unui bărbat, creşte şi diferența dintre vârsta lui şi cea a femeilor pe care le doreşte”. Probabil că se gândea la divorțul lui.

La plecare, servitorii m-au condus până la ieşirea din reşedință, plini de respect. Nu erau români şi habar n-aveau de „prestația” mea.

A doua zi, amintindu-mi acea poveste stranie, m-am gândit: „Ce-ar fi să-i spun neveste-sii să-l înjure din când în când, măcar la telefon?”. Poate renunța la divorț. Avea nevoie de înjurăturile acelea? De ce? Importantă era înjurătura sau limba română? Asta e o poveste lungă, greu de explicat. S-ar putea spune multe despre o asemenea dorință.

Dar mi-am dat seama că era prea târziu. Ea avea să-l jupoaie de bani, avea să profite de timpul petrecut împreună şi de faptul că el o părăsea. Poate că şi juna lui avea să-l jupoaie de bani, dar ea, fără îndoială, nu

putea să-l înjure şi să-i satisfacă dorința. Era americancă.

Uite ce-ți face trecutul!

II. GÂNDURI

Orice sfârşit naşte un început

— Schimbările din viața noastră, îmi spunea o prietenă, sunt ca treptele unei scări. Nu trebuie să te grăbeşti, să iei liftul, dar nu trebuie nici să rămâi încremenită pe o treaptă. Fiecare treaptă te aşteaptă, totul este să nu uiți că schimbările vin.

— Sigur, i-a spus o altă prietenă care era de față, dar fiecare treaptă a scării are în urmă alte trepte. Şi, într-un fel, cu fiecare treaptă o iei de la zero, adică poți privi în ochi viitorul, o iei de la început.

— Aşa este, am decis noi, aşa se întâmplă şi cu munca, şi cu amorul, şi cu prietenii, şi cu toate perspectivele care se deschid în fața noastră.

Ca să batem în cuie acordul nostru, m-am repezit la computer şi am pus „Non, je ne regrette rien”, cântat de Edith Piaf cu atâta poftă de viață, cu poftă sălbatică de nou, de început.

Sigur, ea se referă la amor. Pledează pentru „măturarea” trecutului, cu supărările şi bucuriile lui, cu binele şi răul lui. Căci viața este amestecată, nu?

Să admitem că nu mai avem nevoie nici de necazuri, de supărări şi nici de plăceri. Să mai admitem că nu trebuie să ne pese de trecut; acesta există, dar cu el se aprinde focul vieții.

Cred că acest cântec este o lecție de viață, este sfatul unei femei vii, care trăieşte intens, care întinde mâna destinului şi care, dacă viața ar fi un pahar plin, l-ar da cu poftă pe gât.

Ne vorbeşte despre început – în cazul ei, în amor, dar orice are un început.

Viața începe cu tine, cântă ea, „căci bucuriile mele astăzi încep cu tine”. Nu vă apucă invidia – invidia pozitivă – când îi auziți vorbele?

Bucuriile vin, dacă eşti viu şi doritor de viață.

Ce nu ne spune ea, dar există în subtext, este că, atâta vreme cât trecutul are şi supărări, şi bucurii, acesta, fiind prezent în noi, nu face decât să ne învețe să trăim bucuria, plăcerea pentru că ştim şi ce este supărarea. Cum am putea trăi, cum am putea cunoaşte bucuria, dacă nu am avea şi momente de supărare? Parcă Arghezi spunea că are nevoie de „momente de deznădejde”.

Şi dacă înțelegem îndemnul ei, dacă ne lăsăm copleşiți de adevărul şi forța vorbelor ei, atunci, credeți-mă, faptul că „pleacă de la zero” este uşor de înțeles.

Viața are bine şi rău, dar nu trebuie să uităm că orice început poate fi o sursă de bucurii, speranțe, plăceri, succese.

Cântecul lui Edith Piaf dărâmă povestea cu „drobul de sare”, care-i face pe mulți să se teamă de un nou început.

Aşa s-a întâmplat cu o tânără care nu-şi revenea după sfârşitul unei relații. Am ştiut că, fiind prima ei relație şi durând de trei ani, fata era convinsă că viața ei va continua la fel cum începuse. Nu se aştepta deloc la un sfârşit. Nu vroia cu niciun preț să admită că viața merge înainte. Se aşezase pe o treaptă a vieții şi nu se dădea dusă, nu avea niciun chef să vadă că nu putea rămâne agățată de ceva care era deja trecut. Îi era frică de orice început posibil pentru că, acceptând începutul, accepta şi un posibil sfârşit. „Nu vreau să mai sufăr", spunea ea. Acest lucru o speria atât de tare, încât zăcea într-o depresie din care nu făcea niciun efort să iasă. Poate că dacă aş fi folosit cântecul lui Edith Piaf avea să se „urnească" din refuzul unui început.

O altă femeie, care, deşi soțul o înşela, nu se despărțea de el, dar îi făcea aproape zilnic reproşuri greu de suportat, mi-a spus, după ce am rugat-o să asculte până la saturație acest cântec, că ceva în ea s-a schimbat. Îi dădea soțului o nouă şansă şi dorea să schimbe atmosfera din casă, o atmosferă de vrăjmăşie care îl adusese la disperare.

Oamenii sunt diferiți, unii nu vor să „măture" trecutul şi nici nu vor să dea o nouă şansă cuiva. Juna de care am amintit trebuia să-şi dea ei o nouă şansă; cealaltă femeie trebuia să-şi dea o nouă şansă şi ei înseşi, şi soțului, să accepte ideea unei noi şanse.

Nu suntem la fel. Dar acea femeie neînduplecată se plasase într-o situație complicată: nici nu se despărțea de soț, nici nu concepea o nouă şansă sau un nou început.

Există situații în care un nou început este minunat; îl poți trăi cu toate pânzele sus, viața îți curge prin corp cu toate speranțele, dacă nu uiți ceea ce Edith Piaf ne îndeamnă să facem.

Copilul – mod de utilizare

Copilul dumneavoastră este la îndemâna dumneavoastră. Depinde de dumneavoastră să-l faceți o persoană fericită, bucuroasă sau să-i diminuați posibilitățile de dezvoltare. Comportamentul dumneavoastră în primii lui ani de viață stă la baza caracterului său.

S. Häussler

O mare parte a mizeriei care rătăceşte, sub forme hidoase, prin lume provine din neglijența părinților...

Mary Wollstonecraft

Copilul? Câte nu se pot spune despre copii, despre mame şi despre taţi? Chiar şi bancuri ca acela, cam prost, în care un copil mic îşi anunţă mama, ca o formă de protest, că n-o va invita la nunta lui pentru că nici ea nu l-a invitat la a ei.

Copilul, creat de oameni, invenţie adesea, rămas fantasmă alteori, dorit sau nedorit, venit, chemat sau nechemat, răsfăţat sau neglijat, acceptat, folosit, victimă inocentă a unei mame devenite la rândul ei victimă sau, dimpotrivă, exploatat de părinţi (mama care-şi împinge subtil şi subversiv fata în patul unui prea vârstnic descurcăreţ în ale vieţii, dar care-i devine ei, mamei, o sursă de viaţă uşoară pe lângă fiică) etc.

Există categoria copiilor apăruţi din naivitate sau din ignoranţă – cei ai „fetelor-mame", fenomen cunoscut şi ca „sarcină nedorită" –, categoria copiilor apăruţi din neglijenţă, incultură, din porniri iraţionale privind viaţa sau, dimpotrivă, dintr-un calcul clocit în micimea minţii. Un copil nu apare niciodată fără o explicaţie sau fără o motivaţie.

Copilul poate fi pentru unele cupluri sensul vieţii, pentru altele doar o înregimentare automată la practica milenară a vieţii înseşi. Şi, indiferent de situaţie, copilului i se dau, în mintea celor care-l aduc pe lume, o etichetă şi o utilizare. Adesea te lepezi de copil – silit sau cu bună ştiinţă, pentru că nu ai de ales sau nu-ţi trebuie – ori te foloseşti de el.

Pentru femei, copilul înseamnă altceva decât pentru bărbaţi. În psihologie, s-a scris mult despre felul în care copilul modifică relaţia dintre cei care l-au procreat, despre cum acel „doi" se schimbă în „trei". După trei sau odată cu un doi devenit trei, altfel se pune problema.

Unele femei văd în copil o speranţă legată de „ţintuirea" bărbatului, indiferent dacă acesta şi-l doreşte

sau nu, ori o ameliorare a relației de cuplu. Multe femei cred că un bărbat întors cu fața de la femeie poate fi făcut să-şi întoarcă din nou fața către ea, odată ce-şi vede urmaşul. El realizează că există ceva ce-l leagă de femeie, că împărtăşesc ceva amândoi. Ceva comun, copilul, îl readuce spre ea. Cine cunoaşte folclorul feminin – şi oare ce femeie nu este „impurificată", alterată de el? – ştie că se spune: „fă-i un copil şi o să vezi că se potoleşte!" sau „nu-l vrea, nu-l vrea, dar până la urmă să vezi ce-o să-l iubească!". Ceva pare să fie adevărat, dar nu funcționează totdeauna. Viața ne-o dovedeşte.

Alte femei nu văd în copil o speranță legată de „țintuirea" bărbatului, ci mai degrabă un obstacol. Acest lucru se întâmplă când copilul nu este al lui, sânge din sângele lui, şi, prin urmare, trebuie îndepărtat. Şi cine să-l îndepărteze? Nu poți îndepărta ceva ce nu este al tău. Deci nu bărbatul trebuie să-l alunge, pentru că nu este al lui, ci mai degrabă mama, pentru că este al ei. Din spaima de a-şi pierde concubinul sau, uneori, soțul, multe femei „donează" copilul societății. Ele se disponibilizează voluntar din rolul de mamă, se dematernizează. E cineva care să le oblige să-i crească? Legea? Nici vorbă! Îi cresc prost, până când societatea, „în interesul suprem al copilului", le decade din drepturi, pe care de altfel ele nici nu le înțeleg şi oricum nu le pasă. Aşternutul cald al bărbatului le aşteaptă fără disconfort psihologic, acolo ele se simt femei şi deloc mame. Sunt femei, dar uită că sunt mame. Orice responsabilitate dispare, ele cred că viața abia începe. Cu un nou mascul...

Un cunoscut jurnalist de la noi a făcut un reportaj despre o mamă care, în urma reproşurilor insistente ale concubinului, s-a gândit să scape de copilul făcut cu

concubinul anterior. I-a fost greu doar să afle adresa casei de copii. Apoi lucrurile s-au simplificat, poate şi pentru că iubitul nu mai era violent. Un nou concubin, şi ea dădea fuga la casa de copii să depună copilul „fostului", şi tot aşa. Reportajul se încheia cu cel de-al nouălea copil donat lumii. Adică nouă.

Femeia poate manipula bărbatul folosind copilul. În acest caz copilul devine o armă puternică. Totul este să-l cunoşti pe bărbat şi să ştii cum să-l manipulezi. El trebuie responsabilizat subtil şi sistematic, fără a-l extenua, făcând să pară nu că-i dai o povară, ci că-i faci o favoare. Că laşi de la tine. Atunci el va jindui apropierea de copil, şi-o va dori, iar dorința lui, odată formată, va deveni o a doua armă.

Am cunoscut bărbați cărora nu le bănuiai în niciun fel virtuțile paterne şi care, dimpotrivă, manifestau un viu interes pentru sexul opus, spre neliniştea soțiilor lor, transformați în bone grijulii, alergând prin oraş după pampers sau după un anumit tip de lapte, singurul cu adevărat bun, după spusele mamei. Adio, priviri spre alte femei! Ochiul, altădată relaxat şi plimbăreț, odihnindu-se pe corpurile femeilor de pe stradă, devenea centrat obsesiv pe tot ce îi era necesar copilului. Nu ştiu dacă mai există acest model. Dar şi strategiile se schimbă. Copii mici, strategii mici, copii mari, strategii mari.

Femeile sunt manipulatoare. Fie că au un talent nativ, fie că au o strategie gândită îndelung, fie, şi mai bine, ambele, ele pot transforma rolul de mamă într-un avantaj psihologic şi/sau material. Ați văzut cum reacționează un tată când soția îi spune în public că copilul are „ochii lui", „nasul lui" sau că seamănă cu el la diferite gesturi sau trăsături? Este un exemplu de

manipulare; să nu uităm, unii bărbaţi au o sensibilitate aparte la flatări şi la gâdilarea orgoliului.

O femeie deşteaptă, ne spun psihologii, trebuie să glorifice transmiterea calităţilor – reale sau imaginare – ale tatălui la copil şi să deplângă, smerită şi vag vinovată, transmiterea defectelor ei către copil. Cine face invers riscă să nu pună cărămizi foarte solide la temelia iubirii paterne şi să îngreuneze legătura dintre tată şi copil.

Dar ce spuneţi de femeile care fac un copil – rareori mai mulţi –, nu ştim dacă după un acord iniţial sau nu, cu un bărbat cunoscut, bogat, celebru? Sau de actriţele americane care în perioada de mare iubire, când discernământul este scăzut, smulg bărbatului asentimentul de a adopta copii – de ce să te oboseşti să-i faci tu şi de ce să pierzi contracte fiind cu burta la gură? Copiii adoptaţi au, oricum, aceleaşi drepturi ca şi cei naturali.

Haideţi să privim însă în ograda biologilor. Ce ne spun ei despre istorie şi evoluţia lumii vii? Că femelele vor să-şi pună la adăpost progeniturile, căutând masculi puternici, vitali, luptători. În plus, instinctul de conservare le face să se strecoare în sfera avantajelor descendenţilor, trăind pe lângă ei. Câte femei nu primesc pentru un copil bani care altora le ajung ca să crească o duzină? Căci nimeni nu face un „coş al copilului” şi nici nu există o „pensie medie pe economie pentru copil”, obligatorie sau limitată. Cu cât ai mai mulţi bani, cu atât îi dai mai mulţi bani copilului. Legal. Şi, dacă nu se cheltuiesc toţi, nu contează. Pe copil îl ajută mama, spre ciuda tatălui. Iar dacă ai mai mulţi copii, ai mai mulţi bani. La noi legea spune că tatăl trebuie să plătească oricum, dar dacă are mulţi copii şi nu câştigă prea bine, nu poate fi lăsat chiar fără mijloace de subzistenţă.

Mi-e dificil să găsesc în limba română un cuvânt potrivit pentru „parenting”. Vine, desigur, de la „părinte”. „Parentalitate”, termen care se foloseşte în terminologia academică, este cam greoi, iar „părintesc” – dragoste părintească – este adjectiv, „a fi părinte” este prea lung şi, în plus, „parenting” nu este o stare, ci un proces. Înseamnă, de fapt, cum îți exerciți rolul de părinte, ce faci ca părinte, cum te descurci ca părinte. Ştiu că „parenting” ar putea părea un snobism lingvistic. Îmi asum deci folosirea lui ca atare.

Putem spune că literatura parentală, cărțile pentru părinți, din care înveți cum trebuie să creşti un copil, s-a dezvoltat şi s-a răspândit foarte mult. Găseşti peste tot cărți, rețetare, sfaturi şi opinii despre creşterea şi educarea copiilor. Multe se vând în aeroporturi.

Două cauze au dus la aceasta: presiunea către carieră şi ocupație la femei – cu scăderea bugetului de timp alocat familiei sau cuplului – şi recunoaşterea că viața modernă şi postmodernă este atât de complexă, încât copiii nu se mai pot creşte „la întâmplare”, cu ajutorul instinctului şi al intuiției, folosind tradiția.

Copilul nu este o buruiană, nu creşte singur, fără opțiunea pentru un tip de educație, pentru un proiect educațional. Lipsa de timp şi incompetența pedagogică a părinților au făcut loc marketingului, care preia grijile părinteşti, răspunzând nevoilor reale şi induse ale copilului.

Sunt criticați părinții care nu reuşesc să educe copilul, mai ales cei care nu reuşesc să-l facă să devină autonom, să decidă ce trebuie să ştie şi ce vrea să facă în viață.

Unele filme critică părinții într-o formă umoristică (de exemplu, *Tanguy*). Protagonistul e un tânăr care nu doreşte să-şi părăsească părinții, insistând să rămână

cu ei. Părinții încearcă în toate felurile să scape de el şi chiar îi închiriază o locuință, dar tânărul îi sâcâie continuu şi până la urmă se întoarce acasă. Pe afişul filmului şi pe DVD, un tânăr aşezat pe o canapea, între mamă şi tată, se uită la ecranul unui televizor. Toți trei sunt fuzionați ca şi cum ar fi fost o singură persoană.

De ceva vreme se acordă o atenție deosebită copilului, cu tot ce se leagă de el: grija fizică, hrană, jucării, investiții pentru viitorul lui – de mic este „asigurat" că va urma o universitate bună –, drepturi etc. S-a produs în timp o trecere de la copilul non-persoană – când nici nu apărea în fotografiile de familie – la copilul biografic, cu o istorie personală, cu o anume autonomie comparabilă cu cea a adultului. El are albumul lui de fotografii, casete de tip „istoria persoanei", înregistrări ale evenimentelor importante din viața lui, bine orchestrate financiar şi social, ale vacanțelor *all inclusive*; telefonul mobil îşi face şi el repede apariția.

Copilul şi nevoile lui dictează administrativ viața părinților. Vrând-nevrând, îi asculți pe aceştia povestindu-ți lucruri banale, care în ochii lor devin excepționale: cum s-a jucat cu săpunul în baie, ce spune, ce face...

Socializarea copiilor mici aduce bani grei, pentru că nu mai are loc acasă. Party-urile de copii sunt frecvente. Toți părinții pe care-i cunosc au poza copilului pe ecranul mobilului, vin în vizită cu albume de fotografii ca să le arate tuturor. Copilul este prelungirea şi expresia reuşitei sociale a părinților. Când vezi un copil, ştii cum arată portofelul părinților. Oare despre ce ar vorbi părinții dacă nu ar fi copilul ca să le umple conversația?

Apar însă reacții, la care părinții par imuni. O carte recent apărută la Londra, scrisă de Pamela Paul, ne pune pe gânduri. Când era însărcinată cu primul copil, a

dorit să cumpere lucruri pentru micuțul care urma să se nască. A intrat într-un magazin – cu un nume care spune mult: Buybuy Baby – şi a înlemnit. În raionul cu lucruri pentru dormit erau paturi cu vibrații, saltele cu memorie, stimulatoare de imagini pentru pătuț, scaune complicate pentru maşină, ca să nu mai vorbim de accesorii, de invenții tehnice.

Una peste alta, într-un singur magazin erau 20. 000 de produse pentru copii. Aşa s-a hotărât Pamela să scrie o carte în care prezintă statistici, interviuri cu experți, date despre universul copilului modern. Se opreşte şi la obsesia legată de inteligență. Se face deja destulă publicitate obiectelor casnice inteligente: noi nu mai trebuie să gândim, pentru că gândesc ele în locul nostru. Există jucării, programe de *edutainment*. Copilul este o persoană care are nevoie de tot ce apare pe piață, mai ales dacă celebrițățile folosesc obiectele respective pentru copiii lor şi le promovează publicitar.

Globalizarea funcționează şi în acest domeniu. Cine nu ştie de „Supernanny"? Contagiunea socială, fie pe verticală – cu un ochi către celebrități –, fie pe orizontală – în grupul sau mediul în care se mişcă părinții –, este evidentă. Presiunea de a fi un părinte competitiv, de a investi înainte ca el să meargă, a ajuns până în perioada intrauterină. Explozia comercială legată de copil te înnebuneşte când trebuie să decizi. Pamela Paul arată câți profesionişti au apărut pe piața serviciilor pentru a-i ajuta pe părinți: terapeuți de toate specializările şi toate curentele, profesori de vioară în stil Suzuki, vacanțe culturale, DVD-uri cu nume strategic alese, ca Baby Einstein DVD. Copilul este o afacere în care se investesc o mulțime de bani.

Nimeni nu mai are un copil normal. Toți părinții au copii speciali, geniali. La acest lucru contribuie şi

puținul timp petrecut cu copilul şi sufocarea lui cu obiecte inutile, de ultimă oră. Evident, din vinovăție. Caracterul competițional al vieții se răsfrânge asupra modului în care este crescut copilul.

Pamela Paul a acordat recent un interviu ziarului *The Guardian*, în care arată efectul negativ al imaginii orfanilor din România – mediatizată excesiv imediat după 1990 –, ce a generat obsesia stimulării copiilor. Numai că acei copii erau izolați, sălbăticiți, abandonați. Un copil obişnuit este stimulat de viață, totul este nou pentru el, se mişcă printre oameni, are relații, emoții. Stimularea exagerată nu duce la nimic bun. Psihologii o susțin cu tărie. Trebuie aplicat un filtru percepției vizuale şi sociale. Avem limite dincolo de care nu putem trece.

Poate că Mia Farrow a fost o pionieră a adopției în general şi a celei internaționale în special – în anii '70 nu se vorbea despre globalizare: are patru copii biologici şi unsprezece copii adoptați. În total cincisprezece copii, printre care o coreeană şi doi vietnamezi, provenind din medii sărace, cu întârzieri în dezvoltare. A fost ambasadoare Goodwill şi UNICEF, iar fiul ei şi al lui Woody Allen, Ronan, este ambasador UNICEF în Sudan. Printr-un activism umanitarist similar se distinge astăzi Angelina Jolie. Ambele au bătut lumea în lung şi în lat. Ele transmit lumii întregi feminitatea şi maternitatea ca valori umane, iar pentru acest rol adoptă copii cu scopul de a ne dovedi cât de mult iubesc orice copil.

Trăim într-o epocă în care corpul este glorificat. Se celebrează corpul femeii însărcinate. Prima care a pozat în această ipostază a fost Demi Moore, în 1991, pentru *Vanity Fair*. De atunci, celebrițăile au imitat-o. Imagini cu copii în brațele starurilor, duşi de mână sau în cărucioare abundă în reviste. Copilul Angelinei Jolie a

fost aşteptat ca Isus, s-a spus. Paparazzii au stat mult la pândă. Astăzi, naşti la televizor, faci amor la televizor. Viața personală este erodată de publicitate.

A avea copii este un *must*. Persoanele publice adoptă copii – doar au cu ce să-i crească –, iar adesea copiii „colorați" dau bine pentru imagine. Trebuie să creşti un copil ca să fie nu fericit, ci fericit tot timpul, ne mai spune Pamela Paul. Psihologii vorbesc în van, arătând că abundența consumistă inhibă creativitatea, nu mobilizează resursele native, diminuează potențialul, instalează plictiseala, micşorează nevoia de autonomie. Când se joacă, aceşti copii nu mai creează lumi şi realități, nu îşi mai pun la lucru imaginarul, pentru că totul este în exces. Mai trist este că şi în vacanțe părinții merg împreună cu bonele. Ei nu mai ştiu să stea cu copiii.

Ce e de făcut? Sunt multe de spus. Contagiunea socială funcționează, dar şi presiunea celorlalți de a te supune normelor de comportament comune. Copiii nu pot fi crescuți în afara lumii în care trăiesc şi vor trăi. Preocuparea pentru echilibru, gândire critică şi o doză de minimalism, oricât de mult efort ar cere din partea părinților, este necesară. Altfel, părinții cresc copii „statistici".

Copiii cresc. Când este vorba să-i înveți arta plăcerii, atât părinții, cât şi şcoala devin fie indiferenți, fie un obstacol. Copiilor nu li se spune care este locul plăcerii în viața lor şi nici ce fel de plăceri întâlnesc în viață, ce să aleagă. Internetul, anarhic fără limite, este un spațiu ideal pentru multitudinea expresiilor pe care le poate avea sexualitatea.

Copiii pot vedea promiscuitatea, pornografia, combinații şi întâlniri pe internet, jucării sexuale, perversiuni, exhibiționism, sex în cele mai incredibile

situații. Oare părinții se întreabă la ce tip de sexualitate va adera copilul? Ce va crede el că este bine pentru sine, ce este nociv şi ce forme distructive poate lua satisfacția, ce va înțelege din sexul atât de problematic astăzi, de ce sexul atrage atât de mult şi de ce este asociat cu trăiri diferite, ca ura, violența, ruşinea, frustrarea, complexele, jena, obsesia?

Lumea dorințelor nebune, a exceselor, a aventurii este lumea în care trăiesc copiii de astăzi. Dorințele omeneşti sunt extrem de multe, de variate şi de importante, iar ei o simt. Hanif Kureishi susține că „*junk food*-ul dragostei este pornografia", că „granița dintre pornografie şi literatură este de netrecut; să rupi vraja pornografiei e ca momentul acela de la o petrecere când se aprinde lumina şi nu vezi decât figuri bântuite şi resturi. Acum pornografia devine emoțională, iar filmele serioase sunt tot mai pline de sex... sexul e marketing de nişă în forma lui cea mai bună".

Oare cine îi înțelege şi cine vede că fantezia se izbeşte de realitate, că lumea virtuală îi atrage şi îi fură pe copii?

Şi totuşi, noi, ca părinți, ar trebui să vedem că, pe măsură ce cresc, cresc şi independența copiilor şi nevoia de a-şi exprima sexualitatea, iar acestea trebuie încurajate, pentru că sunt fireşti, chiar dacă astfel nu facem decât să-i pregătim pentru a se îndepărta de noi, pentru a ne părăsi. Şi acest lucru este foarte firesc.

Dar să nu uităm că părinții tineri intră într-un raport de putere cu propriii părinți, deci cu bunicii copiilor. Acest lucru se întâmplă într-un mod foarte complicat, în care banii se amestecă cu sentimentele. Culmea este că foarte adesea acest lucru implică părinți tineri cu o situație materială bună. Ei îşi plasează copiii mici la bunici, având astfel două avantaje: economisesc

bani – pentru că o bonă, mai ales una care să stea mai mult cu copilul, costă destul de mult – şi, în acelaşi timp, au o siguranță mai mare, pentru că bona nu iubeşte copilul aşa cum îl iubeşte bunica. Prin urmare, se acordă o încredere mai mare bunicilor, care, orice s-ar zice, îşi iubesc nepoții.

Este aceasta o exploatare a bunicilor? Cu siguranță. Dacă laşi un copil la bunici, nici ceasul nu te terorizează, ora nu este fixă, ca atunci când bona aşteaptă îmbrăcată, cu geanta pe umăr, să plece la casa sau la treburile ei.

Dar cum se pot apropia cei în vârstă de copiii lor deveniți adulți, dacă nu prin nepoți? Şi nu auzim de atâtea ori părinți dornici să fie bunici care le spun copiilor lor: „Fă un copil, că ți-l cresc eu”?

Plasarea la bunici, în afară de faptul că îi pune şi pe aceştia într-un raport de putere – care se sacrifică mai mult, care are un confort mai mare, bunicii din partea tatălui sau cei din partea mamei? –, îi face şi complici ai copiilor deveniți părinți, care nu mai au chef să-şi sacrifice dorințele, nevoia de a se distra, de a socializa, care nu vor să-şi schimbe stilul de viață, pentru că sunt tineri. Vor să meargă la fitness, la spectacole, la petreceri, la onomastici şi în cluburi sau în vizite. Mai precis, vor să trăiască aşa cum spune proverbul: „şi cu făina vândută, şi cu sacii în căruță”. Şi liberi, şi cu copii. Răbdarea lor este limitată şi nici măcar nu se poate manifesta, fiindcă pentru a avea răbdare trebuie să te antrenezi, trebuie să-ți exersezi zilnic răbdarea. Grecii spun că „răbdarea se face”, „răbdarea nu o ai, o faci”.

Bunicii trebuie să-i înțeleagă pe cei tineri, să-i ajute, pentru că altfel nu li se mai permite să se apropie de nepot şi nici de ei. Dar nici bunicii nu îndrăznesc să-şi păstreze autonomia, poate chiar că nici nu şi-o doresc.

Şi apoi, ei nu au niciun drept legal ca bunici, sunt doar toleraţi dacă oferă avantaje. Avantaje financiare şi siguranţa mai mare a copilului lăsat în grijă.

Fiecare dintre cele două cupluri trebuie să-şi păstreze o anumită autonomie. Copilul a crescut, are soţie, are copil, are propria familie. Dar pentru acest lucru trebuie să existe o cultură a relaţiilor. La noi nu prea există. Cuvintele spuse exprimă realităţi. Când un personaj public, care apare într-o emisiune TV, a suferit un accident, a vorbit despre fiul lui şi a spus „îmi voi vedea copilul", nu „îmi voi vedea fiul", aşa cum ar fi trebuit. Copilul este adult, este matur, este ceea ce psihologii numesc „copil-adult", are propria familie, nu mai este fuzionat cu părinţii.

Ne lipsesc cultura relaţiilor şi un control al noilor raporturi pe care le aduc rolurile noi pe care le au copiii noştri atunci când nu mai sunt copii, ci adulţi.

Dar să aruncăm o privire generală. Prezenţa copiilor agravează o situaţie. „Mamele ar putea resimţi şi mai acut sentimentul că sunt muritoare când copiii pleacă de acasă" – ceea ce se numeşte sindromul „cuibului gol" –, „funcţia lor biologică a fost îndeplinită, iar acum universul nu are nevoie decât de dispariţia lor", ne spune Julian Barnes. Şi adaugă că rămâne un argument important, şi anume că „urmaşii «te perpetuează» după moarte, murind şi ei: nu dispari cu desăvârşire, iar cunoaşterea acestui fapt aduce consolare, la nivel conştient ori subconştient".

Până la urmă, copilul, dacă-l înconjori cu atenţie, aşa cum ai înconjura orice, chiar şi un fir de iarbă, o piatră, devine misterios, tulburător, o lume amplificată în sine. O lume aproape de necunoscut.

Ce de modele! Ce de idei!

> Dacă nu vrei să fii jucăria oricărui ticălos şi obiectul bătăii de joc a oricărui nerod, prima regulă este să fii rezervat şi inaccesibil.
>
> Arthur Schopenhauer

Când am fost în Canada, am discutat adesea cu un psihosociolog, mare iubitor al României, probabil – aproape sigur – datorită faptului că întâlnise nişte români grozavi, interesanți. La un moment dat, în prezența lui, cineva mi-a pus o întrebare cam bizară, chiar comică. Aflând că sunt româncă – şi cine ştie ce informații avea persoana respectivă despre România –, m-a întrebat dacă este adevărat că românii, care sunt de fapt daci, când mor râd de se sting. Susținea deci că ştie că suntem daci. Şi nu râd discret, ci râd în hohote. Mi-am zis rapid că ideea lui venea din acele emisiuni de televiziune în care cimitirul Săpânța este foarte mediatizat. Era adevărat, văzuse un reportaj cu crucile acelea din cimitirul Săpânța care sunt într-adevăr pline de haz. Mi-aduc aminte că i-am spus Irinei Nicolau, cu care am văzut acest cimitir, că am văzut cea mai caraghioasă inscripție pe o cruce. Spunea aşa: „Aici zace şi se face/ Mitu Pârvu praf". Irinei i-a plăcut, însă s-a ambiționat să găsească ceva şi mai caraghios. După un

timp mi-a răspuns: „Am găsit ceva, te tai de cât de caraghios scria pe cruce”. Am întrebat-o ce-a găsit şi mi-a spus că a văzut pe o cruce scris aşa: „Eu îţi zic la revedere/ Ne vedem la înviere”.

Ce credea însă canadianul era neadevărat. El credea că în practica curentă, în viaţa cotidiană, atunci când moare cineva, atât muribundul, cât şi cei din jurul lui râd teribil. Moartea este deci cel mai bun pretext de a te distra până la lacrimi.

Încercând să înţeleg ce făceau psihologii în Canada, ce teme de cercetare îi interesau, am început să mă uit la emisiuni pe probleme psihologice. Şi mare mi-a fost uimirea. La noi, la români, moartea rămâne un tabu, un mister. Nu o privim ca pe o realitate, ci cam pieziş. La ei, nici vorbă. Am văzut astfel că unii psihologi se ocupă de mamele care sunt în pragul morţii şi colaborează cu cei care se ocupă de copiii acestor femei. Psihologii le spun copiilor că în curând mamele nu vor mai fi prezente în viaţa lor. Le dau explicaţii, îi încunoştinţează de această crudă şi nefericită realitate. La noi, aşa ceva nu se face.

Mai mult chiar, am văzut că acolo, copiilor care sunt pe linia de aşteptare a morţii, copiilor terminali, cum îi numesc ei, li se spune că viaţa lor este scurtă, că nu vor mai fi şi că ei, psihologii, doresc să ştie ce dorinţă mare au copiii pentru ca această dorinţă să li se îndeplinească înainte de a muri. Am văzut un documentar despre trei copii care sufereau de boli incurabile. Erau două fete şi un băiat. Una dintre fete şi-a dorit mult să fie prinţesă. Această organizaţie care se ocupa de îndeplinirea dorinţelor copiilor terminali a închiriat un castel, a închiriat o rochie superbă, o diademă de prinţesă şi a dus-o acolo pe fetiţa care visa să fie prinţesă, a făcut-o să se simtă prinţesă. Fetiţa-prinţesă se plimba prin acel castel, îmbrăcată în

minunata ei rochie de prințesă. Scena era ca din basme sau ca din desenele animate cu prinți şi prințese, dar pe mine m-a umplut de tristețe.

O altă fată, puțin mai mare, dorea mult să călărească pe țărmul mării sau al oceanului, pe un cal frumos, ca în filmele cu cavaleri. Organizatorii au închiriat un cal şi am văzut-o călărind ca o vijelie pe o plajă pustie. Dar, în acea nebunie a plăcerii călăritului, bietei fetițe îi sărise peruca de pe cap, peruca pe care probabil o purta mereu, nemaiavând păr.

Al treilea copil era un băiețel de vreo cinci ani care îşi dorea enorm să meargă cu planorul sau cu un avion, să vadă lumea de sus. Pentru el s-a închiriat un planor, iar copilul a fost dus pe creasta unui munte, de unde urma să plece în călătoria cu planorul. El s-a uitat în vale, care era foarte adâncă, şi probabil s-a speriat. Era însoțit de părinții lui, convinşi că vor bifa fericirea ultimă a copilului lor. Dar copilul nu a mai vrut să-şi îndeplinească dorința, nu i-a plăcut cum arătau valea şi planorul, poate s-a speriat şi a refuzat să se urce în planor. Nu am înțeles prea bine ce a urmat şi am rămas pe gânduri. Mi s-a părut că cei care se ocupau de îndeplinirea ultimelor dorințe ale copiilor nu au fost prea încântați de schimbarea părerii copilului şi, în opinia mea, au insistat prea mult ca el să facă ceea ce îşi propusese, fără să-i înțeleagă spaima. Au acceptat până la urmă ca micuțul să fie însoțit în călătorie de părinți. Dorința copilului nu mai putea fi alta, iar cei care deciseseră să-i îndeplinească dorința – cea pe care şi-o exprimase – trebuiau să o bifeze. Era o birocrație a morții.

M-a urmărit multă vreme această emisiune şi nici acum n-o uit.

Ulterior, am citit că Virginia Woolf considera că dacă cineva moare nu face altceva decât să treacă în altă cameră, pur şi simplu. Aşa cum se întâmplă în viaţă, când dispari dintr-un spaţiu pentru a te deplasa în altul. Desigur, este şi acesta un mod de a privi lucrurile.

Mai există celebra Gertrude Stein, care, muribundă pe o canapea, înconjurată de cei pe care îi ajutase mult în viaţa ei, Modigliani, Picasso şi alţii, care o vegheau, i-a întrerupt din conversaţiile lor, întrebându-i: „Care este răspunsul la întrebare?”. Se spune că ceilalţi au rămas fără cuvinte. Şi atunci ea a spus, întrebându-se pe sine, poate ironic, poate însingurată: „Dar care este întrebarea?”. Aceeaşi întâmplare, dar petrecută în alt mediu, a fost povestită de Alice B. Toklas, femeia cu care Gertrude a avut o relaţie de 33 de ani. Poate că povestirea lui Alice este mai plauzibilă, ele două fiind un cuplu foarte unit. Alice B. Toklas povesteşte că, în timp ce Gertrude era dusă spre sala de operaţie pentru o intervenţie chirurgicală la stomac – ea a murit de cancer la stomac –, ar fi întrebat-o: „Care-i răspunsul?” şi, văzând că Alice nu-i răspunde, ar fi spus: „În acest caz, care-i întrebarea?”. Vorbele spuse sunt aceleaşi, doar contextul este diferit.

Iată atitudini, modele, versiuni ale gândului legat de moarte.

La noi a existat atitudinea gospodărească, aceea de a planifica viaţa conform biologiei, cu termenele ei, cu etapele ei, de la care nimeni nu se poate sustrage. În mediul rural, sunt convinsă că acest lucru s-a păstrat ca tradiţie, ca o lege nescrisă. Dar, în acest sens, ne apropiem de Socrate şi de sfârşitul lui, m-am gândit eu, făcând o asociere între aceste două lucruri. Deşi nu sunt pricepută şi nici nu am citit decât foarte marginal despre fascinaţia pe care o avem, psihologic vorbind, faţă de

ultimele cuvinte ale unor oameni mari înainte de moarte, am crezut că faimoasele ultime cuvinte ale lui Socrate pe patul de moarte, adresate lui Criton – să-i dea un cocoş lui Asclepios, pentru că i-l datorează –, se referă la faptul că nu trebuie să murim datornici. Aşadar, m-am gândit simplist la sensul lumesc, la faptul că era vorba chiar de un cocoş, uitând că Asclepios era un zeu, zeul medicinei, al vindecării.

Desigur, marii oameni, cei care se află constant în memoria generațiilor, fascinează, aşa cum am spus, nu numai prin ce au spus şi au făcut în viață, ci şi prin ultimele lor cuvinte. Ele sunt situate pe granița cea mai misterioasă, aceea dintre viață şi moarte. Cineva spunea că în aceste cazuri există în acelaşi corp – corpul fizic, evident – o combinație a două subiectivități incompatibile, una suferindă, preocupată de finit, mortală, şi alta mai rece şi transcendentă. Fascinația este întărită şi de faptul că nu poți primi răspuns dacă îl întrebi pe cel aflat la granița amintită, nu poți şti ce a vrut să spună. Momentul nu permite o conversație, ci doar vorbe spuse simplu şi definitiv. Noi suntem cei care le căutăm sensul, le considerăm enigme.

Aşa se face că, întrebând-o pe Zoe Petre despre cocoşul lui Socrate – pe bună dreptate, fiindcă se pricepe atât de bine –, ea mi-a spus că ceea ce i-a cerut Socrate lui Criton poate fi văzut şi lumeşte – aşa cum am făcut eu, victima micuțismelor, a psihologicului: m-am gândit la cocoş, la pasăre –, dar şi ca ofrandă adusă zeului. Eu nu m-am gândit la ofrandă. Dar cine poate şti? Există atâta grabă a generalizărilor şi atâta deschidere către reflecții.

Şi totuşi, nu putem să nu ne gândim la faptul că raportul dintre lumea viilor şi cel mort nu este ciudat. De ce turnăm vin sau țuică pe jos în memoria sau

pentru cel mort? Să fie oare un gest prin care „ne scuzăm” că trăim fără el? Că noi continuăm să fim în lumea viilor, cea de deasupra, pe când el se află sub pământ? Sau, la un parastas, să fie trecerea lentă de la resemnare şi adâncă tristeţe la bucurie şi chiar chef un semn al eliberării de moarte şi de vinovăţia că suntem vii? Deci, până la urmă, sărbătorim faptul că suntem vii ca pe o victorie sau ne simţim vinovaţi că rămânem în lumea viilor după ce cel drag, cel iubit, a plecat dintre noi? Sau, poate, turnăm vin pe jos pentru că, orice am face, cel care a murit este cu noi, nu-l putem şterge din memoria noastră, el există cât existăm noi.

Paţachinele se maimuţăresc

N-avea urechi, dar vroia cercei.

Proverb românesc

Din cartea despre Bucureşti a lui Anton Bacalbaşa am aflat că în Bucureştiul de demult exista un bordel al cărui proprietar se numea Paţac. Seara, „pensionarele” bordelului ieşeau, cum se spune astăzi, „la produs”. Erau odihnite, căci dormeau ziua, şi erau gătite ca să atragă clienţi. Spun „gătite” pentru că erau foarte sulemenite, cu rochii viu colorate, de mătase înfloratã.

Oamenii care le vedeau spuneau că au ieşit la vedere paţachinele. Aşa li se spunea, paţachine. Ulterior, termenul „paţachină” nu a mai făcut trimitere strict la ocupaţia lor, ci la felul în care se îmbrăcau şi se găteau

unele femei. Paţachină era o femeie care vroia să atragă atenţia, să zăpăcească bărbaţii.

Şi astăzi lumea e plină de paţachine. Televiziunea şi tabloidele sunt Paţacul de astăzi. În tabloide vedem articole cu titlul „Cum să cucereşti sau să păstrezi un bărbat”. Dar acest titlu ar putea fi la fel de bine şi „Cum să fii paţachină”.

Lumea paţachinelor este mare. Unele sunt mai discret paţachine, altele sunt foarte paţachine şi parcă paţachinele şi-au găsit clienţi în rândul fotbaliştilor. Într-un cunoscut ziar englezesc, asemenea femei sunt numite „trofee” ale fotbaliştilor.

Dintotdeauna, ideea despre cum trebuie să fii şi să arăţi ca femeie, deci despre cum doreşte o femeie să fie ca persoană, se face nu numai prin comparaţie, ci şi prin moda timpului. Admiraţia faţă de cineva a dus şi duce la imitaţie.

De mici copii imităm, fie fără să ne dăm seama, fie dându-ne seama, pentru că dorim să fim şi să arătăm ca cineva pe care îl admirăm.

Şi pe cine admirăm? Pe cele care se perindă cât mai des pe ecranele televizoarelor sau în reviste.

Un mare prestigiu îl are imaginea, cum arătăm, pentru că nu se vede cum suntem „pe dinăuntru”, dar fizicul nostru se vede, vizibilitatea noastră este imediată. Şi, cum se spune, înainte de a deschide gura, oamenii te văd.

O fată doreşte să arate la fel ca fetele admirate, lăudate pentru aspectul lor, chiar invidiate. Există criterii, există vorbe, există sfaturi care ne influenţează. Altfel de ce am citi ce mănâncă dimineaţa o vedetă, ce creme de faţă sau ce şampon foloseşte? Vedetele sunt imaginile tuturor produselor din reclame, şi pentru aceasta sunt atât de bine plătite.

Când eram aproape de adolescență, îmi amintesc că un profesor ne cânta ceva despre ochii femeilor şi multe fete îşi doreau, după vorbele lui, o anumită culoare de ochi şi poate regretau că nu aveau ochi de o anumită culoare. Țin minte că ne cânta cam aşa: „Ochi albaştri ca seninul, te îmbată ca şi vinul", „ochi căprui fură inima oricui" şi „ochii verzi niciodată să nu-i crezi". Bănuiesc că ştia de undeva aceste vorbe.

George Călinescu, scriind despre Eminescu, arată că acesta era înamorat de ochii albaştri şi de părul blond. El citează din Eminescu, care scria că „în ochii ei albaştri/ toate basmele se-adună" şi că „ochii tainici şi căprii/ strălucesc aşa de vii".

La fiecare vârstă ne dorim într-un anumit fel, având în minte o imagine ideală, de care dorim să ne apropiem.

Filmele par să conteze foarte mult şi, dacă ne gândim cum arătau actrițele din filme, vedem că au influențat femeile să arate ca ele, să se îmbrace ca ele. După *Sex and the City*, vânzările pantofilor Manolo Blahnik, preferații protagonistelor serialului, au crescut enorm.

Celebra actriță Alida Valli a făcut vâlvă cu părul ei lung, pieptănat cu cărare pe o parte, acoperind unul din ochi, şi multe fete şi femei se pieptănau ca ea. Se spunea că te piepteni „ŕ la Alida Valli".

Într-un articol recent, publicat în *The New York Times*, se vorbeşte despre „pierduta artă a tăcerii", luând-o drept exemplu, poate unic, singular, pe Greta Garbo, care s-a retras de la Hollywood tânără fiind. Era celebră, devenise un simbol al frumuseții enigmatice. Era, într-adevăr, foarte frumoasă. Fizicul ei era la vedere, dar era asociat cu caracterul enigmatic. Cu alte cuvinte, doar fizicul ei era „accesat", era vizibil. Nu se

ştia ce are în cap, ce gândeşte şi cine este Greta Garbo. Nici acum nu se ştie, deşi există diferite versiuni.

Autorul articolului susținea că în prezent Greta Garbo nu ar mai putea mişca nicio femeie, că n-ar mai fi un model, că n-ar mai influența pe nimeni, tocmai pentru că era inaccesibilă, misterioasă, opusul pațachinei. Astăzi nu vrem mistere. În lumea de astăzi „totul se spune şi totul este la vedere". Totul se imită. Misterele nu pot fi imitate.

Explicația autorului este deci simplă. Democrația tehnologiei anulează misterul; trăim cu toții într-o vitrină, iar paparazzii sunt peste tot. Aidoma democrației din politică, alegem miss-urile, cântăreții favoriți, dansatorii preferați, top-modelele, astfel că gustul pațachinelor se impune şi îl regăsim în ultimele tendințe ale modei.

Orice celebritate are universul ei de „copii la indigo", de copii xerox, pentru că se expune, vrea să se arate, vrea ca lumea s-o cunoască şi s-o vadă.

Celebritățile, fiind alese de marele public, se văd silite să alerge după voturile acestuia, aidoma oamenilor politici. Celebritățile au preluat exhibiționismul pațachinelor de altădată. Ele ies pe „piață", ele sunt „centuristele" lumii globalizate. Ele sunt cele care urmăresc cu sufletul la gură propriul „rating".

Astfel, fiecare fată sau femeie are un şir întreg de imagini din care poate alege cu cine să semene. Nici nu este greu, nu numai pentru că imagini sunt peste tot, dar şi pentru că industria frumuseții ne ajută să ne apropiem de cele pe care le admirăm.

Partea dificilă este că modelele nu sunt constante, nu devin imagini neschimbătoare. Marilyn Monroe a fost o imagine fixă. Era blondă şi voluptoasă, nu grasă, dar cu forme atractive, departe de a fi anorexică. Lady Gaga,

ca şi Madonna, în schimb, sunt în permanentă schimbare, fug ca imagine şi devin mereu altcineva. Lady Gaga spune că-şi pune o mască şi dă minimum de interviuri. Imaginea contează. Începutul acestei schimbări, spun criticii, al acestei ieşiri din imaginea fixă, l-a făcut Madonna.

Nu ştiu dacă Mădălina Manole avea părul de foc, roşcat natural, dar imaginea ei a determinat multe femei să-şi vopsească părul roşu.

La ce visăm noi, femeile? Este întrebarea pe care şi-o pun cei care lucrează în marketing. Dar dificultatea este că ei vizează mai rar ansamblul şi mai des anumite părți ale corpului, ale ansamblului. Poate o femeie să dorească să aibă părul Claudiei Schiffer, picioarele Madonnei, buzele Angelinei Jolie, sânii nu ştiu cui, posteriorul lui Jennifer Lopez şi aşa mai departe? Se poate ca o femeie să-şi dorească să fie un cocteil de elemente.

Există şi sosii care-şi exploatează asemănarea cu o celebritate. Sunt, se spune, vreo şase Lady Di, fericite că i-au semănat, că seamănă cu o prințesă adevărată, cândva vie. Oare de ce, se întreabă psihologii, femeile nu mai vor să fie ele însele, cele adevărate, reale, autentice?

Dorința e dorință, fără îndoială. Cine nu are dorințe? Dar obsesia este obsesie. Când cineva care a făcut aproape 200 de operații estetice ca să arate ca eterna Cleopatra a declarat că dorea să fie ca aceasta, mai putem să vorbim de dorință? Fetița acestei femei căuta o mamă şi-i reproşa că n-o vrea pe Cleopatra, ci pe mama ei.

Fiecare vârstă are modelul ei şi este asociată unei aspirații. Totuşi, este ridicol ca la o vârstă matură sau înaintată să accepți sau să doreşti să arăți ca Brigitte Bardot la bătrânețe.

Un sondaj internațional recent a arătat că imaginea cea mai admirată, mai dorită, mai invidiată rămâne Audrey Hepburn. Nicio divă blondă şi sexy de la Hollywood sau din lumea largă n-o poate detrona. Mă întreb dacă hoardele de blonde de la televiziunea noastră, acele VIP-uri de carton, acele „poze fără conținut", au auzit vreodată de Audrey Hepburn. Ea a fost frumoasă în toate etapele vieții ei, a demonstrat că poți fi frumoasă la orice vârstă. Dar pentru aceasta trebuie să nu te zăpăceşti umblând după modele, ci să iei din lume modele care ți se potrivesc, combinând ceea ce nu eşti cu ceea ce eşti. Pentru că, oricum, lumea îşi lasă amprenta asupra noastră.

Cine poate să spună că Vanessa Redgrave nu arată minunat acum, la 74 de ani, măritată la 69 de ani cu Franco Nero, care arată şi el minunat?

Concluzia mea: femeile proaste aleg modele prosteşte, femeile inteligente aleg modele inteligent. Fără fițe, cu cap. Ele rămân ele însele sau ceva din ele rămâne mereu. Femeile proaste devine „bubuline". VIP-urile de carton nu devin foaie velină. Cartonul e grosolan, foaia velină e fină.

Ce femei! N-avem doamne!

Admir curajul, venit dintr-o mare amărăciune, al unor jurnaliste care iau interviuri şi realizează pictoriale ale unor femei devenite, nu discut cum, persoane publice, cunoscute, mişcându-se pe scena noastră națională.

Simona Catrina, de la revista *Tango*, ia astfel de interviuri, dar face şi confidențe despre ele. Curajoase.

Şi, desigur, ele pot genera antipatii şi supărări. Sau poate doar indiferenţă şi suspiciuni de invidie. Oricum, ei nu-i pasă.

Iată ce scrie despre celebrităţile noastre dâmboviţene: „Apar în revistă impetuoşi, frumoşi, dichisiţi, înfloraţi, ornaţi, cu figuri care de care mai angelice, mai sexy, mai cuminţi, mai adorabile... Ai zice că e un deliciu să lucrezi cu ei... În spatele rânjetului lor atent selecţionat de PR-i de prin stiva de poze, colcăie bizarerii şi năravuri ontologice". Deci, cum spune ea în altă parte, apar realităţi pe care publicul nu le cunoaşte şi care ne arată cum sunt de fapt aceste persoane ce se gudură în faţa publicului, ce-şi doresc admiraţia şi pentru care cel mai mare coşmar pare să fie anonimatul.

Ei bine, ele nu sunt deloc nişte doamne!

Descrierea relaţiei dintre echipa de „stilişti, fotografi şi redactori" şi doamna Monica Columbeanu, făcută de membrii echipei şi reprodusă de Simona, este de un haz nebun. Când au ajuns la „castelul" prinţesei Moni era căldură mare. Şi ea suferea de căldură şi a „poruncit" o Coca-Cola. Bineînţeles, i s-a adus cu multe temenele, pe când ceilalţi asudau şi înghiţeau în sec, aşteptând ca diva să-şi potolească setea. După „geamătul sătul" în paharul plin cu lichidul ce biciuia dorinţele celor care asistau la scenă, ea i-a invitat să bea ce rămăsese în paharul ei.

Ce ziceţi de bunăvoinţa ei? Simona, căreia mai că nu-i vine să creadă că aşa ceva se poate întâmpla, se întreabă cum să interpreteze acest gest. Nici nu ştii ce să amendezi: faptul că nimănui, pe o asemenea căldură, nu i s-a oferit ceva de băut sau că, şi mai incredibil, li s-a oferit ce rămăsese în pahar, „resturile" stăpânei date slugilor?

Cine a crescut-o nu i-a spus nimic? Nu a învățat-o nimic? Nimeni nu i-a spus că atunci când aspiri să stai în vitrina lumii, când aspiri la celebritate şi n-ai avut parte de o educație princiară, primul lucru este să-ți cumperi şi să citeşti cărți de bune maniere? Deşi sunt absolut sigură că un om obişnuit n-ar fi făcut aşa ceva chiar dacă nu l-ar fi învățat nimeni cum să se comporte într-o asemenea situație.

Citind cu un ochi sociologic, uneori, revista *Cancan* online, o văd pe aceeaşi persoană despre care a scris Simona Catrina plimbându-se prin Los Angeles într-o maşină albă decapotabilă. Aşa scria şi exista şi o imagine. Era fericită, probabil, mândră în mod sigur. Şi mi-am adus aminte că, pe când eram cu o bursă la New York – cred că e bine să spun cu ce ocazie eram acolo, adică nu la shopping, cum se laudă atâtea persoane pe la noi –, m-am plimbat într-o duminică dimineață pe Fifth Avenue. Am constatat că nu era multă lume, chiar puțini oameni şi puține maşini. La un moment dat, am realizat că maşinile care circulau erau foarte mari, colorate sau albe. Şi scumpe. M-am uitat să văd cine are asemenea maşini. Spre surprinderea mea, la volan am văzut bărbați de culoare, iar alături de ei femei de asemenea de culoare, probabil soțiile lor. Aici apare surpriza. Ele erau bine dezvoltate, unele chiar grase, înfăşurate în țesături foarte colorate şi cu bigudiuri în păr. Şi în fiecare maşină nu era doar una, ci mai multe. Mă întrebam de ce au ieşit din casă cu bigudiurile în păr. I-am povestit unui coleg psiholog episodul acela care mă uimise, în speranța că el îmi va da o explicație. Mi-a spus, şi mi-au rămas în minte vorbele lui, că duminica dimineața se plimbă mai ales noii îmbogățiți, care-şi etalează statutul, mirați ei înşişi de faptul că s-au îmbogățit; ei au nevoie de admirație, cred că se pot

alătura celor care reuşesc să fie admiraţi, dar nu pentru avere. A folosit expresia „plimbarea complexaţilor”. Putem oare spune că fiţele pe care le fac atâtea persoane ce ies triumfătoare din anonimat sunt cele pe care Simona le introduce în categoria „ţopârlănism”?

Să sculptăm. De gândit

Am fost la multe sesiuni de training în care apărea problema identificării nevoilor. Celebra piramidă a lui Abraham Maslow este cunoscută de mulţi. Văd la televizor multe femei – nu ştiu de ce – care se referă la ea cu mândrie, ca şi cum aceasta le-ar plasa în lumea academică.

Putem deci să credem că nevoile ne fac să încercăm să le rezolvăm, altfel devenim frustraţi. Nefericiţi. În psihologie vedem cât de greu se identifică nevoile, mai ales cele legate de supravieţuire, nevoile de bază.

De unde vin nevoile? Cele de supravieţuire credem că ştim de unde vin şi toţi le avem. Ne trebuie hrană, adăpost, căldură, apă etc. Dar altele, cele care sunt în partea superioară a piramidei lui Maslow, de unde vin? E mai greu de spus. De ce cineva îşi doreşte ceva şi altcineva altceva? Există oare nevoi independent de educaţie?

Ştim prea bine că există nevoi induse, că publicitatea ne manipulează, ne creează nevoi. Ne face să avem pofte, să poftim. Fără îndoială, suntem influenţaţi de cei din jurul nostru, „învăţăm” nevoi. Dar chiar dacă, de exemplu, doi copii sunt crescuţi în acelaşi mediu şi li se insuflă aceleaşi nevoi, ei sunt totuşi diferiţi şi deci ceva este strict al fiecăruia. Care este relaţia

dintre voință şi nevoi? Această întrebare ne-o pune şi celebra Lee Miller, o mare frumusețe, dar şi o mare fotografă, care afirma la un moment dat: „Nu e simplu să ştii ce vrei!”.

M-am gândit că acel moment al trainingurilor în care se pune problema identificării nevoilor se bazează pe analiză, pentru că nu poți şti ce nevoi ai dacă nu te analizezi. Şi aici putem împrumuta cuvintele unui mare estet, care reflecta asupra operei de artă. El spunea că sculptura pre-există. Ea pre-este, se află în blocul de piatră, de lemn, de marmură. Este scoasă de acolo de către sculptor. Le fel putem spune că, atunci când ni se cere să ne identificăm nevoile, personalitatea noastră poate fi considerată ca un bloc de piatră din care trebuie, asemenea sculptorului, să extragem sculptura, adică nevoile. Mai mult, putem spune că sculpturile noastre sunt diferite, pentru că fiecare moment în care sculptăm ne face să extragem altceva din noi. Şi putem merge şi mai departe cu afirmațiile. Chiar dacă sculpturile sunt diferite, ele se pot înscrie în ceva comun, într-o temă comună. Acest lucru se vede şi când operele de artă sunt versiuni ale unei idei, ale unei obsesii, ale unui gând, ale unei percepții a lumii.

Psihologul şi secretele

Mă duc la uşă şi îl primesc pe pacient. Îşi scoate haina şi se întinde pe canapea... O vreme nu spune nimic. Îmi golesc mintea, conştient

numai de reputația mea şi de a lui, în timp ce aşteptăm amândoi ca străinul dinăuntrul lui să înceapă să vorbească.

Hanif Kureishi

Ce nu poate fi spus trebuie ținut în tăcere.

Ludwig Wittgenstein

Uneori, putem crede, asemenea lui Gerard Vincent, că a împărtăşi secretul unui pacient „echivalează în mod inconştient cu a contracta cu acesta o legătură incestuoasă”. Ascuns sau dezvăluit, secretul poate aşadar să ne sară în ochi.

Să fie oare adevărat că psihanaliza nu urmăreşte atât vindecarea, cât hăituirea secretului cel mai bine ascuns? Acel secret despre care individul care-l deține, analizatul deci, habar nu are?

Relația dintre pacient – folosim acest termen precizând că-l scoatem din zona sensului comun care-l asociază cu boala – şi analist, timpul petrecut de ei nu este ceea ce în termeni banali spunem că ar fi o convorbire intimă. Pentru că între ei nu există norma de reciprocitate. Ce este o convorbire intimă, dacă nu un schimb de secrete, căruia i se adaugă unele indiscreții în

legătură cu alții, cunoscuți sau necunoscuți personal de covorbitori?

Dacă părăsim lumea secretelor din cabinetele psihologilor şi intrăm în mediul profan, în sociabilitatea noastră cotidiană, unde oamenii vorbesc unul cu altul, discută, schimbă confidențe, constatăm că deținerea secretelor înseamnă şi evadarea din „infernul solitudinii", că ea apropie oamenii, măreşte confortul dat de opiniile comune şi ne ajută să înțelegem de ce există o anumită fascinație a secretului. Ea generează exaltări colective, creează comunități caracterizate de atracția față de conspirații şi îi face pe oameni să fie cuprinşi rapid de febra comunicării.

Confidențele, secretele, conspirațiile răspândite pe internet, chiar dacă unesc anonimi, persoane invizibile, funcționează totuşi, într-o lume impalpabilă, unde urechea colectivă seamănă atât de mult cu urechea acelei persoane care pe vremuri, dar şi acum, era duhovnic sau preot căruia i te spovedeai. De aceea, ne putem întreba: cel la care s-a dus Woody Allen timp de peste patruzeci de ani pentru psihanaliză poate fi considerat psihanalist sau duhovnic? Depinde de perspectivă.

Relația dintre identitate şi secret este o problemă foarte largă, cu infinite nuanțe. Dar, oricum am vedea această problemă, putem să ne alăturăm istoricului francez Pierre Nora: „Spune-mi ce tăinuieşti şi-ți voi spune cine eşti". Îmi face mare plăcere să găsesc în ceea ce scriu unii autori cu mare succes la public cuvinte frumoase despre secrete.

Hanif Kureishi, un scriitor de origine pakistanezo-engleză, a scris o carte al cărei personaj principal este psihanalist. Cartea se deschide cu mărturia acestui personaj, care spune: „Secretele sunt valuta mea: trăiesc

din tranzacțiile cu secrete. Secretele dorinței, a ceea ce-şi doresc oamenii cu adevărat. Ale celor mai mari temeri. Secretele care se ascund în spatele unor întrebări precum de ce e dragostea dificilă, sexul complicat, trăitul dureros şi moartea atât de aproape, deşi e mereu plasată undeva departe. De ce sunt plăcerea şi pedeapsa atât de intim legate? Cum se exprimă trupurile noastre? De ce ne îmbolnăvim singuri? De ce vrei să eşuezi? De ce plăcerea este atât de greu de suportat?".

Este greu, este simplu să fii psihanalist? Trebuie să-ți pui această întrebare, dacă eşti onest cu tine. Un prieten cu care discutam despre relația psihologului cu cel care apelează la el, care crede că are nevoie de el, mi-a spus că ar trebui să nu uit că există un sindrom al duhovnicului. Da, i-am spus eu, cred că există, numai că duhovnicul are lângă el divinitatea şi transferă problemele celui care apelează la el acestei divinități. El se eliberează de încărcătura stranie a unui om chinuit de probleme. E ca şi cum ar exista un intermediar care preia problema şi de care depinde totul. Dar psihologul, cred eu, se încarcă cu acea problemă sau cu acele probleme. În mintea lui rămân imagini, propoziții şi cuvinte din discuția cu o persoană, gesturi care însoțeau vorbele acesteia, legăturile dintre cuvintele spuse, tăcerile scurte ale celui care se descarcă.

Minunat se încheie cartea acestui autor. Dar, înainte de a spune acest lucru, să ne gândim la psiholog, la secretele lui, la povara ideii că, poate, nu ajunge la propriile lui secrete. Sau ajunge?

Un psihiatru, personaj al unei cărți scrise de Iris Murdoch, se analizează şi afirmă că, deşi era „depozitar al atâtor secrete, şi-l păstra pe al său cu cea mai mare grijă". Prin urmare, măcar unii ajung la propriile lor secrete.

Mi-aduc aminte că unul dintre intelectualii noştri de vază, la un moment dat, părea să aibă probleme, părea că ceva nu e bine cu el. Se spunea că era obsedat de o femeie, că obsesia nu avea nicio justificare, era chiar ciudat. Se mai vorbea că dormea pe un preş la uşa acelei femei. Ea îşi vedea de viaţa ei, cu totul absentă la iubirea sau atracţia lui faţă de ea. Cineva, atunci, un prieten probabil, i-a sugerat să se ducă la un psihiatru cunoscut pentru talentul lui de a evita medicamentaţia cu care expediezi un pacient, dându-i droguri, chimicale. El a refuzat; avea mari îndoieli şi i-a dat şi un argument. I-a spus că nu crede că există cineva care să cunoască sau care ar putea să ajungă să cunoască „şifonelile psihicului lui" mai bine decât el. Că el ştia cel mai bine ce e în interiorul lui. Desigur, reieşea că este capabil de introspecţii dureroase, de o analiză a propriului eu fără menajamente, dincolo de mecanisme de apărare, de autoamăgire.

Discutând cu un prieten psiholog, am ajuns amândoi să ne punem întrebarea dacă putem vedea că ceva s-a schimbat în cel care vine la noi. Dacă vedem ceva din care să ştim dacă cel ce pleacă de la noi este mai bine decât cel ce a venit. Cu alte cuvinte, dacă am făcut un lucru bun. Noi, ca psihologi. El a zis că are un indicator, şi anume dacă persoana care a venit o dată la el doreşte să revină. Este un criteriu important, i-am spus eu. Atunci el m-a întrebat ce indicii am. Parcă jucam jocul „Ce culoare ai tu în călimara ta?".

Nu mă gândisem prea mult la acest lucru, dar am căutat rapid ceva care să mă determine să cred că am făcut ceva bun. Şi i-am răspuns fără ezitare: mişcarea lui, felul cum merge când pleacă. Acesta, i-am spus, este criteriul meu. Şi, brusc, mi-am amintit de tânărul obsedat de o femeie, mare amatoare de plăceri, cu

mintea înflăcărată ca rochia roşie pe care o purta odată – după spusele lui –, care, când îl priveam la plecare, mergea nu abătut, distrus, aşa cum venise, ci drept, mai curajos, mai încrezător că viaţa trebuie trăită, că dulce-amarul vieţii trebuie acceptat. Nu părea un om cu nervii zdruncinaţi.

Dar să revin la finalul cărţii despre care vorbeam. Psihanalistul, eroul principal, îşi aşteaptă pacientul. Se pregăteşte pentru asta. Ultimele rânduri ale cărţii spun lucruri profunde: „Îmi golesc mintea, conştient numai de respiraţia mea şi de a lui, în timp ce aşteptăm amândoi ca străinul dinăuntrul lui să înceapă să vorbească". De ce oare acest străin din noi are nevoie de altcineva ca să vorbească? Şi de ce cel căruia îi vorbeşte este la rândul lui un străin? Ce face un psiholog cu străinul din el?

Pe coperta din spate a cărţii e o idee foarte interesantă. Este un citat dintr-un ziar foarte important care se referă la carte şi la personajul ei principal, la psihanalist. Acesta „e prototipul psihanalistului dotat cu inteligenţă ascuţită, capacitate de a empatiza cu pacienţii şi niciun pic de talent în a-şi rezolva problemele personale". Iată deci că nici străinul din psihanalist nu prea vorbeşte, dar lumea nu ştie acest lucru. Adică pacienţii.

Şi aş aminti încă ceva din scrierile lui Iris Murdoch: „Dar psihanalistul nu e Dumnezeu, nu e nici măcar preot sau vreun înţelept şi trebuie să-i arate celui ce suferă cum să se vindece singur cu ajutorul propriilor zeităţi, iar asta înseamnă că fiecare trebuie să-şi găsească zeităţile. Sunt atâtea suflete care, nedescoperind nicio putere pozitivă, nu se vindecă niciodată". Şi, ar părea că nu este malpraxisul psihoterapeutului.

Nevoia de admirație, oare de ce?

> Plăcerea e mare când te admiri – când eşti mulțumit de tine însuți –, când îți răspunzi şi îți satisfaci propriile nevoi... Iar noi cerem mijloacele şi certitudinea altora. Îi implorăm să ne dea motive şi asigurări pentru a ne iubi noi înşine, prin reflexul pasiunii lor.
>
> Paul Valéry

Toate, zic unii, vin din America. Şi spun asta mai ales când vorbesc despre celebritate, despre ceea ce americanii înşişi numesc „efectul idolului american". Unii critici se întreabă de ce individualitatea devine un nou conformism, de ce lumea se ia după această individualitate. Ea este celebră (sau el este celebru) şi imediat o întreagă turmă se supune şi-i copiază imaginea, gusturile, gesturile, opiniile. Mesajul esențial al acestui fenomen este că oamenilor le intră în cap că celebritatea este bună şi că oricine poate şi ar putea fi capabil s-o atingă.

Dar ce spun unii critici? Ei susțin că testele demonstrează că celebrițăți sunt, psihologic vorbind, o categorie patologică. Au scoruri mari la narcisism, suferă

de „iluzia grandorii”. Criticii afirmă că narcisismul este util, iubirea de sine este bună, între anumite limite, desigur. Ea dă încredere în sine. Să ne gândim că trebuie să ai încredere în tine dacă vrei să apari în fața publicului ca să cânți sau să dansezi.

Vrei succes? Dă-le oamenilor ce vor. Acest lucru ar reieşi din barometrul gustului pe care îl are masa, mulțimea, publicul larg.

Se pare că două tipuri de oameni câştigă: cei care îşi asumă riscuri enorme şi cei care sunt neamenințători şi cu picioarele pe pământ. Aceste două tipuri de personalități îşi au rădăcinile în psihologia umană, pentru simplul motiv că au dus la evoluția noastră, la supraviețuirea strămoşilor noştri curajoşi.

Se mai spune că două tipuri de comportamente ne fac să câştigăm pariul cu viața. Pe de o parte, este unicitatea fiecăruia dintre noi. Da, fiecare este unic. Dar aceasta nu este totul. Prin unicitate câştigăm statut social, poziție socială. Căutăm şi exploatăm, chiar dacă nu conştient, această unicitate. Există însă şi asemănarea dintre noi, acea căutare a similarității cu alții. Prin această tendință ne „lipim” de alți semeni, ne apropiem de ei. Unii oameni sunt mai degrabă tentați de exploatarea şi folosirea unicității, alții o îmbină cu alte tendințe.

Ce înseamnă narcisismul? Este ceea ce conferă unei persoane încredere în sine, grandoare, înclinația către sine şi către importanța pe care o dai propriului eu. Narcisiştii se iubesc nespus pe ei înşişi.

Nu este uşor să depistăm tendințele narcisismului, acele gesturi, comportamente care exprimă narcisismul. Cei care vor autoritate, care vor poziții de putere sunt cu siguranță persoane cu tendințe narcisiste. Mai sunt cei care se adoră, se iubesc excesiv, se admiră fie fizic, fie

psihic, fie din ambele puncte de vedere. Mai sunt cei care se simt superiori şi o arată. Ei sunt aroganţi şi-şi văd calităţile mai pronunţate decât sunt. Mai sunt cei care vor titluri, măriri, care aşteaptă favoruri, ca şi când acestea li se cuvin.

Narcisiştii sunt foarte diferiţi, pentru că modul în care se manifestă tendinţele lor sunt foarte diferite, nuanţate, adeseori subtile. Ei, se spune în lumea psihologilor, nu sunt buni în relaţiile de lungă durată cu alţii. Au probleme atât la nivel intrapersonal, deci cu ei înşişi, cât şi la nivel interpersonal. Este firesc să nu se înţeleagă bine cu alţii, atâta vreme cât nu cunosc problemele pe care le au cu ei înşişi. Cel mai interesant este faptul că narcisiştii sunt dependenţi de admiraţie, doresc cu ardoare, caută admiraţia celor din jur.

Mulţi psihologi consideră că doar narcisiştii îşi doresc mult să aibă blog, deci blogul este o arenă aproape inimaginabil de necesară narcisiştilor. Ei pot fi admiraţi de persoane complet străine, dar care capătă în mintea lor o importanţă deosebită, din cauza nevoii de admiraţie. Se crede că părinţii care îşi supraestimează copiii, considerându-i geniali, cu totul speciali, îi fac pe aceştia să devină narcisişti.

Freud susţinea că în cazul narcisiştilor avem de-a face cu o combinaţie între grandoare şi fragilitate. Nu sunt de acord cu el, pentru că tendinţa către grandoare este determinată de fragilitate. O persoană puternică nu-şi doreşte atât de mult să fie admirată, este sigură pe ea, nu are de ce să depindă de opinia altora, de admiraţia lor. Îşi ajunge sieşi.

Rămâne un miracol de ce oamenii vor mai mult, deşi au succes într-un domeniu. De ce, dacă eşti talentat, de ce, dacă te exprimi nonverbal, cu ajutorul gesturilor, al posturii corpului, al pantomimei, adaugi

acestui fel de exprimare şi pe cel verbal, intrând pe un teren unde devii un fel de „carte de bucate”, un fel de colecționar de vorbe ale altora, un filatelist de citate, fiind bulimic când este vorba de cuvinte, citându-i, sprijinindu-te pe vorbele lor? Ce-ți doreşti? Valuri mari de admirație? Un mare scriitor, nu-mi mai aduc aminte numele lui, a spus un lucru foarte interesant, şi anume că leul este leu pentru că în el nu se văd antilopele mâncate, zebrele sau alte animale. El este leu. A asimilat, a metabolizat acele animale, care nu se mai văd. Dacă ne gândim la aceasta, un om care îi citează enorm pe alții ce vrea? Să-şi arate cultura, erudiția? Să arate cât a citit? Leul nu arată ce a mâncat. Dacă ai ceva de spus, dacă crezi că trebuie să spui ceva, ceea ce spui trebuie să fie digerat, să fie al tău. Un discurs prea plin de vorbele altora nu e un discurs personal.

Este adevărat că judecăm o persoană conform relației pe care o avem cu ea. Adesea, cei pe care îi judecăm sunt cu totul diferiți de noi. Dar se întâmplă uneori ca cineva să ni se pară familiar, ni se pare că-l cunoaştem şi, deşi în conversațiile cu el ne simțim relaxați, simțim că îl cunoaştem, dacă îl auzim în prezența altora, în public, ni se pare că este un străin. Descoperim că în asemenea situații parcă altcineva răsare din persoana cunoscută. Probabil că aceşti oameni care tind să se creadă profeți, înțelepți, vizionari, guru sunt cei cărora nu le ajunge ce au. Vor mai mult. Iar oamenii se lasă păcăliți, fascinați de carisma lor, de exhibiționismul lor, crezând că se adapă la un izvor cu apă miraculoasă. Oamenii au nevoie de asemenea izvoare. Între exhibiționistul narcisist şi oameni există o legătură.

Mă gândesc dacă, odată câştigată admirația, mai controlezi relația ta cu ceilalți. Mă refer aici la experiența

întâlnirii dintre Dan Puric şi Alice Năstase. Despre ea scrie Alice într-un număr al revistei *Tango*. Pe când pregătea interviul cu el pentru revistă, ambii au înțeles „nevoia de respect şi de răsplată pentru trudă şi creație" a artistului. S-au înțeles, ea s-a bucurat de întâlnirea plăcută. Dar, spre surpriza amăruie a lui Alice, interviul a fost publicat în cartea lui *Cine suntem* fără să i se ceară permisiunea şi, chiar mai mult, fără să primească un exemplar, măcar ca gest de curtoazie; nici vorbă despre „vreo remunerație măruntă ca drept de autor". Ea n-a spus nimic, scriind că a tăcut „din politețe". Dar amărăciunea a rămas, ceva a afectat fără îndoială imaginea ei despre el. Aşa cum valul mării şterge nisipul, aşa s-a şters admirația ei. Ce păcat! Pare un amănunt, dar „buturuga mică răstoarnă carul mare".

Şi nu mă pot abține să-l nu-l citez pe Julian Barnes, care spune – şi nu-l priviți ca pe un cinic – că „falşii profeți şi falşii zei abundă acum în artă... există lipsa de autenticitate, mercantilismul şi populismul infantil; artişti care linguşesc şi fac compromisuri, care recurg la şiretlicuri pentru sufragii (şi bani), ca politicienii. Curați sau necurați, generoşi sau corupți – nu sunt excluşi nici băieții şi fetele de aur, nici coşarii cei norocoşi –, de toți se va alege praful şi pulberea şi apoi, la scurt timp, dacă nu cumva cu mult timp înainte, şi de arta lor".

Divorțul părinților e şi (mai ales) problema copiilor

Am fost odată într-o sală de tribunal unde, întâmplător, se judeca un divorț. Am înțeles că femeia şi bărbatul care divorțau trecuseră fără succes peste

şedinţa de împăcare obligatorie. Aceasta era considerată o şansă pentru cei doi de a renunţa la decizia de divorţ.

Am ieşit din sală pentru că nu mă interesa acel caz. După un timp, cineva a ieşit şi i-a povestit altcuiva ce se petrecuse în sală. Părinţii se duşmăneau îngrozitor şi nici vorbă să coopereze civilizat. Nu vorbeau urât, dar şi eu observasem cât stătusem în sală privirile ucigătoare pe care şi le aruncau. Cel care povestea cum decursese divorţul, în care înţelesesem că problema principală era custodia copilului, un băiat de vreo 11 ani, spunea că băiatul era foarte ataşat de mama lui, că părea că nu înţelege prea bine situaţia părinţilor. Vorbise cu mama lui despre divorţ şi o asigurase că, dacă va fi întrebat cu cine vrea să rămână, va răspunde „cu mama". Părea că şi tatăl îl dorea, nu se ştia de ce, dar cerea şi el custodia copilului. Copilul, mai spunea acea persoană, stătea singur pe o bancă, iar în spatele lui stăteau părinţii şi câteva rude. La un moment dat, când tatăl spunea ceva juriului, discret şi unduios, un bărbat s-a aşezat lângă copil şi i-a şoptit ceva la ureche, după care l-a lăsat din nou singur şi s-a întors la locul lui.

Când copilul a fost întrebat cu ce părinte ar dori să rămână, el a răspuns fără ezitare: „Cu tata". Mama lui a înmărmurit şi s-a pierdut cu firea. Decizia era luată. Copilul va rămâne cu tatăl lui.

Am aflat, tot pe sală, ce se întâmplase după decizia juriului, când acesta dăduse o mică pauză publicului. Mama plângea în hohote şi l-a întrebat pe copil de ce spusese că vrea să rămână cu tatăl lui. Copilul, cu o inocenţă nemăsurată, i-a răspuns: „Unchiul – deci fratele tatălui – a venit la mine şi mi-a spus că, dacă rămân cu tata, tata îmi cumpără o mitralieră mică". Mitraliera mică era o jucărie scumpă, chinezească, făcea zgomot, avea lumini, era, probabil, o jucărie la care visau

toți copiii cu care se juca băiatul. Prin urmare, bărbatul care se aşezase insidios lângă băiat era fratele tatălui său şi probabil că scena fusese gândită de tată şi unchi, ca soluție pentru a câştiga custodia.

Nimeni nu poate nega că un copil devine o armă a conflictelor între părinți. Este o armă „ieftină", pentru că poate fi manipulat, poate fi „stăpânit" de părinți. Este mic, inocent, dependent biologic de ei, uşor de păcălit.

Mamele care dețin custodia copilului pot profita de culpabilitatea tatălui care părăseşte „cuibul" conjugal, lăsând un loc gol. Accesul tatălui la copil poate fi controlat cu dibăcie, într-un registru al răzbunării, pentru că puterea o are mama. Iar dacă tatăl se simte vinovat, mama poate să-l facă să simtă şi mai acut acest lucru, să dozeze „obținerea" copilului, apropierea de el. Se întâmplă ca tatăl să suplinească absența prin cadouri, răsfățuri, pe care copilul le pune pe seama bunătății lui, şi nicidecum pe seama culpabilității.

Desigur, prezența părintelui non-custodial este reglementată de lege. Dar, pentru că tensiunea şi conflictele dintre părinți sunt mari şi puternice – ne-o arată viața –, această prezență este inegală. Cred că legiuitorul a luat în considerare că apropierea tatălui de copil înseamnă şi apropierea acestuia de mamă şi că cei doi se vor certa şi-şi vor aduce reproşuri în continuare, ca atunci când nu erau divorțați. S-a vorbit mult despre „tatăl de duminică", multe filme ne arată mame de tip gardian, care-şi aşteaptă copilul adus de tată cu o figură nemulțumită, scanându-l pentru a observa dovezi ale neglijenței sau incapacității tatălui de a fi un părinte bun şi atent. Iar dacă întârzie, nerespectarea orelor atrage reproşuri acide. Unele mame n-o fac conştient. Ele reacționează instinctiv, dar comportamentul este acelaşi.

Complicațiile pe care le aduce un divorț în viața unui copil sunt mari. Logistica programului de petrecere a timpului este dificil de reglat. Se negociază orele, locul, contează vremea, vacanțele.

Dar cunosc situații în care mama consideră că apropierea tatălui de copil nu trebuie să se facă conform legii. Doar suntem oameni civilizați! Motivul este simplu: copilul trebuie să vadă doar că tatăl nu mai doarme acasă. Încolo, tatăl poate veni la el dimineața, după-amiaza, chiar seara înainte de culcare. Copilul nu trebuie să simtă depărtarea. Timpul petrecut de tată cu copilul depăşeşte cu mult drepturile lui. Dar, în acest caz, la un moment dat, mama – poate că încă sperând o împăcare în subconştientul ei şi din această cauză manifestând o rară bunătate – s-ar putea simți nedreptățită. De ce să nu simtă el dorul de copil, de ce să vină când vrea, considerând că ea şi copilul sunt oricând la dispoziția lui?

Lucrurile se schimbă când mama îşi ia adio de la tatăl copilului ei şi se întoarce spre sine, îşi soarbe conştient singurătatea, implacabila separare, şi începe să se simtă victima libertății acordate lui. Libertate pe care ea nu o are. Urmarea este firească: prezența lui trebuie dozată, trebuie să țină cont şi de viața ei şi să nu-i ofere lui o prea mare „paternitate”. În fond, el trebuie să „plătească” abandonul. Prezența lui trebuie drămuită. Ea îşi dă seama că, deşi este mamă, este şi femeie. Ca atare, are şi ea dreptul la refuzul disponibilității ei şi a copilului.

Aici apare însă problema: ca femeie, ea se plasează alături de copil, ca mamă, femeia dispare. Copilul va trebui să-şi vadă tatăl mai rar. Nu este oare rău pentru el să-şi vadă tatăl în mod programat? Copilul nu trebuie ajutat să înțeleagă că tatăl a lăsat un loc gol în casă, şi

nu un loc gol în patul din dormitorul părinților? Cred că dificultatea celor prinşi într-o situație post-divorț este să negocieze onest şi adesea dureros între jocul complicat al identităților: sunt mamă, dar sunt şi femeie, sunt tată, dar sunt şi bărbat. Mai ales în cazul femeilor se întâmplă ca mama să înăbuşe femeia, din comoditate, pentru a arăta ce mame bune sunt ele, pentru a-l face pe copil să se simtă toată viața recunoscător şi loial lor, fiindcă „şi-au sacrificat viața" pentru el.